

У нумары:

«Ведаю пра Блонь
з дзяцінства...»

Інтэрв'ю з праўнучкай
гаспадароў вядомага на ўсю
Расійскую імперыю маэнтка
ў пухавіцкай Блоні

Стар. 4

Скарбніца
айчыннай гісторыі

Жыццё і клопаты
Нацыянальнага музея гісторыі
і культуры Беларусі

Стар. 5

Сямейны альбом
для ўсіх

Новая кніга Вінцэся Мудрова
заварожыць усіх,
каго не пакідае настальгія
па савецкіх часах

Стар. 6

Літаратура і прагнозы

Літаратурны працэс магчыма
прагназаваць, рост папулярнасці
кніг на нацыянальных мовах —
у тым ліку

Стар. 7

Яго Вялікасць Акцёр!

Акцёр-юбіляр Аўгустін
Мілаванаў — 45 гадоў
на Купалаўскай сцэне

Стар. 11

**ПАДПІСАЦА НА ШТОТЫДНЁВІК
«ЛіМ» МОЖНА З ЛЮБОГА МЕСЯЦА**

Для індыўідуальных
падпісчыкаў:

1 месяц — 5400 руб.
Падпісны індэкс —
63856

Ведамасная
падпіска:

1 месяц — 6960 руб.
Падпісны індэкс —
638562

Індыўідуальная льготная падпіска для
настаўнікаў: другое паўгоддзе, на 1 месяц
— 4000 руб. Падпісны індэкс — 63815

Льготная падпіска: 1 месяц — 5640 руб.
Падпісны індэкс — 63880

Летняя лірыка горада

**Як жа гэта рамантычна:
пагодлівым ліпеньскім днём
забукаць у родным горадзе
і паглядзець на яго нібы
ўпершыню — вачамі госьця...
Думаецца, не так яно і проста
— уключыцца ў дзіўную гульнію
і адчуць сябе ў ролі старонняга
назіральніка, шпацыруючы па
знаёмых з маленства мясцінах?
А вы паспрабуйце!
Бо ў калатнечы будняў многім
з нас проста бракуе часу, каб
настроіцца на лірычны лад,
выйсці на спатканне з любым
горадам, няспешна, замілавана
ўглядацца ў яго, здавалася б,
да драбніц вядомае,
а насамрэч такое зменлівае аб-
лічча... Углядацца —
і са здзіўленнем адзначаць
не заўважаныя раней штрыхі
на яго партрэце. І захапляцца
сваімі адкрыццямі...**

Выпраўляючыся на спатканне з Мінскам, міжволі скіруеш крок туды, дзе нарадзілася і выспявала яго амаль тысячагадовая, летапісная і легендарная, гісторыя. Высокае ўзбярэжжа некалі паўнаводных рэк — Свіслачы ды сёння ўжо няўгледнай, міфічнай Нямігі; старажытныя кварталы; плошча Свабоды; велічныя храмы; ратуша — адроджаны даўні еўрапейскі сімвал самавітасці і суверэннасці, напамінак пра слаўную мінуўшчыну горада, які валодаў магдэбургскім правам. Ва ўтульных кутках гістарычнага цэнтра беларускай сталіцы як нідзе адчувальны і чутны дыялог стагоддзяў, парадаксальнае

сумоўе далёкіх традыцый продкаў і голасу нашай сучаснасці. У дыялогу былога і новага нараджаюцца свежыя і актуальныя творчыя ідэі, а іх ажыццяўленне ўвасабляецца ў мастацкія сюрпрызы, якія захапляюць не толькі турыстаў, а і карэнных месцічаў.

Вось і гэтымі летнімі днямі, апынуўшыся на брукаваных сцежках старога горада, мінчукі са шчырай радасцю адкрываюць у яго абліччы новы адметны штрых. Нагледзеўшыся, як узбоч нешырокіх вулак паркуюцца надакучлівыя аўто, прыемна перавесці позірк у бок ратушы: ля яе будынка прыпыніўся экіпаж — пара коней, запряжаных у лёгкі адкрыты вазок. Дакладней было б напісаць "Экіпаж", бо гэта назва бронзавай скульптуры, якую стварыў Уладзімір Жбанаў (у супрацоўніцтве з Юрыем Паляковым, Аляксандрам Тухто ды Віктарам Завадскім).

Прыгожы помнік (як і манументальна-дэкаратыўную алегорыю "Дойлід" на плошчы Незалежнасці) знаны скульптар прысвяціў сёлетняй знамянальнай даце: 940-й гадавіне Мінска, прымеркаваўшы ўрачыстую прэзентацыю новай работы да святкавання Дня Рэспублікі. Горад у захапленні ад падарунка! Заўважыўшы сярод камяніц людзі падыходзяць бліжэй, затрымліваюцца: "Зусім сапраўдныя! І такія незвычайныя... Хораша прыдуманая, выдатна зроблена. І адваждае асяроддзю...". Прываблівае "Экіпаж" і гарэзлівых дзяцей, і задуменных падарожнікаў, і цікаўных экскурсантаў. У яго мастацкай прыця-

гальнасці, у выразнай дынамічнай пластыцы люструецца не толькі высокая эстэтыка жанру, а і паглыбленая метафарычнасць аўтарскага абагульнення.

Што і казаць: у поліфанію шмат-аблічнага жыцця сучаснага мегаполіса новы твор Уладзіміра Жбанова ўносіць непаўторную лірыка-філасофскую ноту. Дарэчы, першая такая "нота" загучала ў Мінску во сем гадоў таму, калі непадалёк ад сталічнага вакзала, на, здавалася б, звычайнай лаўцы ў Міхайлаўскім скверы, з'явілася экстравагантная прыгажуня ў капелюшы. Прэм'ера жанру, нязвычайна для нас, але распаўсюджанага ў нашых еўрапейскіх суседзяў, прайшла "на ўра" і таму сталася падзеяй, прыроўненай да сенсацыі. Прабегла не надта многа часу, і надзвычай працавіты нястомны майстар на сённяшні дзень стварыў ужо багатую гаму вобразаў, характараў, настрояў, гуманістычных матываў у такім запатрабаваным жанры паркавай скульптуры. "Дзяўчынка з парасонам", "Паштальён", "Дама з сабакам", гусі ў фантане і конь ля Камароўскага рынку... Працягвайце лічыць: такіх кампазіцый, разам з новымі творами, — добры дзесятак.

А ў майстэрні скульптара нараджаецца ўжо новы персанаж, натхнёны дасціпнасцю, кемлівасцю, мудрасцю, беларускай шчырасцю народнага героя Несцеркі... Мабыць, у адно цудоўнае лета, заблукаўшы на мінскіх вуліцах, мы сустранем і яго?

С. БЕРАСЦЕНЬ
Фота К. Дробава

Да юбілею песняроў

Аб тым, як ў Верхнядзвінску ушаноўваецца памяць Янкі Купалы і Якуба Коласа разказваюць:

Галіна ФЯСЮК, галоўны спецыяліст аддзела культуры райвыканкама:

— Урачыстасці праходзяць ва ўсіх куточках раёна. Кожны калектыў, нават самага аддаленага клуба ці бібліятэкі ідзе сваім непрапораным шляхам. Скажам, вядомы не толькі ў раёне, але і далёка за яго межамі народны фальклорны калектыў "Сенькавіца" пад кіраўніцтвам і непасрэдным удзеле Людмілы Крыванос і загадчыцы Дома культуры Любові Кадыш падрыхтаваў арыгінальную праграму, з якой выступіў не толькі дома на знакамітай Сенькаўскай гары, але і ў вёсцы Астраўляне Гарадоцкага раёна (летас калектыў удзельнічаў у абласным свяце "Паазер'е", прысвечаным Янку Купалу і стаў дыпламантам).

Ала ГЕНДЗІК, дырэктар цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы:

— Цэнтральная бібліятэка, якая носіць імя слаўтага земляка, ураджэнца вёскі Шайцерава пісьменніка Тараса Хадкевіча, налічвае ў сваіх фондах дзесяткі тамоў Купалы і Коласа. Падчас падрыхтоўкі да юбілею песняроў створана багатая выстаўка "Песняры народных дум". У экспазіцыі выстаўкі, з густам аформленай Ларысай Шаўчэнкай, кнігі-дадзешнікі М. Мухоманскага, І. Навуменкі, В. Жураўлёва, В. Рагойшы, М. Жыгоцкага, успаміны Максіма Лужаніна "Колас разказвае пра сябе", газетныя і часопісныя публікацыі.

Ларыса ШАЎЧЭНКА, мастак-афарміцель, член Саюза мастакоў Беларусі:

— У 1980 годзе я скончыла Смаленскае мастацкае вучылішча па спецыялізацыі "Мастак-афарміцель", атрымаўшы "чырвоны дыплом", прыехала ў Верхнядзвінск. Працавала ў мастацкіх майстэрнях райцэнтра, затым у цэнтральнай раённай бібліятэцы мастаком-афарміцелем.

Афармленне стэндаў, выставак бібліятэкі і клубаў — невялікая частка штодзённых мастакоўскіх клопатаў. Афармляла кнігі прозы і паэзіі верхнядзвінскіх літаратараў, выстаўкі да творчых юбілеяў Тараса Хадкевіча, Эдуарда Самуйлёнка, Сяргея Панізніка, песняроў народных дум Янкі Купалы і Якуба Коласа.

Таццяна ВАЛУНГЕВІЧУС, бібліятэкар дзіцячай бібліятэкі:

— У чытальнай зале і самой бібліятэцы — аформленыя мастаком Ларысай Шаўчэнкай стэнды і выстаўкі, прысвечаныя юбілею класікаў. Рыхтуюцца самыя разнастайныя мерапрыемствы. З загадчыцай бібліятэкі Валынцінай Матвеевай і бібліятэкарам абанемента Тамарай Лапацкай падрыхтавалі літаратурны ўрок "Нам засталася спадчына" па творах народных паэтаў, які правялі з вучнямі сярэдніх школ райцэнтра ў адкрытых пры гэтых школах летніх лагерах адпачынку вучняў.

Ірына СЯТКОЎСКАЯ, бібліятэкар СШ № 1 г. Верхнядзвінска:

— На ўроках беларускай літаратуры вялікая ўвага надаецца не толькі вывучэнню твораў класікаў айчынай літаратуры, прадуладжана школьнай праграмай, але і па выбары саміх вучняў. Правільны накірунак пры гэтым даюць настаўнікі Святлана Уладзіміраўна Маркевіч, Іна Мікалаеўна Чарнавок, Таццяна Генадзеўна Скавародка.

У перспектыве — літаратурныя ўрокі "Купалінка", "Сустрэча з Купаліхай", "Песняры не толькі жыву я..."

Ларыса РЫМАРОНАК, бібліятэкар СШ № 2 г. Верхнядзвінска:

— Уся школа далучылася да святкавання юбілею вялікіх песняроў і ўладароў народных дум. Літаратурныя ўрокі, віктарыны, падарожжы па купалаўскіх і коласаўскіх шляхах, іхніх творах — усё гэта вядзе, натхняе, далучае да чароўнага свету чалавечай мудрасці і дабрыні...

Эдуард ЗУБРЫЦКІ

Урокі цэнтралізаванага тэсціравання

Цэнтралізаванае тэсціраванне з кожным годам усё больш і больш замацоўвае свае пазіцыі ў якасці базавай формы ацэнкі ведаў пры правядзенні ўступных іспытаў. Сёлета ў ім узялі ўдзел каля 195 тыс. чалавек, выканана больш за 500 тыс. чалавекатэстаў, што болей за мінулагодні паказчык.

Тэсціраванне прыжываецца ў грамадстве. У параўнанні з мінулым годам, колькасць ВНУ, якія прызнаюць яго вынікі, павялічылася амаль удвая. Сярод абітурыентаў — не толькі выпускнікі сярэдніх школ, а яшчэ і тыя, хто вырашыў перапаўстаць за платнай на бюджэтную форму навучання; тыя, каму не пашчасціла стаць студэнтам у мінулыя гады і іншыя. Свае веды яны маглі прадэманстраваць у перыяд з 12 па 28 чэрвеня. Рэзервовым днём стала 4 ліпеня. Як зазначылі першы намеснік главы Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі

Беларусь, старшыня Дзяржаўнай камісіі па кантролі за ходам і правядзеннем уступных іспытаў Анатоль Рубінаў, абсалютная большасць (а гэта 127 тыс. чал.) абрала матэматыку. Увогуле тэсціраванне праходзіла па 14 прадметах.

Пры агульнай станоўчай ацэнцы кампаніі па тэсціраванні, парушэнні ўсё ж фіксаваліся: праносілі шпартгалкі, мабільныя тэлефоны, хтосьці абменьваўся адказамі. Але выдаленых з аўдыторыі аказалася толькі 70 чалавек. Экзамены знаходзіліся пад жорсткім наглядам: у Дзяржаўную камісію ўвайшлі 52 супрацоў-

нікі, каля 3 тыс. кантралёраў сачылі за самімі іспытамі.

Цікава, што 8 працэнтаў прэтэндэнтаў на студэнцкае крэсла атрымалі нездавальняючыя адзнакі. Калі палічыць, то атрымліваецца: двоечнікаў у Беларусі сёлета па колькасці хоціць на цэлы горад-райцэнтр. Дарэчы, абсалютны максімум у 100 балаў набрала толькі 18 абітурыентаў, з іх 13 матэматыкаў, 3 знаўцы беларускай мовы і 2 — рускай.

Здараюцца, на жаль, і "накладкі": часам заданні могуць толькі ўскосна датычыцца прадмета, радкі ў тэставых аркушах не аддрукаваны належным чынам... Анатоль Рубінаў

заверыў, што ў хуткім часе правядзецца анкетаваанне настаўнікаў сярэдніх школ па праблемах тэставых іспытаў. Педагогам прапануюць адказаць на пытанні розных узроўняў складанасці.

І ўсё ж вынікі залежаць ад падрыхтоўкі. Як падкрэсліў першы намеснік міністра адукацыі Рэспублікі Беларусь Аляксандр Жук, узровень выпускнікоў сельскіх школ паступова расце. Таксама сёлета вучні са спецыялізаваных класаў, школ, гімназій па профільных прадметах атрымлівалі прыкладна на 10 — 20 балаў больш за астатніх. Як адзначыў Аляксандр Жук, выскоўцы пераўзыходзяць гараджан па мовах і географіі.

Няпростай падаецца і ацэнка заданняў. Нярэдка ЦТ пераўтвараецца ў своеасаблівую латарэю, у якой выйграць можа кожны. Бывае і так, што нядаўні шэранькі вучань абганяе залатога ме-

даліста. Таму і сістэму ацэнкі мяркуюцца дапрацаваць.

Як заўважыў Анатоль Рубінаў, зараз выспела патрэба ўвесці так званую рэгістрацыйную плату за ўдзел у тэсціраванні. Гэта абумоўлена тым, што некаторыя абітурыенты падаюць шмат заявак, спрабуюць патрэніравацца ў задачы ЦТ за дзяржаўны кошт ці ўвогуле не з'яўляюцца па розных прычынах (такіх каля 47 тыс. чал.). У выніку абмяркоўваецца рашэнне браць каля 10 тыс. беларускіх рублёў за ўдзел у кожным тэсце. Таму паступленне ў хуткім часе можа каштаваць мінімум у 15 долараў.

Па словах Аляксандра Жука, сёлета скараціўся набор абітурыентаў у ВНУ на 1,5 працэнта. Паменшылася колькасць месцаў на спецыяльнасці, звязаныя з правам і эканомікай, на 15 і 18 працэнтаў адпаведна.

Асаблівага падыходу ва ўступнай кампаніі патрабуюць ВНУ, дзе рыхтуюць творчыя спецыялістаў. Там не ўсё можна вымераць рэзультатамі — патрэбны асабісты падыход да будучых студэнтаў. Як адзначыў Аляксандр Жук, сёлета конкурс у Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтва склаў 3,6 чал. на месца, у Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў — 5,1 чал. на месца. У Акадэмію музыкі ідуць прафесійна загартаваныя юнакі і дзяўчаты, таму і конкурс там — 1,5 чал. на месца.

Кожны год уступная кампанія дае новыя ўрокі і чыноўнікам адукацыйнай сферы, і моладзі, і бацькам. Добра, калі б яны не прайшлі дарма...

Сяргей ДУБОВІК

На здымку: на пытанні журналістаў адказвае Анатоль Рубінаў.

Фота аўтара

Зорачкі на «Славянскім базары»

Як вядома, апроч Міжнароднага конкурсу маладых выканаўцаў эстраднай песні "Віцебск-2007", на сёлетнім фестывалі "Славянскі базар" адбыўся і Міжнародны дзіцячы музычны конкурс.

Ён быў пяты па ліку, сабраў 22 маленькія зоркі з 19 краін. Цікава, што ўсе яны ўжо з'яўляюцца ўладальнікамі гран-пры і званняў лаўрэатаў многіх прэстыжных фестываляў, а значыць, і выдатнымі талентамі. Гэтым і тлумачыцца неверагоднае захапленне і шквал станоўчых эмоцый з боку глядачоў конкурсу.

Журы ў складзе 9 чалавек узначальвала заслужаная артыстка Расіі Аніта Цой, якая, паводле яе ж слоў, была вельмі здзіўленая ўзроўнем прафесійнасці маленькіх выканаўцаў. Таму, вызначаючы пераможцу, журы надавала ўвагу не толькі вартасцям голасу, а таксама і

асобе спаборніка, таму, як ён сябе трымае.

Трэцяе месца дасталося дзяўчынке Кікі з Босніі і Герцагавіны. Другое падзялілі Арына Дароніна з Расіі і ўкраінец Эрнест Дзярабін. Першым стаў на дзіва сур'езны хлопчык з Грузіі Атар Андрэядзе. А Гран-пры атрымаў 11-гадовы беларус — мазыранін Андрэй

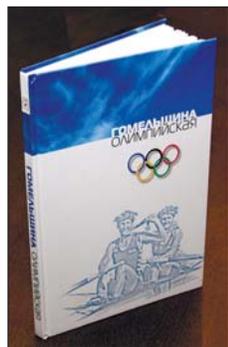
Кунец, які прадстаўляў нашу краіну на конкурсе дзіцячага "Еўрабачання" ў снежні мінулага года. І такая навіна: разам са сваімі сямейнікамі Андрэй Кунец пераязджае ў Мінск.

Алесь КІРЬКОВІЧ

На здымку: А. Кунец на цырымоніі ўзнагароджвання.

Фота Зміцера Смялова

Гомельшчына алімпійская

Спартыўная тэматыка была і застаецца прывабнай не толькі для палітыкаў, журналістаў, саміх спартсменаў, але і для кнігавыдаўцоў. Толькі што выйшла ў свет новая кніга рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва" пад назвай "Гомельшчына алімпійская" (складальнік Іван Штэйнер).

Даведчае выданне праводзіць чытача праз гісторыю алімпійскага руху: ад часоў антычнай Грэцыі да сучаснасці. У ім можна знайсці надзвычай цікавы матэрыял: спісы ўдзельнікаў алімпійскіх гульняў, інфармацыю аб спартыўных аб'ектах і спортшколах. Вялікая ўвага на старонках кнігі надаецца спартсменам-пераможцам Гомельшчыны, сярод якіх — майстры грэблі на байдарках і каноэ Мікалай Гарбачоў і Леанід Гейштар, Алена Рудоўская (плаванне) і многія іншыя. Выданне аздоблена шматлікімі фотаздымкамі.

Выпуск выдання аяццвявіўся пры фінансавай падтрымцы Прадстаўніцтва Нацыянальнага алімпійскага камітэта Рэспублікі Беларусь у Гомельскай вобласці. Тыраж кнігі — 2000 экзэмпляраў.

Анатоль ВАСІЛЬЧАНКА

На юбілейнай хвалі

Сёлетнія юбілейныя ўрачыстасці і мерапрыемствы, прысвечаныя 125-годдзю вялікіх беларускіх песняроў Янкі Купалы і Якуба Коласа, прымаюць надзвычай разнастайныя формы. Адна з іх — радыёпастаноўка "Паэт і дзяўчына", якая створана на Беларускім радыё і трансліравалася на яго Першым канале.

У цэнтры сюжэта — узаемаадносіны аўтара слаўтай камедыі "Паўлінка" і Паўліны Мядзёлкі, першай выканаўцы ролі Паўлінкі. Дзея прадстаўлена праз успаміны Паўліны Вікенцьеўны...

У ролі маладой Паўліны Мядзёлкі — актрыса Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Юлія Шпілеўская. Вобраз сталай галоўнай гераіні стварыла актрыса Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя М. Горкага Алена Пастрэвіч. Роля Купалы далася акцёру Дзяржаўнага маладзёжнага тэатра Аляксандру Шарову. Рэжысёр радыёпастаноўкі — Рэната Патака, рэдактар — Галіна Шаблінская. Музыку напісаў кампазітар Леанід Захлеўны. Аўтар сцэнарыя — вядомы літаратар Пятро Васючэнка.

Жанр радыёспектакля сёння лічыцца забытым, некаторыя знаўцы кажуць, што беспадстаўна. Думаецца, што сітуацыя пачынае мяняцца...

Уладзімір ШУТАВЕЎ

«Беларусьфільм»: крокі наперад

Нацыянальная кінастудыя нарэшце выйшла на бясстратны ўзровень. Пра гэта паведаміў першы намеснік генеральнага дырэктара "Беларусьфільма" Аляксандр Целушко.

цоўніцтве з іранскім, польскім і венгерскім кінематографам.

Цяпер змяняецца і падыход да рэкламавання кінапрадукцыі. Па словах Аляксандра Целушко, зараз рэклама новага фільма павінна быць яшчэ на стадыі вытворчасці, каб, напрыклад, расійскія прамотэры загадзя думалі наконт набывання праў на праект. Дарэчы, ужо вядуцца перамовы з расіянамі аб продажы серыяла "Маёр Ветраў" па творах Мікалая Чаргінца. Ёсць спадзяванні, што да канца года ён стане першым фільмам, які за ўсю гісторыю беларускага кіно акуліць затраты на яго вытворчасць. Аляксандр Васільевіч падкрэсліў, што менавіта тэлефільмы фармату ад 4 да

8 серый маюць найбольшую акупнасць для кінастудыі.

Ёсць крокі наперад у кадровай палітыцы. Акрамя адсочвання перспектывных студэнтаў у расійскіх і беларускіх ВНУ, на кінастудыі ў лістападзе плануецца праводзіць курсы па профільных спецыяльнасцях.

Яшчэ адно структурнае падраздзяленне "Беларусьфільма" — тэатр-студыя кінаакцёра — таксама атрымала станоўчы водгук першага намесніка генеральнага дырэктара. За пяць месяцаў бягучага года загрузка залы складала 95 працэнтаў. Першапачаткова тэатр ствараўся як эксперыментальная творчая пляцоўка для кінаакцёраў,

каб у перыяд паміж здымкамі фільма яны маглі "падтрымліваць форму" і мець дадатковы заробак. Аднак з цягам часу ўстанова пераўтварылася ў драмтэатр са сваімі патрабаваннямі па выкананні планаў, што перашкаджала кіназдымкам. Па словах Аляксандра Целушко, зараз пытанне з нагрузкай на актёраў і пытанне пазбаўлення тэатра ад арэнднай платы за памяшканне (ён займае плошчы ў кінатэатры "Масква") амаль вырашана. Нагадаем, у будучым устаноўва павінна атрымаць уласнае памяшканне...

А неўзабаве — татальная рэканструкцыя кінастудыі. У яе межах, акрамя ўсяго таго, пра што мы расказалі ў 21-м нумары "ЛіМа" за 25.05.2007, запланавана павелічэнне колькасці здымачных павільёнаў з трох да пяці. Вызначаны ўжо інвестар — прыбалтыйская кампанія, якая мае вопыт работы па аднаўленні румынскай кінастудыі...

Зрэшты, крокам наперад труба лічыць і тое, што супрацоўнікі кінастудыі, якія маюць патрэбу ў паліпшэнні жыллёвых умоў, могуць набываць кватэры па іх сабекошце, а не па рыначных цэнах.

Сяргей ДУБОВІК
Фота аўтара

Мастак, які фіксуе час

Час няспынны. Яго шпаркі ход старанна кантралююць гадзіннікі, секундамеры ... і графік Уладзімір Мехавіч.

17 ліпеня ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва адбылося адкрыццё выставы творцы "Зафіксаваны час".

Жыццё Уладзіміра Мехавіча — прыклад пошуку і самаўдасканалвання: мастацка-графічнае аддзяленне Віцебскага педагагічнага інстытута (зараз Акадэмія мастацтваў), дыпломная праца ў выглядзе серыі афортаў паводле кнігі С. Бранта "Карабель дурняў", адкрыццё ў 1992 годзе ўласнай мастацкай майстэрні...

Сёння мастак займаецца графічным дызайнам, рэкламай, камп'ютэрнай графікай, працуе ў тэхніцы афорта, літаграфіі, малюнка. Творы Уладзіміра Мехавіча выстаўляліся ў Польшчы, Расіі, Германіі, Аўстрыі, ЗША. Мастак з'яўляецца ілюстратарам шматлікіх кніг для дзяцей і дарослых.

Графіку творцы ацэньваюць як абстрактны імпрэсіянізм.

Выставай "Зафіксаваны час" Уладзімір Мехавіч адкрывае новы накірунак у мастацтве, дзе ўвага будзе звернута не толькі на свет мастака, але і на свет усяго чалавечтва.

Прырода як матэрыя, што знаходзіцца ў пастаянным руху ў Прасторы і Часе — вось, што цікава і што неабходна данесці да гледача, — так акрэслівае аўтар мэта сваёй дзейнасці.

У аснове метаду — элементарныя часціны, з якіх ствараўся свет, — атам, імгненне, кропка. Імгненні фіксуюцца кропкамі-атамамі, узаемадзеянне кропка стварае новы свет.

Любімыя інструменты працы Уладзіміра Мехавіча — папера, туш, фламастэр, перманентная ручка. Работы нараджаюцца без папярэдняй эскізаў. Вядучыя колеры — чорны, белы, карычневы, яркія адценні сіняга, жоўтага, чырвонага.

Прэзентацыя выставы "Зафіксаваны час" прайшла ў нефармальнай абстаноўцы. Са словамі захаплення і падзякі выступілі дырэктар музея Васіль Шаранговіч, калегі мастака. Мастацтвазнаўца Галіна Багданова важкімі якасцямі графіка назвала вастрыню думкі, складаную тэхніку выканання, якая трымае гэту думку. Пакінуць на аркушы вобраз — вялікае майстэрства, да таго ж творы Уладзіміра Мехавіча надзвычай сучасныя і адлюстроўваюць "музыку новага тысячагоддзя".

Працы мастака можна было разгледзець у трох аспектах: графічным, аддрукаваным (якасна аформлены каталог) і тэхнічным (камп'ютэрная прэзентацыя работ з міні-інтэр'ю аўтара).

Татцяна ГРЫШАН

Сонечнае заўтра

наведвальнікаў прыняць удзел у дабрачыннай акцыі.

Станоўчы настрой стваралі ўдалае афармленне памяшкання (ватныя воблакі і сонца), знаёмія песні з мультфільмаў, выступленні артыстаў Белдзяржцырка.

— Мэта акцыі, — кажа Міронава Алена, адзін з арганізатараў свята, — прыцягнуць увагу да хворых дзяцей, іх творчасці. Як бачыце, работы атрымаліся яркія, сонечныя. Магчыма, нехта, наведаўшы выставу, знойдзе таленты ў сваіх дзецях і будзе больш накіравана развіваць іх.

Крыху раней "Эндарфін" ладзіў выставу для дашкольнікаў. У бліжэйшы час плануецца правесці такое ж цікавае мерапрыемства для маленькіх пацыентаў псіханеўралогічнага дыспансера.

Хацелася б, каб падобныя акцыі мелі далейшае пашырэнне, іх інфармацыйная і фінансавая падтрымка была больш адчувальнай. Дзеці — наша заўтра, і якім яму быць — залежыць толькі ад нас.

Татцяна ГРЫШАН,
Ганна КОТ
Фота К. Дробава

Днямі ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва прайшла дабрачынная акцыя "Мы побач з Вамі", прысвечаная творчасці дзяцей, што знаходзяцца на лячэнні і рэабілітацыі ў НДІ анкалогіі і цыталогіі. Арганізатарам свята малюнкаў выступіў "Эндарфін" — творчы калектыв інцытыяўных, неабякавых студэнтаў і школьнікаў.

На выставе былі прадстаўлены творы дзяцей ад 6 да 17 гадоў. Асноўная іх тэма — прырода, рэальнае жыццё, казка. Саквітыя колеры, рухомы свет, надзея на лепшае — адметныя якасці гэтых прац.

На жаль, іх аўтараў пабачыць не атрымалася — яны знаходзяцца на лячэнні ў анкалагічных клініках. Таму апаніць выставу было прапанавана наведавальнікам — дарослым і дзеціям. Удзельнікі "Эндарфіна" (Кабінец Ксенія, Шакура Марыя, Сарока Дзяніс, Дземчанка Яўген, Нарко Вікторыя і іншыя), пераапрунутыя ў казачных персанажаў, забаўлялі дзетак, прываблівалі

кавітыя колеры, рухомы свет, надзея на лепшае — адметныя якасці гэтых прац.

На жаль, іх аўтараў пабачыць не атрымалася — яны знаходзяцца на лячэнні ў анкалагічных клініках. Таму апаніць выставу было прапанавана наведавальнікам — дарослым і дзеціям. Удзельнікі "Эндарфіна" (Кабінец Ксенія, Шакура Марыя, Сарока Дзяніс, Дземчанка Яўген, Нарко Вікторыя і іншыя), пераапрунутыя ў казачных персанажаў, забаўлялі дзетак, прываблівалі

Майстар экслібрыса

У выставачнай зале Нацыянальнай бібліятэкі адбылося адкрыццё выстаўкі экслібрысаў Міколы Рыжыга. Гэта падзея прысвечана кнізе як з'яве гістарычнай, культурна-асветніцкай, як вялізнай частцы духоўнасці ў культурным адраджэнні нашай Бацькаўшчыны. Дарэчы, экслібрыс — гэта кніжны знак, ён робіць кнігу адметнай, індывідуальнай.

На выстаўцы прадстаўлены лепшыя работы майстра. Адметна тое, што аўтар не толькі любіць кнігі, але яшчэ і шануе родную гісторыю.

Так, на выстаўцы — і Рагвалод, і князь Гедымін, і Рагнеда, і Еўфрасінія Полацкая, і Кірыла Тураўскі і інш. Усе яны з'яўляюцца героямі кнігі Уладзіміра Бутрамеева "Вялікія і слаўныя людзі зямлі Беларускай". Мікола Рыжы таксама вядомы і як аўтар ілюстрацый да кнігі Янкі Купалы і Якуба Коласа. Акрамя таго, ён з'яўляецца аўтарам шматлікіх паштовых мініяцюр, прысвечаных выбітным асобам Беларусі — Т. Касцюшкі, Ф. Скарыне, І. Капіевічу і інш. З 1976 года мастак удзельнічае ў рэспубліканскіх і міжнародных выстаўках графікі, графікі малых форм і экслібрыса. Яго работы знаходзяцца ў многіх прыватных зборах Беларусі, краінах блізкага і далёкага замежжа.

Для Міколы Рыжыга, мастака з горада Барысава, гравюра, экслібрыс — высокае мастацтва, якому ён аддае ўсяго сябе. Прафесійнасць і артыстнасць у выкананні работ мастаком адзначылі

яго сябры і калегі. Сярод іх — мастак-графік Рыгор Сітніца, жывапісец Фелікс Янушкевіч. Прысутнічаў на адкрыцці выстаўкі і зямляк мастака — бард Алег Жук, які выканаў некалькі песень на вершы Янкі Купалы. На завяршэнне імпрэзы Мікола Рыжы раздаў гасцям па маленькай кніжачцы з аўтарскімі экслібрысамі.

Сёння мы жывём у такі час, калі многім з нас кнігу замяняе камп'ютэр, але ўсё ж нічым не замяніш тую прывабную таямнічасць, якая сыходзіць са старонак нашых любімых кніг. А калі глядзіш на экслібрыс, дык як сказаў хтосьці з асоб вядомых, бачыш малюнак невялічкія, але свет, які яны раскрываюць, вялізны.

Алена ЮХНЕВІЧ
Фота З. Шчарбакова

АБСЯГІ

Краснаполле. Мясцовыя ветэраны вайны і працы ва ўсе часы былі арганізатарамі добрых і цікавых спраў. Заўсёды шчырым словам яны ўзгадваюць свайго былога старшыню савета, удзельніка Вялікай Айчыннай вайны Ф. Кузьмянкова...

Славіцца на Магілёўшчыне народны аматарскі калектыв клуба ветэранаў "Дабрыня", які стварыла ў 1989 годзе заслужаная настаўніца БССР Іраіда Нікіфарова. Варта зазначыць, што работа ветэранскага калектыву заўсёды была пад клопатлівай увагай загадчыцы раённага аддзела культуры Тамары Фядосенкі, якая ўзначаліла яго ў 2000-м годзе.

У мінулым годзе "Дабрыня" нададзена ганаровае званне "народны", а гэта — новы творчы ўзлёт. Самадзейныя артысты — жаданыя госці на раённых святах, іх чакаюць ва ўстановах культуры і асабліва ў дамах сацыяльных паслуг. Народны калектыв — актыўны ўдзельнік міжраённых аглядаў мастацкай самадзейнасці і абласнога фестывалю "Не старэюць душой ветэраны", на якіх заўсёды адзначаюцца дыпламамі і ганаровымі прызамі.

Фёдар ГАНЧАРОЎ

Слуцк. "Прадчуванне" — такая назва выстаўкі бабруйскай мастачкі Алы Кірылавай, якая ладзілася ў Слуцкай галерэі мастацтваў. У 1970 годзе А. Кірылава скончыла Абрамцаўскае мастацка-вытворчае вучылішча, працавала мастаком па тканіне, выкладчыкам у вучэльні і кіраўніком мастацкай студыі цэнтра пазашкольнай работы горада Бабруйска.

Сярод работ можна вылучыць такія, як "Сіеста", "Мары аб вандроўках праз воблакі", "Шчодрае сонца", "Прадчуванне"...

Ала Кірылава ўдзельнічала ў шматлікіх міжнародных праектах у Мадрыдзе, Жэневе, Рыме, Турыне.

Максім СТАЯН

Маладзечна. Пад назвай "Традыцыі і сучаснасць" стартваў на Маладзечаншчыне творчы семінар, арганізаваны ўпраўленнем культуры аблвыканкама. У яго рамках спецыялісты з усёй рэспублікі знаёміліся з асаблівасцямі працы ўстаноў культуры горада.

Удзельнікі семінара наведалі музей Янкі Купалы ў Вязынцы, азнаёміліся з працай цэнтры культуры і адпачынку ў Раданькавічах, дзе іх увазе была прадстаўлена літаратурна-музычная вечарына "Малюся я небу", прысвечаная Янку Купалу. Госці Маладзечаншчыны наведалі Мінскі абласны драматычны тэатр і тэатр лялек "Батлейка", а таксама Мінскі абласны краязнаўчы музей, дзе распачалі працу аж тры буйныя выстаўкі. Адна з іх — у дакументах, фотаздымках, карцінах — прысвечана песнярам зямлі беларускай Янку Купалу і Якубу Коласу, другая — культурным асаблівасцям роднага краю, а трэцяя — разгорнутая выстаўка "Звяры і птушкі Беларусі".

Раданькавічы. Тут, у пасяковай бібліятэцы, адбылася сустрэча з пісьменнікам Васілём Жуковічам. Сваё выступленне паэт пачаў з вершаў, прысвечаных Янку Купалу і Якубу Коласу, распавядаў пра свой творчы і жыццёвы шлях.

Дарэчы, мерапрыемства прымяркоўвалася да выхаду новай кнігі паэта "У храме хараства і смутку", куды ўключаны вершы, прысвечаныя Вялікай Айчыннай вайне, а таксама каханню і вершы для дзяцей.

Алена ЦІШЭЎСКАЯ

«Ведаю пра Блонь з дзяцінства...»

У Дубне некалькі гадоў таму скончыў свой зямны шлях доктар фізіка-матэматычных навук Андрэй Бонч-Асмалоўскі. У Бельгіі жыве яго гачка Марына Бонч-Асмалоўская. Да нашай пухавіцкай Блоні гэтыя вядомыя ў свеце асобы маюць самае непасрэднае дачыненне. Андрэй Глебавіч — унук Анатоля Восіпавіча Бонч-Асмалоўскага і Варвары Іванаўны Вахоўскай, рэвалюцыянераў, гаспадароў знакамітага на ўсю Расійскую імперыю маёнтка. Гаспадароў сядзібы, з якой звязаны

імёны рэвалюцыянераў Кацярыны Брэшка-Брэшкоўскай, Сяргея Мянжынскага, Сяргея Каваліка, Пятра Румянцава, рускіх пісьменнікаў Яўгена Чырыкава, Рыгора Мачэта, Леапольда Сулержыцкага, Любові Клячко, украінскай паэтэсы Лесі Українкі. Марына Андрэеўна — агнаведна праўнучка Анатоля Восіпавіча і Варвары Іванаўны.

Мне ўдалося падрыхтаваць інтэрв'ю з Марынай Бонч-Асмалоўскай — членам Саюза пісьменнікаў Расіі, празаікам, публіцыстам. За мяжою яна знаходзіцца ў сувязі з навуковай работай мужа.

— Што вы, Марына Андрэеўна, ведаеце пра Блонь, Пухавіччыну? Як даўно сама назва Блонь прысутнічае ў вашай свядомасці?

— Ведаю пра Блонь з дзяцінства. Але не само гэта месца займала ў маім жыцці вялікія абсягі. Хаця, магчыма, слова, назва і стала ў пэўнай ступені пусковым механізмам да новага вітка свядомасці. У размовах пра Блонь я вельмі востра адчула свой род, сваіх прашчурцаў і ўсё, што з гэтым звязана. З гадамі пачуццё толькі расце і ўзмацняецца. Часам я быццам адчуваю прысутнасць папярэднікаў поруч са мною. Нічым рацыянальным такі феномен не магу растлумачыць. Пачуццё гэтае не распаўсюджваецца на бліжэйшых дзядоў, а захоплівае ўвесь углыб адыходзячы род. Яны як быццам жывуць побач, крынічаць мяне сваёй энергетыкай, даюць прасторувае ўяўленне пра жыццё, дапамагаюць зазірнуць у нязвяданнае дагэтуль глыбіні. У мяне з'явілася веданне пра тое, што чалавек не адзінока ў свеце, каб ён прыходзіць у жыццё, каб выканаць пэўную задачу... Мо яна яшчэ і не названа для мяне, але ж гэта так. Прашчурцаў спадзяюцца на мяне і чакаюць нечага важнага.

— Вы не займаліся наўмысна даследаваннем гісторыі лёсу пачынаючы з Бонч-Асмалоўскіх?

— Адчуўшы аднасць са сваімі прашчурцамі, я пачала капацца ў далёкай мінуўшчыне, занялася генеалагічным вышукамі. Акрамя Блоні, мне стала вядома і пра другі маёнтка — Асмолавічы, падараваныя баярыну Крычаўскаму, таксама майму прашчурцу, польскім каралём у 1512 годзе.

— Гэта тэрыторыя сучаснага Клімавіцкага раёна на Магілёўшчыне...

— Удалося знайсці копіі найцікавейшых вылікаў з пасяджэнняў Дваранскага сходу на тэму Асмолавічаў. Да Блоні, на вялікі жаль, я ў сваіх росшуках дэталёва яшчэ не падыйшла. Хаця лёс дзеда — археолага Глеба Анатольевіча Бонч-Асмалоўскага мне становіцца ўсё болей адкрытым. Як і яго братоў, як і прадеда — Анатоля Восіпавіча, блонскага гаспадары.

Мару, што з часам удасца патрапіць у архівы Мінска ці Вільнюса, тагачаснай Вільні. Дарэчы, мне вядомы — думаю, з пэўнай доляй дакладнасці — прозвішчы тых археолагаў, хто пісаў даносы на дзядулю, чым і быў справакаваны яго арышт.

— Удакладніце, калі ласка, хаця б крыху пра баяраў Крычаўскіх...

— Якраз росшукі пра іх — другая галіна маіх генеалагічных даследаў. Наколькі я разумею з дакументаў, род баяраў, якія

атрымалі Асмолавічы, і стаў вырастаць у род Бонч-Асмалоўскіх, як гэта і складалася з другімі, хто пераходзіў з баярства ў дваранства. У жалаванай грамаце (тэкст яе ў мяне ёсць) гаворыцца, што Крычаўскія жылі ў замку Крычаўскім. Так што, як бачыце, усе сляды вядуць на Магілёўшчыну.

Мару, што з часам удасца патрапіць у архівы Мінска ці Вільнюса, тагачаснай Вільні. Дарэчы, мне вядомы — думаю, з пэўнай доляй дакладнасці — прозвішчы тых археолагаў, хто пісаў даносы на дзядулю, чым і быў справакаваны яго арышт.

— Раскажыце, калі ласка, пра сябе. Як даўно вы займаецеся літаратурнай дзейнасцю? Наколькі свядома быў зроблены выбар на карысць мастацкай літаратуры?

— У 1992 годзе мы пакінулі Санкт-Пецярбург. Спярша муж працаваў у Аўстраліі. У Расіі сфера маіх інтарэсаў была звязана з псіхалогіяй. Але за мяжою па спецыяльнасці працаваць я не змогла. Паколькі савецкая вышэйшая адукацыя за мяжою не прызнаецца (галоўная прычына — лабіраванне заходнімі дзяржавамі сваіх спецыялістаў), то я вымушана засталася без работы. Працаваў адзін муж. Дома

я сумавала тры гады і займалася жывапісам. А пасля зусім нечакана для сябе кінула гэтую справу і пачала пісаць кнігу. І першыя старонкі былі на справе заключным раздзелам будучага рамана. Фінал завяршыла за два дні. Пісала, што называецца, запоем. Адчувала сябе шчаслівай, што кожны дзень вырабляю 7—10 старонак. За дзевяць месяцаў рамана "Паўднёвы крыж" быў завершаны.

— Пра што гэты твор?

— Пра лёс рускіх у Аўстраліі. У 1999 годзе рамана выйшаў у Санкт-Пецярбургу асобнай кнігай. Тады ж мяне прынялі ў Саюз пісьменнікаў Расіі. Другую рэдакцыю рамана зрабіла ў 2003—2004 гадах. Тады ўжо мы пераехалі ў Бельгію, у Антверпен. Спадзяюся, што ўдасца надрукаваць гэтую рэдакцыю дарагога для мяне твора. Пасля "Паўднёвага крыжа" былі напісаны апавяданні, эсэ, аповесць "Дзень з жыцця старога на Бёркендэйл, 42"...

— Ведаю, што рускі філосаф, культуролог Аляксандр Зіноўеў наступным чынам агукнуў пра яе: "Гэта аповесць, — рускі аңалаг "Стары і мора" Хемінгуэй"...

— Для мяне гэтая адзнака вельмі дарагая. Аповесць друкавалася ў часопісе "Звезда", урывак — у газеце "Літаратурный

Пецярбург". Таксама твор быў змешчаны ў многіх аўтарытэтных інтэрнет-часопісах... Напісала цэлы шэраг культуралагічных эсэ. Шырокі рэзананс мелі амаль усе яны. І асабліва — "Руская культура: дух ці стыль".

— Марына Андрэеўна, я працую пачатак якраз гэтай работы. Мяркую, чытачам будзе зразумелы накірунак вашай культуралагічнай публіцыстыкі... "Руская культурная традыцыя — гэта пошук сэнсу жыцця, які адкрываецца нам у разуменні габра і за. Той, хто стараецца гэта спасцігнуць — прыходзіць да разумення Бога. Прастора на-

шай культуры — гэта рэлігійнае спасціжэнне адносінаў чалавека з Богам. Усё найболей глыбокае і арыгінальнае — тое, што свет ведае, як рускае, — створана ў рускім духу і ў формах мастацтва, найпрост звязаных з ім..."

Наколькі цяжка пісаць па-руску, калі знаходзіцца за межамі Расіі?

— Пісаць па-руску за мяжою, удалечыні ад рускай моўнай стыхіі, мне ніколі не цяжка, чым дома. Галоўнае — што ёсць унутры, у самім сабе. Мая руская мова, як мне падаецца, не перацярпела ніякіх дэфармацый. Мо прычына ў тым, што з дому я паехала чалавекам, які ўжо цалкам сфарміраваўся ў гуманітарным плане. Наадварот, удалечыні ад дому, я адчула сябе спраўднёным "русаком", зразумела, наколькі я люблю сваю радзіму. І пытанне захавання і нават ўдасканалвання мовы сталася ў маёй рабоце як пісьменніцы адным з найважнейшых клопатаў.

Спраўднёнай вежай у маім жыцці стаў рамана "Залатое руно". Я пачала пісаць яго ў Аўстраліі яшчэ 12 гадоў таму. Зразумела ж, працавала над ім з перапынкамі. Зараз завяршаю апошняю праўку.

— Пра што гэты твор?

— Мне адразу цяжка і адказаць. Думаю, што ў тоўшчы "Залатога руна" прыхаваны 3 ці нават 4 раманы. Відаць, гэта — кніга пра Апакаліпсіс сучаснага свету. Калі не ў знешнім вымярэнні, то, на крайні выпадак, ва ўнутранай яго іпастасі. Апакаліпсіс можна назваць антынароднай з'явай, бо ён завяршае існаванне людзей, а адпаведна і народаў... Нават так. Завяршаюцца супярэчнасці быцця і супярэчнасці нацый...

— З гэтым цяжка спрачацца...

— Заканчэнне ў рамана аптымістычнае. Чалавек сваім духам пераадоўвае рэчы, пераўсталяе свет... Словам, падыйшоўшы ў трагедыю да самага краю, чалавек атрымлівае шанец. І яшчэ ў рамана прысутнічае Вера. Чалавек, абіяжараны грузам сацыяльна-палітычных, культуралагічных праблем, без Благадаці Божай не мае апоры. І таму мы ўсе стаім перад маральным і духоўным выбарам. Пра гэта — і мой рамана.

— Застаецца пажадаць, каб ён бачыў свет. І прыязджайце да нас у Беларусь, у Блонь.

...Марына Бонч-Асмалоўская, як бачыце, не шукае лёгкіх дарог — ні ў жыцці, ні ў творчасці. Схільнасць да філасофіі, разваж пра перспектывы быцця зямнога ў яе ад бацькі. Напрыканцы жыцця Андрэй Глебавіч, спяхова выучоны фізік, усур'ез заняўся філасофіяй. І нават напісаў грунтоўную манаграфію пра свае пошукі.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Суіснаванне — заканамернае!

Гандляваць кнігамі на цэнтральным мінскім аўтавакзале пачынаюць а сямей раніцы. На паліцах латкоў — усё, да чаго прадстаўнікі самых шырокіх колаў грамадства маюць прагу — дэтэктывы і фэнтэзі, сенсацыйныя выкрывальнікі ды любоўныя гісторыі. Тут нельга набывць Шэкспіра, Буніна ці Караткевіча: гэтая літаратура проста не прызначана для чытання ў транспартнай трасініне.

Не толькі пероны вакзалаў — паліцы завалаў і нават аўтарытэтных кнігарняў заваленыя кнігамі, якія атрымалі цэтлік "бульваршчыны". Але ці трэба біць у набат толькі з таго, што нейкія аўтары так любяць улагоджваць чытачоў?

Сітуацыя, якая склалася, выразна апісаў адзін расійскі віртуальны персанаж, які хаваецца — магчыма, ад помслівых сваіх герояў — за шмаглікім псеўданімам. "Камуністы вінаваціць ва ўсім новай парадкі — раней рэдактары (і цензары, аб чым яны не любяць гаварыць уголас) не прапуськалі ў друк адкрыта дрэнных кніг. Дэмакраты абвінавачваюць камуністаў, якія давалі людзей да таго, што яны, ніколі не бачыўшы свабоды, купуюцца зараз у ёй, не адрозніваючы яе ад "спадарожнага" бруду. Старэйшае пакаленне сварыцца на моладзь, якая, маўляў, канчаткова атупела ад сваёй музыкі і не можа ўспрымаць

высокага мастацтва. Моладзь, здольная заўважыць, што нешта змянілася, не пераносіць закасацельных дарослых, якія толькі і могуць, што глядзець бясконцыя серыялы і абмяркоўваць палітыку, у якой яны (дарослыя) аніякай ролі не іграюць. Усе вінаваціць усіх, але ніхто не адчувае сябе вінаватым. І кожнаму нязручна прызнацца, што яскравая, маляўнічая гісторыя аб каханні, пагоняй і справядлівасці яму значна цікавей за строгае томік Тургенева, які "разводзіць зашмат вады не па справе" (цытата са школьнага сачынення. — М.А.).

Сяргей Лук'яненка — тыповы прадстаўнік сучаснай, г. зн. "масавай" літаратуры. Увасабляючы паніцце поп-ідала ў літаратуры, ён назубок вывучыў правілы рынкавай эканомікі — ад таго, што поспех мае толькі той, хто прапануе нешта новае, да прынцыпаў задавальнення попыту. Паводле ягоных кніг ладзіцца ролевыя гульні, здымаюцца блокбастэры ў лепшых традыцыях Галівуда (хоць і з горшымі постмастацтваўскімі дэкарацыямі); у яго ўжо з'явілася безліч пераймальнікаў.

Стыль празаіка — лёгкі і немудрагелісты, але ж сям-там творы ягоныя запраўдлены цытатамі з Гогаля ці Пруста. Натыкаючыся на іх, чытач заўсёды адчувае неверагодную прыемнасць, нібыта глядзяч тэлевізійнай праграмы, якая распавядае

яму пра норавы і звычаі жыхароў Трынідада і Табага, якія ён ніколі не бачыў і наўрад ці яшчэ пабачыць.

Расійскі крытык Юлія Марозава піша: "Эйфарыя ад чытання Лук'яненкі ніколі не ўзнікала (якая ж тут эйфарыя, ён часам блытае "одеть" і "надеть"). Але пачуццё рэдкай актуальнасці — было".

Чаму многія камерцыйныя творы настолькі папулярныя? А ўсё таму, што яны выходзяць "своечасова". Адзін вельмі паспяховы ў Маскве камерцыйны аўтар, беларус па паходжанні, аднойчы прызнаваўся аўтару гэтых радкоў, што пры наяўнасці кантракту з абяцаннем добрага ганарару аператыўнаму музы надкцоўваюць яму новую кнігу за два-тры тыдні. Пісьменнікам, якія "гоняць" новыя сюжэты і гісторыі, не так складана рэагаваць на апошнія патрэбы аўдыторыі — у параўнанні з тымі, хто ідэі сваіх твораў выношвае дзесяцігоддзямі.

Масавая літаратура выконвае сацыяльную замову на неадкладнае мастацкае асэнсаванне рэчаіснасці, у той час як творы з прэтэнзіяй на класіку падмаюць пласты куды больш жывучых у часе праблем.

Як паўнаватрасны рынкі механізм, індустрыя камерцыйнай літаратуры запаўняе ўсе магчымыя нішы, задавальняючы патрэбы ўсіх катэгорыяў патэнцыяльных

чытачоў. "Кожнаму — сваё": мужчынам — пра кроў, жанчынам — пра каханне, моладзі і бабулькам — пра фантастычны свет. Першым — пра выдуманнае беспрэцэдэнтнай фантазіяй, другім — пра тых, якія нібыта існуюць на самым рамантычным кантыненте — у Паўднёвай Амерыцы.

Геній, прарарліцы ад літаратуры, якіх ніколі не было шмат, пішуць звычайна аб тым, што будзе актуальна ў будучым — дык няхай іх чытаюць нашчадкі.

Дзве літаратуры — як дзве журналістыкі: ёсць аналітычная, глыбінная, як, прынамсі, асобныя артыкулы ў "ЛіМе", — а ёсць актуальная. Першая мяжуе з мастацтвам, другую ж, з большага, можна хутчэй аднесці да сферы абслугоўвання. Апошняя часта абслугоўвае не грамадства, а інтарэсы пэўных структур ці асобаў; тое ж час ад часу здараецца ў літаратуры. Але спрактыкаваны, дасведчаны чытач розніцу бачыць і перавагу аддае асэнсаванню, а не прапагандзе. А на тое, каб з недасведчаных чытачоў зрабіць дасведчаных, дзякуй Богу, існуе школьная праграма.

Абедзве літаратуры не пярэчаць адна адной, яны не здольныя канкураваць паміж сабой, хоць бы з-за таго, што маюць розныя аўдыторыі. "Сур'езная" літаратура і літаратура масавая знітаваная, як два віды журналістыкі, як "шырспажаў" і адзенне ад славурых куцюр'е. Ці магла б зараз заставацца цікаваць да класікі, калі б не было з чым яе параўноўваць?

Мікалай АНШПЧАНКА

Згадзіцеся, што сямейны альбом паказваюць толькі бліжкім людзям. І правільна. Калі я чалавек старонні, мне і самому няёмка разглядаць чужое жыццё. Гэта ўсё роўна як з вуліцы прайсціся ў ботах па дыване ў зале. Аднак менавіта ўсё так і адбываецца: пісьменнік Вінцэс Мудроў прапаноўвае мне, зусім незнаёмаму чалавеку, свой "Альбом сямейны". Я, бяспрэчна, удзячны за дзверы, ды ўсё-ткі трохі збянтэжаны.

Але яшчэ ў вільні, занятай першым гасцем кнігі, аўтарам прадмовы Аляксандрам Лукашчуком, мяне ахінае пачуццё, нібы адкрыў не яго, Мудрова, альбом, а свой, уласны, які лічыў даўно згубленым і выпадакова знайшоў сярод рэчаў, прызначаных для сметніцы. Мяне амаль фізічна абступілі, зноў абдалі, здавалася б, назаўсёды забытымі ветрам, колерам і пахам прадметы, фарбы, імгненні і цэлыя здарэнні, з якіх калісьці складаліся дні майго жыцця, што праімчаліся шалёным табуном.

З'явілася пачуццё, нібы альбом Мудрова, у якім аказалася ўсяго некалькі фотаздымкаў з незнаёмымі мне тварамі, усё жыццё, з самага дзяцінства, складаўся мной самім. Таму што Мудроў і людзі нашага пакалення — бы птушкі, што вылупіліся з аднаго на ўсіх гнязда Часу. З чаго толькі ні было склеена тое гняздо, з якіх толькі пруткоў, пёраў, камякоў і саломінак! І ўсё, кожная частачка гэтай матэрыі і духу мінулага засталася ў феноменальнай памяці пісьменніка Вінцэса Мудрова. «Уясветная літаратура вяртаньня, якую чымяна імгнваюць то рэалізмам, то мадэрнізмам, займаецца адной справай — пошукамі страчанага часу, — піша ў прадмове да «Альбома» Аляксандар Лукашук. — Марсель Пруст знаходзіў яго праз смак пірожанага мадлен, Мудроў — праз цукеркі падушачкі, Джэймс Джойс аднаўляў ва «Улісе» плынь свядомасці аднаго дня, Мудроў свядома пераслухоўвае плыўкі гук з разблытаных магнітафонных стужак...»

Пакінем без каментарыяў літаратурны рад (з'явіцца там і Талстой), у які паставіў Лукашук беларускага пісьменніка (шчодрасце, на мой погляд, упрыгожвае крытыка), але няма сумненняў: Вінцэсу Мудрову таксама ўдалося вярнуць час, прычым зрабіць гэта ў форме, якая, здаецца, ніколі да яго не ўжывалася ў літаратуры — у форме кароткай радыёперадачы, прадстаўленай у выглядзе тэксту. Каля ста аўтарскіх маналагаў, роўна па дзве старонкі кожны. Не ведаю, ці яны дакладна тыя ж, што гучалі па радыё, ці былі змененыя, але калі б не кароткія дасціпныя дыялогі рэдакцыі радыёстанцыі са слухачамі, мы ніколі б не здагадаліся, што гэтыя тэксты колись былі радыёматэрыялам, бо цяпер гэта літаратура ў чыстым выглядзе. Аповедам уласцівыя прастата і лаканізм фразы, адсутнасць славесных упрыгожанняў, натуральнасць інтанацыі. На «Апошняй старонцы» «Альбома» аўтар піша: «У "Альбоме сямейным" адбыліся падзеі, постаці й рэчы, што надарыліся, дзеля і я былі ва ўжытку ад пачатку 60-х да сярэдзіны 80-х гадоў мінулага стагоддзя. Памежнымі знакамі той эпохі стаў пралёт Гагарына і выбух завода збройнага плутона ў Чарнобылі.

Гэта была пара юнацтва, самая шчаслівая пара ў маім жыцці і ў жыцці майго пакалення.

Вось ён, герой таго часу, гушкаецца, смаркаты і шчаслівы на драўляным коніку. Герою шэсць гадоў. На ім сіняя матроска і кароткія майткі. А вось пасталелы ўжо, падрослы за год на шэсць сантыметраў, шыве па вуліцы з кнігаю пад пахай. Што за кніга? Ну, вядома ж, «Васёк Трубачоў ды яго таварышы». І амаль адразу ўс-

лед за гэтай карцінкай настальгічны ўздых: «Здаецца, гэта было ўчора: магнітафон "Дайна", транзістар "ВЭФ", песні бітлаў, даўгія валасы. І вось ужо нехта сівабароды, са ссунутымі на кончык носа "хамелеонамі", керхае й стрыманым голасам чытае нататкі пра рэчы дэфіцытных калісьці й смешныя сёння. Э-э, дык гэта ж наш герой вылез з-пад крушні пражытых гадоў і чытае з паперкі чарговы ўспамін».

Дык што з таго, што нам чарговы раз нагадалі пра імгненнасць жыцця і прымусілі адысці ад лютэрка? Ды і калі б толькі пра гэта нагадалі... Душа забалела аб тым, што жыццё само па сабе дэфіцытная рэч,

У Капенгагене да месца нашай швартоўкі падкаціў з драбінкай, поўнай дэфіцыту, фарцоўшчык і, весела пстрыкнуўшы пальцам па горле, крыкнуў па-руску: «Кідайце!». Напэўна, ён некалі працаваў цыркачом: ніводная з бутэлек, што паляцелі з усіх бакоў, не разбілася. Бітлоўкі і іншы дэфіцыт мы лавілі з няменшым спрытам.

Бог ты мой! Дзе ж мы жылі? Як жылі, чаму радаліся?

«Жыўцом тых плашчоў (з балонні. — Ю. С.) ніхто не бачыў, і пра іх апаўдалі розныя байкі. Казалі, балонню можна скамечыць, піхнуць у кішэнь, а потым зноў апрануць. Праўда, байкам тым мала хто даваў веры. З'явіліся й адпаведныя

нае на костках вязняў ГУЛАГа, а пра знакамітыя папяросы». Адрозніваецца карціна, якую я бачыў у нейкім часопісе ў час перабудовы: у праём надарванага пачака «Беламорканала», як у турэмную браму, доўгім закручаным у спіраль натоўпам уваходзяць, сціснутыя шы адзін аднаго, маленечкія цёмныя фігуркі людзей. Там іх выпаліць да попелу і сістэма выплюне іх з сваіх зубоў.

Раёк — вось, напэўна, самае дакладнае вызначэнне жанру гэтай кнігі. Так, яна — свайго роду скрынка з павелічальным шкалом для разгляду малюнкаў. Тут табе і паказ, тут і неабходныя тлумачэнні да яго. Мабыць, такая падача матэрыялу

трывожны гоман. «А мы... растем...», — падганяла з-за куліс піянерважатая. Небарака, аднак, маўчаў, яшчэ больш панураў галаву, і вушы ягоныя хваравіта пунсавелі. «Спокойно... в вышину...» — шапталы падказывала выдатніца. Двочнік маўчаў, і піянерважатая з інтанацыяй істерыкі гукала: «А мы растем спокойно в вышину под нашим мирным, светлым небосводом!» — і, выцёршы ўпрылы лоб, суцішна дадала: «Звар'яецца можна».

Ды гэта, відаць, страшней чым «заняпад лексічнай культуры». Поўная прафанацыя ідэі, замбіраванне чалавека. Няўжо гэта ўсё было з намі? Няўжо гэта мой сын ішоў з дзіцячага садка і на ўвесь двор спяваў: «Я сяджу на вишенке, не могу накушаться. Дядя Ленин говорил: "Надо маму слушаться!"?».

У гэтым жа шэрагу апавяданняў аб часах, якія і дагэтуль колюць, бы той дзядоўнік, што ўбіўся ў апрахані, — і «Абарона грамадзянскай». Яго таксама лепей бы працываваць цалкам, але газета ёсць газета. Бяру наўздагад. «З тых засаджаных мухамі малявідаў (бляклых плакатаў, што звычайна віселі ў фая інтэрнатаў. — Ю. С.) паўстала тэрмадавая ідылія. Людзі ў процівагазах сядзелі радком у заваленых бітай цэглай бамбасховішчах і чыталі газеты... На іншым плакаце была намалевана карова з мехам на пысе. Подпіс тлумачыў: «Свойскіх жывёлаў неабходна забяспечыць торбамі-рэспіратарамі». Якраз тым часам пайшла гуляць показка-пытанне: што рабіць пры ядравым выбуху? Адказ: спавіцца ў прасціну і павольна ісці на могікі. А чаму павольна? Каб не ствараць панікі!».

Так у кнізе ўвесь час мільгаць, то мацнее, то знікае — каб вярнуцца, нота перажытага, што свідруе душу. Добра, пра выкінутыя рэчы яшчэ можна сказаць словамі Межырава: «Прочайце, ненужныя вещи. // О как вы мне были нужны!». А што сказаць пра падзеі, цэлыя кавалкі жыцця, таксама нібыта выкінутага, бо яно сышло на бытаванне (якое здавалася, асабліва ў юнацтве, шчаслівым!) у прыдуманым, містыфікаваным свеце быццам бы ўсеагульнай грамадскай карысці і трывалых спадзяванняў на будучыню, свеце, які ўспрымаўся непахісным, вечным і які нечакана аднойчы скурчыўся і ссох, бы мумія? Мудроў сказаў аб гэтым, прымуціўшы мяне смяццям і плакаць.

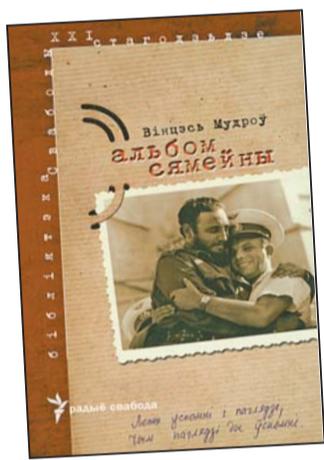
Я ўсё думаю, чаму сваю кнігу ён закончыў менавіта часам чарнобыльскага выбуху. Адказаць на гэта пытанне дапамог Алесь Адамовіч. Нядаўна выйшла яго кніга «...Імя гэтай зорцы Чарнобыль», куды ўвайшла аднайменны сцэнарый кінафільма, вытрымкі з нататнікаў, лісты, артыкулы, канспекты выступленняў, роздумы пра тое, што здарылася з грамадскай свядомасцю пасля выбуху на Чарнобыльскай АЭС.

Адамовіч у звычайнай яму манеры рэзаць праўду-матку сказаў выключна ясна: «У Чарнобылі выбухнуў увесь той бардак, які намагаемся ліквідаваць. Мінусе».

А вось Вінцэс Мудроў навіў мяне на іншую думку: мінулае можа выбухнуць і не так гучна. Нават прыгожа і непрыкметна. Скажам — як галоўка сівога дзьмухаўца пад ветрам. І ляжыць на глебу будучыні незлічоныя парашуцікі. Да кожнага прымацаваны грузік шкоднага семени — паказухі, абьякава-сці, крывадушнасці, грамадскага інфанталізму («а нам все равно, а нам все равно», «вся жизнь впереди — надейся и жди» і г. д.) Дзе гэтае семя прызямліцца, там і прарасце. І, як належыць усякаму марнатраю, пусціць такія карані, што не адразу выдзярэш. Так што вецер мінулага прыносіць не толькі настальгію па тым, што прайшло...

Юрый САПАЖКОЎ

Сямейны альбом для ўсіх

З'явілася пачуццё, нібы альбом Мудрова, у якім аказалася ўсяго некалькі фотаздымкаў з незнаёмымі мне тварамі, усё жыццё, з самага дзяцінства, складаўся мной самім.

мы прыдбалі яго не па ўласным жаданні, але калі ўсё ж прыдбалі, павінны былі берагчы, даражыць ім, аднак часцей за ўсё — ды што там казаць, у пераважнай большасці выпадкаў — у нас не хапала волі і розуму не рабіць яго разменным таварам: на пыжыкавыя шапкі, нейлоны, боты-панчохі, тэрмасы, сакваяжы і вадалазкі, не гаворачы ўжо пра абмен прызвання, таленту, гэта значыць, жыццёвага стрыжня, на пасады, на кватэры, начальніцкую ласку. Сорамам за чалавека, крыўдай за яго, горыччу ці смехам скрозь слёзы напоўнены «Альбом» Мудрова. «Цягам дзесяцігоддзя набыць бітлоўку (сінонім вадалазкі — тонкага сінтэтычнага святэра з закрытым каўняром. — Ю. С.) можна было толькі ў спекулянтаў (слова «фарца» тады яшчэ не нарадзілася). Каштавала яна 30 рублёў — траціну месячнага інжынерскага заробку».

У гэтым месцы раздзела «Вадалазкі» (аўтар, як мы ўжо ведаем, чытае яго па радыё) у рэдак-

А вось Вінцэс Мудроў навёў мяне на іншую думку: мінулае можа выбухнуць і не так гучна. Нават прыгожа і непрыкметна. Скажам — як галоўка сівога дзьмухаўца пад ветрам.

цыі раздзелацца званок слухача Е., які паведамае, што ў кнізе П. Вайля і А. Геніса «Страчаны рай» ёсць дакументальная гісторыя дзяўчыны, якая развіталася з цнатлівасцю ў абмен на бітлоўку. Дарэчы, тыя, каму пашчасціла ў той час пабываць за мяжой (аўтар гэтых радкоў атрымаў такую магчымасць — круізі па Паўночным і Балтыйскім морах на цеплаходзе «Эстонія» — як адзін з пераможцаў рэспубліканскага конкурсу на лепшы нарыс), тую ж бітлоўку ці крымпленавую жаночую блузку куплялі за бутэльку гарэлкі. Мы з сябрам журналістам Раманам Ярохіным учынілі гэты амаральны акт, не сыходзячы з цеплахода.

показкі. Распавядалі пра зайца, які знайшоў у лесе прэзерватыў, нацягнуў на вушы і пачуў ад зайчыкі: «Зусім, касы, ашалеў! Дзеці галодныя, а ён балонню купляе». (...) «Каштавалі плашчы ад 40 да 60 рублёў — шалёныя грошы. Аднак нават маючы патрэбную суму, набыць абноўку было не так і проста, бо гандляроў пільнавала міліцыя. Так, у Вільні культуравую вопратку прадавалі з чатырох гадзін ночы і да шасці гадзін раніцы ля калгаснага рынку. А чацвёртай гадзіне панавала цемра, і даводзілася, каб прымерыць адзежыну, паціць газетныя жмуты» («Балоння»).

У іншых раздзелах Мудроў раскажа, як жанчыны ганяліся за кітайскімі халатамі з натуральнага ядвабу, якому не было зносу. Як часопіс «Здароўе» засцерагаў людзей ад «шкодных» гумакаў, хаця тыя немагчыма было купіць. Які фурагор сядоў гараджан выкалікала з'яўленне трумоў, сіфонаў, фібравых чамаданаў, якіх пасля змянілі дыпламаты, прадметам гарадской раскошы былі нават цэлафанавыя пакеты. Туалетную паперу — і тую спачатку «давалі», як дзецім даюць ласункі; купіўшы ж, люд нёс яе, хаваючы вочы. Пра ўсё гэтыя «цуды» нашага нядаўняга мінулага Мудроў піша лаканічным стылем, часам дазваляючы сабе ўсмешку чалавека, які шмат што бачыў на сваім вяку, і літаральна на кожнай старонцы ён выяўляе бліскучую памяць. Яна ў яго больш трывалая, чым той кітайскі ядвоб. Вось ён згадвае беларускага філосафа, які ўсё жыццё марыў перайсці з «Прыбою» на «Беламор», ды так і не здзейсніў сваю мару — заўсёды не хапала грошаў.

А каштаваў пачак «Беламора», як паведамае пісьменнік, 22 капейкі. У мяне выпадкова захаваўся нехрануты пачак тых папярос вытворчасці гродзенскай фабрыкі. Дай, думаю, праверу Мудрова. Дастаю пачак — кошт яго 25 капеек. Але год выпуску не пазначаны, да гэтага часу, як я купіў яго, кошт на «Беламорканал», магчыма, вырас. Раздзел з аднайменнай назвай аўтар «Альбома» пачынае з кароценькай прэамбулы (гэты прыём ён выкарыстоўвае і ў іншых раздзелах): «Гаворка не пра штучнае рэчышча, збудава-

Літаратура і прагнозы

Назіраючы бягучы літаратурны працэс, як беларускі, так і расійскі, і замежны, можна вылучыць у ім пэўныя заканамернасці. Вынікі гэтых назіранняў, выкладзеныя ў серыі артыкулаў, прапануюцца чытачам «ЛіМа».

Літаратура, несумненна, можа прагназаваць, прадбачыць, нават фарміраваць сацыяльныя ўмовы для будучых змен. А ці можна прагназаваць саму літаратуру? Ці можна разлічыць, які накірунак будзе папулярны праз год, два? Якія творы застаюцца на дзесяцігоддзі, стануць класікай, а якія забудуцца? На першы погляд падаецца, што як інтуітыўна, так і аналітычна мы можам адрозніць будучую класіку ад аднадзёнкі. І, такім чынам, прадвызначыць яе далейшы лёс. Магчыма, такім жа чынам мы можам меркаваць і пра далейшую прадуктыўнасць тых ці іншых жанраў. Гэта надзвычай цікавае пытанне: ШТО мы можам прагназаваць у літаратурным працэсе і ЯК ДАЛЁКА ў будучае распаўсюджваюцца нашы прагнозы.

Прагнозы ў гісторыі ацэньваліся надзвычай высока ва ўсе часы. Успомнім дэльфійскага аракула, рымскую сівілу, кітайскую сістэму І-цзын, сярэднявечнае Таро і інш. Прыгадаем і сённяшнія магутныя, абсталяваныя амаль фантастычнай тэхнікай аналітычныя цэнтры вялікіх карпарацый, фондавых бірж, дзяржаўных аналітычных службаў.

А цэняцца прагнозы так высока таму, што аб'ектыўна прагназаваць надзвычай цяжка. Часта тое, што ляжыць на відавочку і здаецца рашаючым фактарам, праз кароткі прамежак часу губляе значэнне, а тое, што спачатку ўяўлялася дробязцю з шэрага нічым не прыкметных фактаў, мяняе ўсю траекторыю развіцця сістэмы.

У аб'ектыўнай рэчаіснасці існаванне і развіццё грамадскіх, фізічных і біялагічных, фінансавых, культурных структур звязана з пастаяннай магчымасцю выбару. Кожны выбар уздзеінічае на далейшае развіццё сістэмы і задае магчымасці наступнага выбару. Імгненні выбару, як вядома, называюцца кропкамі біфуркацыі, але рэгіструюцца яны, на жаль, толькі пасля таго, як выбар зроблены. Зольнасць сістэмы раптоўна мяняць накірунак руху, выбіраецца з двух, пяці ці ста варыянтаў называецца нелінейнасцю.

Сучасныя навукі (не толькі дакладныя і прыродазнаўчыя, але і сацыяльныя) ўлічваюць нелінейнасць праціглых у часе працэсаў. У матэматыцы існуе распрацаваны апарат вывучэння нелінейных дынамічных сістэм. Менавіта ім і карыстаюцца тыя самыя аналітыкі, што працуюць на ўрад, біржы, карпарацыі, вялікія медыя-холдынгі.

У адпаведных прагнозаў ёсць адзін слабы бок — яны могуць разлічвацца толькі на вельмі кароткі прамежак часу. У рухомай сістэме з зададзенай магчымасцю выбару, як мы ўжо казалі, пэўная акалічнасць з цягам часу можа набыць вышэйшае значэнне. Такім чынам, і прагноз будзе справядлівым толькі на тым адрэзку, пакуль чарговая акалічнасць не выведзе сістэму з раўнавагі.

Але ці можам мы, ці маем права вывераць алгебрай гармонію? Разважаць пра культуру, мастацтва, прыгожае пісь-

менства ў тэрмінах дакладных навук?

Аўтар дадзенага артыкула лічыць, што, як варыянт, такі метад аналізу таксама мае права на існаванне. Тым больш, што буйныя выдавецкія карпарацыі і за мяжой, і ў Расіі шырока карыстаюцца кароткатэрміновым прагназаваннем такога кшталту для складання сваіх вытворчых планаў. Больш за тое, без адпаведнага прагназавання сённяшні літаратурны працэс у эканамічна развітых краінах не быў

Мы ведаем, што сёння ў свеце літаратуры на нацыянальных мовах перажываюць не лепшы час. Беларусь, якая з'яўляецца і паўнапраўнай еўрапейскай краінай, і сталай адзінкай сусветнай супольнасці (у ААН з 1945 года), проста не магла зрабіцца выключэннем. Літаратурны працэс дэтэрмінаваны.

бы такім насычаным, рухомым і прыбытковым.

Добра гэта ці дрэнна, але інфармацыйная, механістычная будучыня надышла. Хто сказаў, што НТР будзе сапраўднай рэвалюцыяй з захопам тэлеграфа і кумачовымі лозунгамі? Да той сітуацыі, у якой знаходзіцца сёння літаратура, нас падштурхнуў пераход у рынак, новай для нас сістэмы вытворчасці і збыту. Здавалася б, відавочны факт, на паўсядзённым, побытавым узроўні гэта разумее амаль кожны. Але гэты факт далёка не заўсёды ўлічваецца. Накірунак развіцця нашага грамадства аднойчы змяніўся і пацягнуў за сабою змены ва ўсіх сістэмах, якія тычацца грамадскага жыцця. Культура ж — самая тонкая, самая рухомая, адчувальная і інтуітыўная сфера — не магла пры гэтым застацца стабільнай, нязменнай, застылай у тым становішчы, у якім была на пачатку ХХ стагоддзя ці ў часы росквіту сацыялістычнага рэалізму.

Літаратура — дэтэрмінаваная сістэма, абумоўленая накірункам эвалюцыі. І ў гэтай сістэме выжыве не самы моцны, як, дарэчы, і ў дарвінаўскай тэорыі, а самы прыстасаваны, самы падрыхтаваны да перамен.

Для таго, каб рабіць тыя ці іншыя прагнозы, а таксама для дакладнага аналізу бягучай сітуацыі, нам трэба ўлічваць як мага больш дадзеных. Усе дадзеныя ў натуральным працэсе ўлічыць немагчыма, але нельга і свядома адмажыцца ад пэўнай інфармацыі, якая тычыцца дадзенай канкрэтнай праблемы.

Мы ведаем, што сёння ў свеце літаратуры на нацыянальных мовах перажываюць не лепшы час. Беларусь, якая з'яўляецца і паўнапраўнай еўрапейскай краінай, і сталай адзінкай сусветнай супольнасці (у ААН з 1945 года), проста не магла зрабіцца выключэннем. Літаратурны працэс дэтэрмінаваны. І абумоўлены ён, зразумела, не толькі сваімі ўнутранымі нацыянальнымі

заканамернасцямі, але і знешняй сітуацыяй. Пры гэтым ніхто не можа дакладна сказаць, з якой краіны пачнецца прарыў. Магчыма, гэта будзе Беларусь...

Між тым, мы можам паразважаць, а чаму літаратуры на нацыянальных мовах сёння апынуліся ў такім становішчы? Магчыма, адным з вышэйшых фактараў стала развіццё і няспыннае ўзбуйненне кніжнага рынку. У сэнсе — рынку камерцыйнай літаратуры. Кніга — запатрабаваны тавар, і вытворчасць кніг прыносіць вялікія прыбыткі, але толькі ў тым выпадку, калі межы рынку вельмі шырокія і могуць пашырацца далей. Кнігу на рускай мове прачытае і беларус, і казах, і башкір. Дарэчы, пэўны працэнт самых прыбытковых,

і вось гэтую камерцыйную літаратуру, якая перанасыціла наш рынак, мы таксама абавязаны ўлічваць, калі разважаем пра сённяшні стан літаратуры і спрабуем скласці пэўныя планы на будучае. Праўда, у дадзеным выпадку варта казаць не пра творчасць, а пра вытворчасць, і не пра пісьменнікаў, а пра аўтараў. Калі я пішу "аўтар", я не маю на ўвазе нешта абразлівае. Проста ў сучасным інфармацыйным грамадстве варта размяжоўваць: пісьменнік — гэта канкрэтны жывы чалавек, а вось аўтар — неабавязкова. Існуе шмат сааўтараў і цэлых творчых калектываў, якія пішуць пад адным псеўданімам. Яны групуюцца так зусім не для таго, для чаго супрацоўнічалі, скажам І. Ільф і Я. Пятроў ці Кукрыніксы. Проста, калі адзін аўтар стамляецца пісаць і творча спускаецца, на яго месца лёгка становіцца іншы, а брэндавае імя пры гэтым захоўваецца. Трэба помніць, што камерцыйна паспяховае пісьменнік, згодна з умовамі свайго кантракта, павінен выдаваць ад 2 да 4 паўнаважкіх раманаў штогод. Не будзем скідаць з рахунку і віртуальных аўта-

Такім чынам, назіраецца парадокс: кніжны рынак кожнай краіны насычаны, але насычаны ён не кнігамі на мове, роднай жыхарам гэтай краіны.

раў, іх тэксты існуюць толькі ў Сеціве, колькі чалавек іх пішуць — невядома. Пра іх наогул нічога невядома, акрамя сецевага "ніку" — Мэрсі Шэллі, Лінор Гаралік...

Мастацкія вартасці такіх кніг жорстка абмежаваны тымі ўмовамі, якія ставіць выдавец. Ніякіх адзнак аўтарскага стылю — метафарычнай сістэмы, асаблівасці сінтаксічнай пабудовы — многія жанры не дапушчаюць. Відэц, найбольш ярка гэтая рыса выяўляецца ў баевіках, жаночых раманах і кнігах пра крымінал. Яна абумоўлена, зразумела, тым, што невядома, каму давядзецца дапісаць чарговую серыял, хто заўтра ці праз год будзе хавацца пад маскай брэндавага імя. Тое тычыцца і вобразаў. Камерцыйная літаратура тыражыруе "хадавія", паспяхова выяўляе вобразы, на якія сёння існуе запатрабаванасць: кілер-адзіночка, жанчына-следчы, "папялушка", дзелавае жанчына, шчыры злодзей кшталту Робін Гуда, усёмагутны "хросны бацька"... Усе вобразы будуюцца на базе агульначалавечых архетыпаў і таму ўяўляюць сабой асобы, якіх не трэба нават апісваць, іх дзеян-

ні зусім неабавязкова абгрунтоўваць — яны зразумелыя ўсім. Дарэчы, такі падыход да стварэння герояў быў распрацаваны ў 20-х гадах ХХ стагоддзя зусім не пісьменнікамі, а аўтарамі коміксаў. Учынкі герояў комікснага тыпу часта падаюцца нам амаральнымі. Але гэта ўсё ж павярхоўны падыход. Яны дзейнічаюць па-надле архаічных маральных прынцыпаў (помста, імкненне захапіць чужое, жорсткасць, самасуд), якія былі выпрацаваны старажытным грамадствам і знаёмыя нам па міфах. Такі глыбінны міфалагізм, апеляцыя да самых архаічных пластоў псіхікі — адметная рыса ўсёй масавай культуры.

Аднак сярод кніг, напісаных за грошы і пад ціскам рынкавых умоў, трапляюцца і пастацкія вартыя тэксты, дзе і сюжэт забаўляе, і характары прывабліваюць сваёй неардынарнасцю, і мова зусім не клішэраваная. Камерцыйная літаратура далёка не аднародная, і гэта трэба ўлічваць. Не ва ўсіх выпадках справядлівым будзе азначэнне "аўтар" замест "пісьменнік", нават у развагах аб літаратуры камерцыйнай.

І ўсё ж варта размяжоўваць дзве літаратурныя плыні: камерцыйную і некамерцыйную. Не толькі ў тэарэтычных даследах, але і на практыцы. Скажам, пры прыёме ў Саюз пісьменнікаў пажадана ўсё ж праводзіць асобныя пасяджэнні секцый прозы для тых і другіх. І таму, што заканамернасці ў творчасці і вытворчасці, няхай сабе і пастацкія варты, розныя, і для захавання разумнага балансу сіл. Пісьменнік, які выдаў сваю добрую, цікавую, часам — выкаваную, лёсам вызначаную кнігу за ўласныя грошы маленькім тыражом, але на роднай мове, — гэта адзін бок сучаснай беларускай літаратуры. Паспяховае камерцыйнае аўтар, які мае вялікі тыраж, але вымушаны працаваць на выдаўца, на вытворчасць, — іншы бок. У прынцыпе, мастацкая літаратура і літаратура камерцыйная сусінуюць ужо не адно стагоддзе. Шэкспір, Жюль Верн і Дастаеўскі пісалі за грошы. І ўсё ж менавіта ў рэчывы некамерцыйнай літаратуры часцей за ўсё нараджаецца нешта новае — ідэі, тыпы герояў, мастацкія плыні і жанры. Некамерцыйная літаратура таксама служыць для неперарывнага развіцця літаратуры працэсу той ці іншай краіны, таго ці іншага народа. І захаванне нацыянальнай мовы магчыма выключна ва ўмовах прадуктыўнага развіцця нацыянальнай літаратуры.

Камерцыйныя творы таксама выконваюць сваю ролю, і яе не трэба змяншаць. Па-першае, камерцыйная літаратура больш рухомая, яна хутчэй рэагуе на змены сацыяльнай, гістарычнай, маральна-этычнай парадыгмы ў грамадстве. Яна можа служыць своеасаблівым індикатарам цікавасці чытачоў да тых ці іншых праблем, з'яў. І яна прывучае людзей чытаць. Усё ж чалавек, які кожны дзень адкрывае кнігу, няхай пакуль што гэта і забаўляльная кніга, наўрад ці абмяжуецца выключна камерцыйнай літаратурай.

Як бы мы не ставіліся да камерцыйнай літаратуры, а забараніць яе не атрымаецца. Тым больш, мы проста не можам строга адмежаваць камерцыйную літаратуру ад некамерцыйнай. Бо ў лепшых сваіх прыкладах шматтыражная літаратура набліжаецца да літаратуры класічнага накірунку. А творы, якія напачатку ствараліся не пад заказ і не ў рэчывы рынковых заканамернасцей могуць зрабіцца вельмі папулярнымі і выходзіць тыражамі большымі, чым камерцыйныя кнігі.

Марыя ШАМЯКІНА

Віктар
ШНІП

БАЛАДА ЭДВАРДА ВАЙНІЛОВІЧА

Не прышэлец з Усходу ні з Захагу ён,
А з тутэйшага люду, які гонар мае,
Над якім неба светлага велічны звон
Звонам вечным для светлай нас долі яднае.
Звон праз душы людскія з малітвай плыве,
На касцёле крыжыецца і на царкве,
Каб мы помнілі вечна — на нашай зямлі
І багатыя людзі, як людзі, жылі
І жыў ён, і любіў белы свет, і бярог
У сабе, як агонь, да Айчыны любоў
І вяртаўся дадому з край свету і Бог
У душы яго жыў, як жыве ў сэрцы кроў.
І пакінуў ён нам божы свет і святло,
І што будзе, што ёсць,
што праз вечнасць прайшло,
Дзе Чырвоны касцёл, як агонь, што застыў,
Каб прайшлі праз яго ўсе хто хоча прайсці
І ачысціць душу, каб сказаць: "Я пражыў
Так, як трэба было жыць мне ў гэтым жыцці..."
І заплакаць, і ўспомніць, што ты не адзін
І адзін, бо не ўсё, што хацеў, ты зьярог,
І не толькі Айчыны ты сын, божы сын,
І не толькі цябе, а і ўсіх любіць Бог...

***

Дажджы мне ў душу намываюць самоту
І я палюбіў, як самоту, дажджы,
Якія змываюць з крыжоў пазалоту,
Каб проста крыжамі былі ўсе крыжы
На нашых магілах, на Храмах, усюды,
Дзе мы і дзе нам аніколі не быць.
Лістота асін пацалункам Іуды
Праз дождж, як праз вечнасць,
у вечнасць ляціць.
І хочацца плакаць па тым, што ніколі
Ужо не паўторуцца ў нашым жыцці.
І, страціўшы волю, памрэш ты без волі,
Без волі ў палын не жадае расці
На нашых руінах, дзе сёння самота,
Дзе дождж ручаіцца ў маўклівай траве,
Дзе лісце бяроз, як з ікон пазалота,
Што з вечнасці нашай у вечнасць плыве...

БАЛАДА ВЯРТАННЯ Ў ХХ СТАГОДДЗЕ

...А цень ад бярозы, як спалены крыж,
І ты, нібы прывіг, ідзеш і маўчыш
Праз поле, праз луг, праз былое і тое,
Што роднае, блізкае і дарагое,
Як слова, што маці казала ў дарогу.
Ты доўга ідзеш, а насустрач нікога,
Нібыта ніхто тут даўно не жыве,
Нібыта ў пяску ўсё і ў шэрай траве,
Якая расце тут і будзе расці
І будзе, нібыта ў агні, у лісці
Знікаць і з'яўляцца пакуль ты ідзеш
За ценом сваім, быццам бы па вагзе,
Якая, як час, праг табою цячэ.
А сонца ўсё свеціць ярчэй, і ярчэй.
І цень ад бярозы, як спалены крыж,
І ты па-наг ім шэрым дымам ляціш...

***

У кожным божым дні, нібы ў агні,
Згарае вечнае, каб вечным стаць
У новым дні і прамінулым дні,
Каб гзень і ноч навечна паяднаць,
Нібы жыццё і смерць, агонь і тло
Жыццём і смерцю аб'яднаны ў крыж
Над тым, што ёсць,
што будзе, што было,
Дзе час заплаўлены ў сівелы глыж,
Што ля дарогі ў белы свет ляжыць,
Якой ідзеш ты і не знаеш ты,
Што заўтра пройдуць,
як агонь, дажджы
І знікне шлях у полымі вады,
Дзе ёсць жыццё і смерць, вясна і тло,
Дзе пыл пад сонцам срэбна-залаты,
А ў ноч, нібы разбітае святло,
Бо ў кожным божым дні, нібы ў агні,
Згарае вечнае, каб вечным стаць
У новым дні і ў прамінулым дні,
Каб гзень і ноч ніколі не з'яднаць...

БАЛАДА БАРДА

Гітара, як анельскае крыло,
Дзе песні сумнае жыве святло
Заўжды з табой, нібы на Храме крыж,
Нібы праг бурай незямная ціш
На промнях, як на струнах залатых,
І кожны верш, нібы апошні ўздых,
І ўздых апошні, як з крывёю верш,
Дзе ты, як кроў славянская, жывеш
У кожным слове, што ідзе праз нас,
Нібы агонь праз адзіноты час,
Дзе мы з табой, як ля дарог крыжы,
Дзе ўсё часова, як сухмень, дажджы,
І толькі слова вечнае, як свет,
Дзе цэніцца, калі памрэ, паэт,
Пакінуўшы анельскае крыло
Гітары, у якой жыве святло...

***

Я думаў, што не прыйдзеш сёння ты
Так, як пасля начы ідзе святанне...
А ты прыйшла, як гзень прыйшоў святы,
Напоўнены любоўю і каханнем,
Нібы пацір сярэбраны віном,
Якое мне з табой выпіць трэба,
Каб разам нам, як залатое дно,
Убачыць зорнае начное неба,
Дзе нашы лёсы, нібы Млечны Шлях,
У вечнасці дажджлівай не знікаюць,
Бо ты прыйшла і радасць у вачах
Цвіце, як кветкі ўвесну зацвітаюць
Пасля сцюдзёнай доўгае зімы,
Што снегам нас стамляла, як маўчанне,
Якое, нібы лёд, разбілі мы
На рэчцы светлай нашага кахання...

***

Я ўсё ж знікаю з вашага жыцця,
Нібыта снег вясной з зямлі знікае.
Знікаю, нібы ў час дажджы, з лісця
Знікае пыл і на зямлю сцякае
З вадою дажджавой, каб стаць зямлёй
І сцежкаю, дзе вы са мной хадзілі
І ведалі, што вам не быць маёй.
Я вас любіў, а вы агонь любілі.
І я знікаю, як знікае дым
З пажарышча, дзе Храм стаяў высокі.
Я быў чужым і буду век чужым,
Як мне чужыя чорныя аблокі
У небе светлым, дзе цяпла няма
Маёй душы, што радасці шукае
У свеце, дзе бясконца зіма,
Дзе мы кахаем тых хто не кахае,
І я знікаю з вашага жыцця,
Нібыта снег вясной з зямлі знікае...

***

Навошта мне вочы, калі я не бачу,
Навошта мне рукі, калі не абняць
Жанчыну, якую кахаю і плачу,
Як неба, якое не ведае дня,
Бо хмары яго запалонілі з ночы,
Нібыта мяне, калі я быў адзін
І думаў пра лёс свой самотны і воўчы,
Дзе поўня, нібыта ў вагзе апельсін
З далёкага Крыма, дзе з Ёю спаткаўся,
Нібыта ў анельскім агні патануў,
І, выплыўшы ў дыме вясны, закахаўся,
Нібы разбурыв залатую сцяну,
Што нас раздзяляла, каб я век не бачыў
Жанчыну, якую кахаю і плачу,
Як неба, якое з-за хмар не відаць.
Навошта мне вочы, калі я не бачу,
Навошта мне сэрца, калі не кахаць...

***

Ты гаворыш: "Прыгожыя вершы ў цябе..."
Толькі я прыгажосці ў іх не заўважаю,
Бо цябе, мая радасць зямная, кахаю
І, нібыта ў рацэ, я таплюся ў журбе
Як адзін застаюся, нібыта ў чаўне,
Што плыве невядома куды праз туманы,
Дзе і вецер, відаць, у цябе закаханы,
Бо лістотай у твар ён шпурляецца мне,
Быццам бы на дуэль выклікае, каб біць
У душу мне дажджамі, нібы з пісталета.
А жыццё не прайшло хоць мінула ўжо лета,
У якім я пачаў зноў кахаць і любіць,
І прыгожыя вершы пісаць для цябе,
Бо ў табе прыгажосць, як віно ў вінаградзе,
Як бязмежная радасць у кроплі-журбе,
Як анёлак бялюткі ў сярэбраным садзе...

***

Я сотні год чакаў сустрэчы з вамі,
І вы прыйшлі, нібы зіма прыйшла
З вялікімі, азёрнымі вачамі
Паўнюткамі мядовага святла,
Дзе зоркі, як ільгзінкі залатыя,
Застылі напалохана праг мной
І шэранню ўзляцелі залатой,
Як матылі праг вогнішчам начныя
У цішыні разбіліся начной
Аб гарачынь, нібыта аб каменне
Высокай замкавай сівой сцяны...
І ўсё ж мне вышы цапаваць калені,
Як кветкі той ясенінскай вясны,
Дзе ўпершыню даў Бог сустрэцца з вамі,
Дзе вы ішлі, нібы вясна ішла,
З вялікімі, нібыта гзень, вачамі
Паўнюткамі касцельнага святла...

***

Я з вамі іду па праспекце
Праз дождж, як праз срэбраны сквер.
Я самы шчаслівы на свеце,
Я самы няшчасны цяпер,
Бо з вамі сустрэўся, каб з вамі
Не бачыцца зноўку сто год,
Каб думаць пра вас і начамі
Расплаўліваць рыфмамі лёд,
Што ў сэрца маё пранікае,
Калі застаюся ў дажджы
Адзін, нібы птушка, якая
Імкнецца да вашае душы,
Нібыта да сонца, імкнецца...
А зараз я з вамі праз дождж
Іду па вячэрнім праспекце
Не веручы ў шчасце і ўсё ж
Шчаслівы сустрэчаю з вамі,
Няшчасны, бо буду без вас
Хадзіць па праспекце начамі,
Шчаслівых шукаючы нас...

***

Я гатоў свае вершы спаліць,
Каб сцяну паміж намі разбіць
І пачаць свае вершы наноў
Пра каханне сваё і любоў
Да цябе, да адной, як той верш,
Што ніколі і ты не парвеш,
Бо ты ў ім, нібы ў сэрцы маім.
І міне сотні вёснаў і зім,
А мо гзень, а мо два, а мо тры,
І патухнуць праг намі кастры,
У якіх свае вершы палю,
Каб сказаць, што кахаю, люблю,
Каб паверыла ты і мяне
Утаніла ў каханні, нібыта ў віне...

Фота К. Дробава

Нябёсы не будуць чакаць

(Гісторыя аднаго каханьня)

Святлана
ЛАПІКАВА

Наперадзе была доўгая дарога. Дабрацца з Ялты ў Мінск на машыне можна як мінімум гадзін за чатырнаццаць. Але ён не гнаў нават за межамі населеных пунктаў. Бо ў салоне сядзеў малы. Самы дапытлівы ў свеце пасажыр, якога звалі Ілья, прагна ўзіраўся ў навакольныя краявіды і дапытваўся:

— Тата, а гэта што?
— Пячорны горад Мангуп-Кале. Мы туды на экскурсію хадзілі, не памятаеш? Людзі сярэднявечча жылі ў скале...

— А ў Беларусі горы ёсць? — не даўшы даказаць, перабіваў чарговым пытаннем сынока.

— Ёсць, толькі не такія высокія, як нашы Ай-Петры.

— А чаму? Яны не жадаюць расці?

— Ну, братка, над гэтым я неяк не задумваўся. Вось пабудзеш у... гаснях, сам пра ўсё і даведасяш. А пакуль лепш ляж ды паспі.

— Трэба было ўзяць з сабою і маму.
— Там у цябе таксама ёсць мама, якая цябе вельмі чакае.

Ён звярнуў на абочыну і спыніўся, каб паслаць сыну на заднім сядзенні.

— Заплюшчы вочкі і ўяві, як яна ўзрадуецца нашаму сюрпрызу.

У сям'і па тэлефонным званку Ірыны зразумелі, што ў яе пачалося абвастранне. Адмовіць у просьбе ўбачыцца з Ільёй не мелі маральнага права. Уладзіўшы з працай, Ігар паспяшаўся да той, каго іхнія сябры і знаёмыя лічылі проста хроснай дзіцяці, але насамрэч каму ён і яго жонка былі абавязаныя чымсьці большым, чым асабістае шчасце.

I
Шторанку, у час паездкі на працу (дабралася электрычкай з невялікай вёсачкі-станцыі), яна задавала сабе гэтае пытанне: калі ж, ну калі яе жыццё напоўніцца яркімі, уражлівымі падзеямі? Хіба можна ўвесць вольны час праседжваць ля тэлевізара, або слухаць бессэнсоўныя павучанні бацькоў, накітаваць "не забудзь памыць посуд", "тэлефануй нам, калі затрымліваецся" і гэтак далей?!

Уладкаваўшыся пасля заканчэння медвучылішча ў працэдурны кабінет адной з паліклінік Мінска, дзяўчына практычна прывязала сябе да шпрыцоў ды праірака. Здаралася, што заўсёды кліенты падчас забору крыві паспявалі прасявіць яе ў якасць-небудзь амурныя сувязі суседзяў альбо знаёмых. Але гэта былі чужыя гісторыі, а на яе любоўным фронце ўсё заставалася без змен.

І аб якім наогул "фронце" тут гаварыць, калі ў свае дваццаць тры гады яна ні з кім не мела фізічнай блізкасці. Захапляючыся традыцыйнымі дзюдо і бачкоў, калі пад вянец ішлі пары, якія не мелі сексуальнага пошты, тым не менш, саромелася... шнатысці, "незапатрабаванасці" з боку хлопцаў. Ёй думалася, што ва ўсім вінавата вёска, якая будзе вечна сасупаць гораду як у выгодах цывілізацыі, так і ў мастацтве каханьня.

Распэнне праблемы знайшлося зусім нечакана. Сяброўка з тэрапеўтычнага аддзялення прынесла "гарачую пуцёўку" і настойліва рэкамендавала:

— Іра, едзь! Гэта твой шанс. На курорце абавязкова з кім-небудзь пазнаёміцца. У мяне быў выпадак: хворая сустрэла свой лёс у Крыме, і ўяўляеш, кім ён апынуўся? Таксама мінчуком, у адным квартале жылі! Калі б не поўдзень, хадзілі б, магчыма, па адной сцяжынцы, а адзін з адным не сустрэліся б.

Зборы занялі два дні. Афармленне водпуску, набыццё неабходных рэчэй, бурчанне маці і таты — усё засталася за спінай. Яна ўжо сядзела ў кутэйным вагоне цягніка Мінск—Сімферопаль і будавала планы.

Дабраўшыся да здраўніцы, якая знаходзілася ў Алушце, і размясціўшыся ў нумары, адразу ж ірванула на пляж. Сіня-чорнае, з цёмна-зялёнымі прожылкамі водмеляў мора схпіла яе ў свае абдымкі. Яна даўно не плавала з такой асалодай. Родная рака, як бы ні была да сябе ў летнюю спеку, была нішто ў параўнанні з гэтай чароўна-гладкай бяскрайнасцю, хвалючай невядома-сцю і... надзеяй.

II
Адзінаццаць дзён і начэй адышлі ў нябыт. Вядома ж, яна прайшла курс масажу і пазнала на сабе гаючы ўласціва-сці гразі, атрымала роўны карычневы загар. Але той адзіны і жаданы перад ёй так і не аб'яўляўся.

На дванаццаты дзень група адпачываючых з яе заезду адпраўлялася ў экскурсійны тур па паўднёвым мысе Крымскага паўвострава. Іра запісалася не марудзячы: хацелася ўбачыць Бахчысарайскі фантан, знамяціты Варанцоўскі палац, Малахаў курган у Сева-

стопалі, нешта яшчэ з абяцанага арганізатарамі, каб папоўніць фотаальбом і прывезці дахаты хача б пераказы легенд аб гэтых цудоўных мясцінах.

Спачатку ўзілі курс на поўнач — вывучалі сталіцу. Назад вярталіся па ўзбярэжжы. У Ялце быў апошні прывал. Паездка яе ладна змарыла. З некалькімі такімі ж змучанымі турыстамі прывезла за стол у невялікім кафе. Але ахалоджальныя напоі не дапамаглі. Інстыктыўна яе пацягнула да вады.

Толькі акнулася і ўжо, засланючыся ручніком, меркавала пераагрануцца, як пачула з'едлівае:

— Вось дык на! Не хавай, цукерачка, сваё характава!

Двое бесцырымонных, брыдкай знешнасці мужчын падступілі да яе так блізка, што памарудзь секунду-дзве, яна паўстала б позірку прысутных галышом. Мацней зацягнула вузел на поясе і, паднімаючы з галкі пакінутыя рэчы, падалася прэч.

Ды дзе там. Адзін з "прышэльцаў" загараліў ёй дарогу і вырваў пакет з вопраткай.

— Адам, калі выканаеш нашу просьбу.

— Я паклічу міліцыю — прыстрашыла Ірына.

— У нас тут усё схоплена.

— Дзе гэта, у вас? Прад'явіце дакументы! — нечакана ў гутарку ўварваўся новы мужчынскі голас. — Не бойцеся, незнаёмка. Я супрацоўнік спецслужбы.

III
Потым яны будуць доўга смяянца з ашаломленай парачкі сямброў-выпивох, якія намерваліся "зняць" сабе сяброўку. Выратавальнік Ірыны, нібы прызнаўшы ў "донжуанах" збеглых знявольненых, назавяду адбіў у іх жаданне падурэць.

— Не лоблю, — растлумачыў герой, — калі крыўдзяць прыгажунь і калі ганьбуюць мой горад.

Ігар аказаўся звычайным вадзіцелем гандлёвага агенства. Але яго знаходлівасць і манеры зачароўвалі з кожнай хвілінай усё больш. Паабяцаўшы турысты, якая адбілася ад групы, што з гэтым асабіста даставіць яе ў санаторый, ён параў ёй пазнаёміцца з пазапланавымі ялцінскімі славатасцямі.

Блукалі па вуліцах і завулках. Каталіся на кацеры, спрабуючы дагнаць рэдкае аб'екта на гарызонце або зграі крыклівых чаек.

— Дзякуй за прыемны вечар, — Ігар пацалаваў руку дзяўчыны і запрасіў яе ў салон машыны. — Шкада, што вы з'яджаеце.

Ірыне і самой зусім не хацелася расставацца з прыемным, энергійным чалавекам, хоць на выгляд яму было далёка за трыццаць і яна нічога не ведала аб яго асабістым жыцці. Але нашошта ёй гэтае ведаць? З ім так добра і цікава.

— Давайце развітаемся з морам, — нечакана прапанавала яна. — З гэтым морам, якое я спазнала сёння.

— А вы маеце рашчы. Мора ніколі не бывае аднолькавым.

Яны лавілі хвалі ў ахапак, па чарзе дарылі адзін аднаму зменліва-надзейную месячную дарожку. Яны нават не сумняваліся, што ўсім гэтым можна растаргавіцца неж інакш. Яны на імгненне забыліся пра рэальнасць і пагрузіліся ў непрадказальныя глыбіні моцнага пачуцця.

Усё далей паглыбляліся яны ў пачуццёвы вір. Ачунылі, калі нечакана Іра ўскрыкнула ад вострага болю з левага боку спіны. Абмацаўшы разасланы ручнік і пясак пад ім, ды так нічога і не знайшоўшы, яна пажартавала, што, мабыць, укалолася рыбінай косткай, пакінутай якім-небудзь разявакам на пікніку. Потым думкі вярнулі яе да дарогі на радзіму, у глухую вёску, а значыць, і да расстання з Ігарам.

Ён таксама засяроджана задумаўся аб чымсьці сваім. І калі яны прыйблы ў Алушту, не папрасіў ні пацалунку, ні адрасу. Толькі заісаў на лістку паперы свой хатні і працоўны тэлефон, уклаў у яе сумку і пажартаваў:

— Паведаміце, калі раптам хтосьці зноў пакрыўдзіць.

IV
За два тыдні яе адуцнасці нічога не змянілася. Па-ранейшаму дакаралі ў няўважлівасці бацькі — тэлефанавала ім рэдка. Такая ж мітусня вакол наведвальнікаў кабінета і іх аналізаў стаяла на працы. І на цікаўнасць сяброўкі, падкінуўшай ёй пуцёўку, адказаць не было чым. Бо свайго прынца яна пакінула на тым беразе.

Хутка праявілі жнівень, верасень, кастрычнік. У халодным лістападзе яна яшчэ спрабавала атуліцца цяплом успамінаў аб апошняй крымскай ночы. У гэтым месяцы ў абавязкі медсястры акрамя працэдур у паліклініцы даліся сустрэчы са школьнікамі па месцы іх вучобы: праходзіла акцыя "Скажам СНІДу «не!»". Ірына, падобна сваім калегам, распавядала аб спосабах перадачы невылучнага віруса, працы па вывядзенні інфіцыраваных, ананімным абследаванні і аб многім іншым. Неяк і да яе наведліся журналісты па інтэрв'ю. Але акрамя запэўнення, што медабсталяванне стэрэльнае, што перабітаць пробы немагчыма, яна нічога новага ім не сказала. А затым, нібы патурачы хвалі прафілактыкі, сама, без рэгістрацыі, здала сваю кроў на ВІЧ/СНІД.

У першую хвіліну, калі ўбачыла станоўчы вынік, засмяялася: такога не можа быць! І тут жа схамянулася: няўжо? Другая спроба назаўсёды развеяла яе аптымізм. Усё разбурывалася, паліцэла кулём. Бо як медык, яна добра ведала, што асуджаная на праблемы з імунітэтам і немінучы трагічны канец.

Падзяліцца горам з блізкімі не магла. І нават вырашыла змяніць месца працы: рана або позна яе ўсё роўна абследаюць па інструкцыі, бо звязана з работай з пацыентамі.

Звольніўшыся па ўласным жаданні, звярнулася ў Цэнтр занятасці.

— Кожны ўрач мае свой уласны могільнік. Не ці так? — у працэсе запэўнення анкет выказваў адзін з кліеркаў.

— Я не ўрач, у мяне сярэдняя адукацыя, — растлумачыла Ірына.

— Талы чаму ў графе "меркаваны занятак" пішыце "усё, акрамя медыцыны"?

— Стала баяцца... крыві.

Ёй удалося адкрыць сваю справу ў бізнэсе пастаўкі кнігі. За паўгады працы яна сама шмат прачытала і многіх кліентаў забяспечыла навінкамі літаратуры. Вывучыўшы попыт, ездзіла па дэфіцытных тавараў у Санкт-Пецярбург і Маскву. Гэта давала прыстойны прыбытак, які дазваляў ёй здымаць у сталіцы кватэру, а значыць жыць асобна ад бацькоў.

Пра хворобу, акрамя таго, што тая ёсць, нічога не нагадвала. Але паводле сусветнай практыкі, інфекцыя доўгі час дрэмле, рыхтуючыся да магутнага ўдару на паражэнне ў самыя непрыдатны момант.

V
Прайшло яшчэ каля двух гадоў. Яна цалкам замкнулася на прадрывальніцтва. Але і сярод кнігалюбаў былі мужчыны. Некаторыя прапаноўвалі самыя што ні на ёсць сур'езныя адносіны. Сэрца Ірыны заставалася непрыступным. І толькі адна яна ведала, чаму. У роспачы праклінала таго, хто па яе меркаванні, быў вінаваты ва ўсім. Але што з яго ўзяць? Ён у іншай краіне, яна не ўпэўненая нават, што пакінутыя ім тэлефонныя нумары існуюць. А калі прыверыць? Што сказаць? Яны ж засцерагаліся! Талы як, якім чынам яна заразілася?!

Меўся адбыцца кніжны кірмаш у Кіеве. Яна адправілася туды не столькі за абменам вопытам, колькі за адказамі на ўласныя нявырашаныя пытанні. Дамовіўшыся са спадарожнікам, у якога быў ва Украіне ўпльвовы сябар, атрымала адрасы фірмы і дома, дзе хутчэй за ўсё мог працаваць і жыць Ігар.

Яла зноў паланіла яе. Але гэтым разам вандруўніца не паддалася нястрыманаму імкненню да мора. На галоўным месцы была запланаваная сустрэча. Яна лёгка знайшла патрэбны асабняк і пазваніла ў дзверы. На парозе з'явіўся той самы мужчына, які падарыў ёй першыя гарачыя пацалункі і ласкі.

— Ірына?! — здзіўіўся ён, — праходзіце. Ужо і не спадзяваўся, што калі-небудзь убачу вас. Якімі шляхамі?

За кароткім вывучэннем пакоюў гасця ацаніла густ і стан гаспадароў. У тым, што Ігар жыў не адзін, яна не сумнявалася: у ваннай звярнула ўвагу на мноства жаночых прылад, ды і на кухні стаяў у рамцы вельмі інтымны фотаздымак.

— Жонка, — пацвердзіў ён яе здагадкі. — З'ехала на тыдзень да сяброўкі. Ну, распавядайце, як там, у Беларусі.

Некалькі гадоў таму яна, як разплатаная котка, гатовая была ўчапіцца ў нягодніка кіпцюрамі. Але пачуўшы побач знаёмы голас і адчуўшы ранейшае хваляванне ў прысутнасці гэтага чалавека, ледзьве стрымлівалася ад жадання самой аддацца на літасць яго дужых рук. Толькі наяўнасць іншай жанчыны змала ўціхамірыць у ёй здраўлівы парыв.

— Чаму вы мяне не папярэдзілі? — паспрабавала падвесці яго да патрэбнай тэмы.

— Так атрымалася. Прабачце.

— Выдатна ж вы ўмеце забавляцца на баку і не адказваць за свае ўчынкы.

— Гэта было ўпершыню, — не хавуючы вачэй, прызнаўся Ігар. — Я кахаю Кацярыну. Мы пражылі разам 15 гадоў. Марылі пра дзяцей. На жаль, мая жонка... бясплодная.

Адказнасць за чужую таямніцу заўсёды вялікая. Але цяжар свой Ірына таксама мела права падзяліць.

— Вы наклаці крыж і на маіх ненароджаных дзяцей. Вы ўтайлі, што ВІЧ-інфіцыраваны! — стрэлам у скронь гасця перапыніла душэўныя пакуты Ігара з-за здрады.

VI
Ён нават не дапускаў думкі пра тое, што можа быць хворы. Каму-каму, а яму з жонкай прыйшлося прайсці столькі абследаванняў, што яны ведалі на памяць, колькі ў яго ў арганізме эрытрацытаў, лейкоцытаў ды іншых кампанентаў. Пра вірус лекарамі самі забілі б трывогу.

— Я вам не веру, — настойвала Ірына. — Здайце кроў пры мне.

Ананімнае наведанне клінікі і гатовыя вынікі супакойлі толькі яго. З ёй пачалася істэрыка.

— У мяне нікога да вас не было. Вы вінаваты! Хто даў вам права адбіраць у мяне жыццё?! Я яшчэ такая маладая...

Цяпер ён адчуваў жаль да абедзвюх жанчын. І дні той, якую выпадкова таксама прыручыў, былі падлічаны. Ці зможа ён хоць на адзін кароткі момант суняць яе невымерны, усёпаглынальны боль?

Яшчэ да паездкі ва Украіну былая медсястра чула пра празорлівую варажбітку Людмілу з Данецка, якая здольная лепш за рэнтген вызначаць чалавечыя хваробы ды іх крыніцы. Як тонучая за саломінку, ухапілася яна за жаданне сустрэцца з феноменам.

Людміла да тонкасцяў намалявала карціну далёкай ночы на беразе мора. Убачыла і хвалі, і месяц, падавалася, нават адчула стому лобовых гульняў. І, як калісьці, Іра ўскрыкнула і схпілася за спіну.

— Бачу зачаткавую пухліну ў грудзях, — паставіла дыягназ варажбітка сваёй наведвальніцы і жажнулася, нібы ад таго месца павяяла смерцю.

Пасля гэтага Ірына ўгаварыла Ігара наведваць і старое ўзбярэжжа. Разгадка знайшлася, як толькі яны наткнуліся на кучу скарыстаных шпрыцоў: наркаманы мелі тут свой летні прыстанак. Ужо не было сумненняў, што яна ўкалолася заражанай іголкай. Трагічная выпадковаць...

***

Сын прачнуўся падчас мытнага агляду. Убачыўшы ў акеца чалавека ў форме, дзелавіта паведаміў яму:

— Мой тата добра водзіць машыну. Мы едзем у госці ў Беларусь.

Прыдарожныя беларускія паселішчы, рэкі, азёры выклікалі ў малаго не меншую цікавасць. На змушаным прыпынку ён звярнуў увагу на велічэзнае белае воблака, якое пад парывамі ветру пасоўвалася за лясны масіў наперадзе.

— Тата, воблака спынаецца да свайго сябра? А нас яно пачакае?

У гульні Ільі ён мог дадаць любую шчаслівую канцоўку. Але ў сапраўдным жыцці, неаднаразова звяртаючыся з маленнямі да Усявышняга, разумеў, што нябёсы не стануць чакаць.

VII
На гэты крок магла рашыцца далёка не кожная жанчына. Дакладней, па назіраннях медыкаў, такіх налічваліся адзінкі.

...Ірына, стаўшы нарэшце на ўлік як ВІЧ-інфіцыраваная, ведала ўсё пра сваю будучыню.

Вось-вось (дзесьці праз 8 гадоў пасля заражэння) пачнецца перыяд клінічных праяў і паталогій. Яна памрэ, так і не спазнаўшы радасці нараджэння дзіцяці.

На аглядзе ў гінеколага не вытрымала:

— Я паспею стаць маці?

Аказваў уідск на яе выбар ніхто не меў права. Але рызыка перадачы віруса існавала. Да таго ж сама цяжарнасць падарве і без таго кволае здароўе маці. Яна шыра верыла, што Бог абароніць ад бяды маленечкага чалавечка, у якім і будзе сэнс далейшага жыцця.

Тэлефонная гутарка з Ігарам не ладзілася. Яна клікала яго ў Мінск, каб ажыццявіць сваю і іх з Кацярынай мару. Як усякаму мужчыну, яму цяжка было зразумець пра пазавантробнае зачатце. Як муж, ён не ўяўляў, ці пагодзіцца на такі варыянт яго жонка. І самае галоўнае — як Ірына аддасць у іх сям'ю роднае немаўля?

— Калісьці нас аб'яднала мора, — чуў ён у слухавіцы. — За гэты прэч я пагладзілася спаўна. Але мне хочацца дадаць табе шанс стаць бацькам.

Тое, што яна перайшла на "ты", яшчэ больш падкрэслівала яе рашучасць.

— А калі хвороба ўсё ж перададзецца дзіцяці? — не сунішаўся ён.

— Я прайду адмысловы курс лячэння.

— Але гэта занадта небяспечна для цябе!

— Калі ласка, выканай маю... апошняю просьбу.

— А як жа Каця? Я павінен пагаварыць з ёй...

— Не трэба, — пачуліся аддаленыя ўскліпы жонкі, якая выпадкова падняла паралельную трыбку і хутка зразумела, у чым сутнасць размовы. — Калі справа толькі ўва мне, я згодна...

Яму падалося, што ўсё, што з ім адбываецца — сон. Кацярына не стала вінаваціць яго ў мінулых амурных прыгодах. На яго скупое мужчынскае "прабач" яна адказала:

— Ты меў на гэта права. Я не магла даць табе поўнага сямейнага шчасця. Але хоць на парозе пятага дзесятка мне хочацца нарэшце пачуць залісты смех дзіцяці.

VIII

Пасля родаў Ірына доўга не папраўлялася. Урачы тлумачылі гэта імунадэфіцытным станам. Адзіным, хто даваў ёй сілы з усемхай сустрэкаць святані і праводзіць заходы, быў сынчак, якога назвалі ў гонар народнага свята — Ільіёй (ён нарадзіўся ў пачатку жніўня). Маці гуляла з ім і апантана шаптала малітвы, каб злая доля яго абмінула, каб анёлы-ахоўнікі заўсёды знаходзіліся з ім побач. Дзеля бяспечна адмовілася ад груднога кармлення малаго. Яго алеквалі медыкі і Ігар з Кацярынай. Пазней яна дазволіла ім на доўгі час адвезці сына на поўдзень: там быў спрыяльны клімат і багатая садавіна.

Бацькі Ірыне не пярэчылі, яны паспелі прывыкнуць да новаспечанага "зьяя", які даставаў дачцэ даратія лекі і з невымоўнай пяшчотай ставіўся да хлопчыка. Падчас сваіх адпачынаў ён не лічыў за цяжар адрамантаваць старым страху або пачысціць закінутую вясковую студню.

Праз паўтара года абследаванні паказалі, што дзіця здорае і фізічна развітае. Цуд адбыўся. А ў Ірыны выявілі рак малочнай залозы, тым самым пацвердзіліся словы празорлівай Людмілы.

Аперацыя па выдаленні злякаснай пухліны адняла ў яе апошні жыццёвы рэсурс. Але, практычна згасячы на вачах, яна ўсё-ткі дачакалася прыезду Ігара і Ільі.

— Калі вырастеш, — працягваючы з бальнічнай койкі руку малому, прамовіла яна, — будзь такім жа адважным і высакародным, як твой бацька.

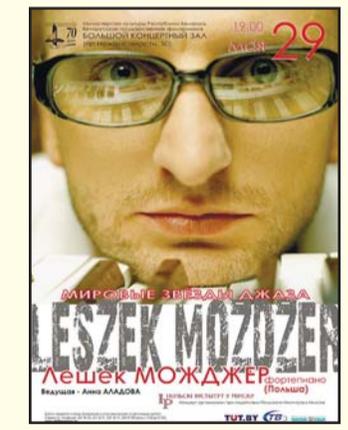
— Я вырасту і забяруся на вяршыню Ай-Петры! — удакладніў сын. — На гару, за якой хаваноцца ўсе аб'екты. Мы з татам абавязкова табе яе пакажам.

Арт-пацеркі

Міністэрства культуры Беларусі і Федэральнае агенцтва па культуры і кінематаграфіі Расійскай Федэрацыі падчас Міжнароднага фестывалю мастацтваў "Славянскі базар у Віцебску" падпісалі Праграму асноўных напрамкаў сумеснай дзейнасці на 2007 — 2008 гады. Прадугледжана супрацоўніцтва ў падрыхтоўцы і правядзенні віцебскага фестывалю, а таксама ў арганізацыі сустрэч з тэатральнымі і дзіцячымі калектывамі. Напрыклад, плануецца запрашаць расійскія творчыя калектывы на "Сожскі карагод", што праводзіцца ў Гомелі, на Міжнародны тэатральны форум "Панарама" ў Мінску. Ёсць і супольныя праекты ў галіне музейнай справы, кінамастацтва, арганізацыі майстар-класаў, атрымання адукацыі ў ВНУ.

Нядаўна "ЛіМ" змясціў эсэ кампазітара Ларысы Сімаковіч "Прынашэнне", прымеркаванае да юбілею народнага артыста Беларусі, прафесара Дзмітрыя Смольскага. Віншаванні з 70-годдзем гэты выдатны кампазітар і педагог прымаў дзяньмі, 25 ліпеня. А юбілейныя ўрачыстасці разгорнуцца ўвосень, з пачаткам канцэртна-тэатральнага сезона. Вядома, што новую праграму з твораў Д. Смольскага ўжо рыхтуюць камерныя калектывы Нацыянальнага канцэртнага аркестра Беларусі пад кіраўніцтвам М. Фінберга: яна прагучыць на фестывалі "Мсціслаў-2007".

Нямала мастацкіх адкрыццяў зрабілі для сябе ў гэтым сезоне наведнікі Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Адно з іх адбылося дзякуючы Польскаму інстытуту ў Мінску — ініцыятару правядзення канцэрта Лешака Можджара як лепшага піяніста года. Цяжка назваць і ўсіх знакамітасцяў, з якімі даводзілася граць польскаму музыканту, гарады, у якіх ён збіраў аншлагі: аб'ездзіў Еўропу, выступаў і ў заакеанскіх краінах. Кульмінацыйным момантам польскай джазавай піяністыкі назвалі яго ўдзел разам з Адамам Маковічам у канцэрце на знакамітай нью-

йорксай пляцоўцы — Карнэгі Хол. Апроч захапляльных жывых выступленняў, Лешак Можджар уражвае сваёй прафесійнай рознабаковасцю, эрудыцыяй. Піша музыку да фільмаў і тэатральных імпрэз, вядомы, напрыклад, як аўтар першай у свеце транс-оперы паводле п'есы У. Шэкспіра "Сон у летнюю ноч" і музыкі ў стылі джаз-рок да спектакля "Мандарыны і апельсіны" на вершы Ю.Тувіма. Знаны джазавы піяніст не цураецца супрацоўніцтва з поп- і рок-музыкантамі, з прадстаўнікамі хіп-хопу. А меламаўнаў уражвае тое, як раскрываецца яго творчая душа ў фартэп'янных імпрэвізацыях паводле Ф. Шапэна.

С. ВЕТКА

Мне прыйшло чарговае запрашэнне на Рэспубліканскі фестываль "Песні юнацтва нашых бацькоў". На фірмовым бланку — выява савы ў акуларах: лагатып грамадскага аб'яднання "Беларускае таварыства інвалідаў па зроку". (Дарэчы, неўзабаве адзначаецца 85 гадоў з часу заснавання гэтай грамадскай арганізацыі). Тое, што мяне запрасілі папрацаваць у якасці члена журы фестывалю "на дабрачыннай, безаплатнай аснове", не здзівіла. Гэтак было і летась. Я пагаджаюся зноў, бо ведаю, што ў тым асяроддзі пануюць шчырасць і дабрыня, узаемадапамога і паразуменне.

У людзей з абмежаваным зрокам (а ледзь не палова з іх зусім невідучыя) абвострана адчуванне, чуццё на людзей, на стаўленне навакольных да інвалідаў па зроку. Аднак жа інвалідамі іх называць не рэкамендуецца: вельмі крыўдуюць, бо яны ж рухаюцца, размаўляюць, працуюць, як усе, і чуюць лепш за відучых. У іх сапраўды надзвычайны вытанчаны слых, які часткова кампенсуе адсутнасць зрокавых уражанняў, эмоцый ад відовішчаў. А памяць і ўвогуле выдатная. Сярод невідучых ёсць паэты і кампазітары, спевакі і музыканты. Толькі вось рухацца ім, асабліва на незнаёмай сцэне, цяжкавата. Хаця пры канцы фестывалю, падчас гала-канцэрта, калі не трэба хвалявацца, яны абсалютна разнявольеныя: іншым разам не верыцца, што прыгожыя, чароўныя дзяўчаткі часткова ці поўнасьцю страцілі зрок.

Каб зразумець, як пачувае сябе невідучы чалавек, як яму жывецца, дастаткова ў сваім працоўным пакоі, шчыльна-шчыльна завязаўшы вочы хача б на пяць хвілін, паспрабаваць перамяшчацца, арыентавацца, рухацца, тэлефанаваць. Паспрабуйце — і адчуеце, што страшнейшаю бяду, як страціць святло, колеры, навакольны свет, і ўявіць няможна.

Вылучае ўзаемаадносіны гэтых людзей (у параўнанні з атмасферай іншых фестывалаў) нябачная, але вельмі адчувальная сувязь залы і сцэны, магутная падтрымка выканаўцаў на сцэне апладысмантамі з

Песні юнацтва далёкага

залы, воклічамі глядачоў, якія рыхтуюцца ўжо выступіць са сваім рэпертуарам. Саперніцтва, зайдзрасці тут не бывае. Але ўсё ж такі фестываль — гэта конкурс, спаборніцтва, і кожнаму хочацца атрымаць калі не гран-пры, то граматы з хай сабе невялічкай прыплатай-прэміяй.

Спадалася мне і назва фестывалю, вельмі шырокая, усеабадымая. Песнямі юнацтва нашых бацькоў маглі быць песні народныя і аўтарскія, і эстрадныя творы, і нават аўтэнтныя выканаўцы мелі права тут выступіць. Але і патрабаванні да творчых калектываў былі дастаткова жорсткія.

Алег Шэпель, старшыня БелТІЗа, адзначае:

— Гэта наша сям'я і наша праца. Тут людзі адчуваюць сябе не толькі работнікамі п'юных праграмістаў, а паўнапраўнымі членамі таварыства. Дзякуючы журы і гаспадарам, якія стварылі ўтульнасць і цёплыню. У нас ёсць магчымасць запісваць выступленні на дыскі, такім чынам гэты фестываль будзе растыражаваны і перасланы ў рэгіён. У хукім часе будзе 85 гадоў нашай арганізацыі, і мы падумваем пра тое, каб правесці свой фестываль у

межах "Славянскага базару ў Віцебску". Гэта дорага каштуе, але варта такое свята зрабіць. Трэба ствараць прынашэнні іміджу, бо тады лягчэй вырашаць арганізацыйныя і іншыя праблемы — падаткаабкладанні, выдзялення сродкаў на розныя праграмы. Вынік фестывалю не ў колькасці дыпламаў і ўзнагарод, куды важней тое, што адбылося свята, якое з'яднала нас, тое, што мы сустрэліся. І такія свята не павінны згортавацца.

Дыпламы фестывалю атрымалі сталічны ансамбль "Фрунзенскія гарэзы", дыпламам глядацкіх сімпатый адзначаны Юрый Мікіціч з Навагрудка, народны квартэт з Маладзечна — Таццяна Грэкава, Іна Аляшкевіч, Ірына Крыўко, Алена Глінкіна, вакальны дуэт Брэсцкай абласной арганізацыі таварыства — Эдуард Пішчык і Аксана Пракошына... Усіх узнагароджаных і не пералічыць.

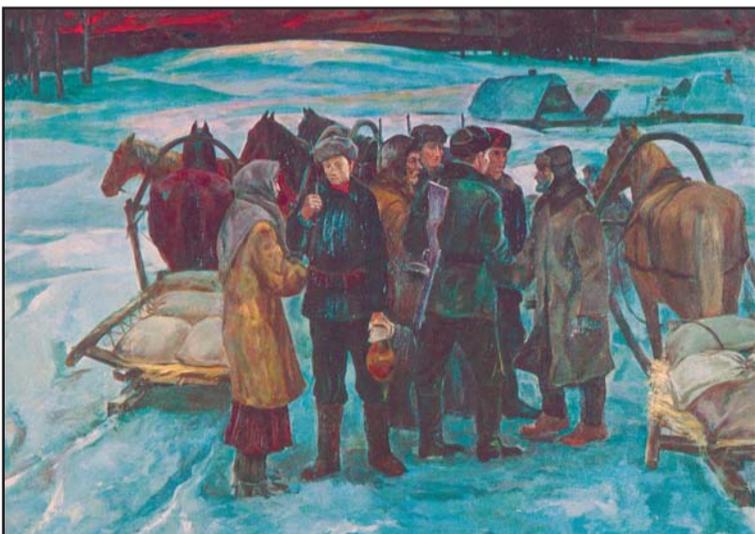
А наперадзе — Рэспубліканскі фестываль фальклору ў кастрычніку. Таленты з БелТІЗа сур'ёзна рыхтуюцца да гэтага свята ўжо сёння.

Галіна СУША
Фота аўтара

Жыццёва і вобразна

Мастацкая галерэя "Артблік" прадставіла тэматычную рэтраспектыву твораў беларускага жывавісца Іосіфа Белановіча. Невялічкая калекцыя расказвае пра мужнасць салдат, якія ў пачатку Вялікай Айчыннай вайны абаранялі Брэсцкую крэпасць. Напісаныя ў рэалістычнай манеры, у так званым суровым стылі, яны пераносяць глядача ў тыя драматычныя часы і нібы заклікаюць задумацца пра тое, якой дарагою цаною была здобытая Перамога над ворагамі і як важна сёння зберагчы мір на Зямлі.

Сам Іосіф Белановіч ваяваў на той вайне і жахі яе памятаў да апошняга дня, таму гэтак пераканаўча гучыць ваенная тэма ў яго палотнах "Брэсцкая крэпасць", "Герой бессмяротны", "Памяць", "Хлеб партызанам", "Поле памяці", "Эшалоны", "Зямля мужнасці", "Салдаты" і іншыя. Мастак бегу ганараваны ордэнамі Айчыннай вайны 2-й ступені і Чырвонай зоркі, адзначаны пяціцю падзякамі Вярхоўнага Галоўнакамандуючага, меў іншыя ўзнагароды.

З дзяцінства Іосіф Белановіч спазнаў цяжкасці жыцця. Нарадзіўся ў 1920 годзе ў сям'і рабочага ў Мінску. Чатырнаццацігадовым хлапчуком застаўся без бацькі. Разам з сям'ёй сястры, дзе знайшоў прытулак, перажыў рэпрэсіі... Прафесію жывавісца пачаў асвойваць у 1936 годзе ў Пермскім мастацкім вучылішчы, скончыўшы якое ў 1941-м, пайшоў служыць у Чырвоную Армію. Тут яго і заспела вайна...

І ніколі не пакідаў працу творчую, актыўна ўдзельнічаў у мастацкіх выставах.

Пасля вайны працаваў у Ленінградскім мастацка-прамысловым вучылішчы, а ў 1947-м вярнуўся на радзіму. Скончыў Беларускае дзяржаўнае тэатральна-мастацкае інстытут, выкладаў малюнак на архітэктурным аддзяленні ў тагачасным "полі-

тэху". І ніколі не пакідаў працу творчую, актыўна ўдзельнічаў у мастацкіх выставах. Так, Іосіфу Белановічу было што сказаць у сваіх палотнах. Да таго ж яму, як і іншым прадстаўнікам беларускай школы жывавісцтва таго часу, пашчасціла на педагогаў. Імёны гэтых мастакоў сведчаць самі за сябе: В. Цвірка, А. Мазалёў, В. Волкаў. Яны выхоўвалі ў студэнтаў павагу да

натуры. Белановіч засвоіў гэтыя ўрокі арганічна і назаўсёды: яго творы, напісаныя ў традыцыйнай рэалістычнай манеры, зразумелыя кожнаму. А цыкл "Брэсцкая крэпасць", напісаны ў 1948 годзе, паводле слоў мастацтвазнаўцы В. Шматава, — лепшае ў нашым мастацтве на гэтую тэму. Дакументалізм спалучаецца ў палотнах з глыбокім настроем: здаецца, пісаных з

натуры эцюды пахнуць парохам, гучаць водгуллем баёў, што вяліся ў казематах цытадэлі. Адчуваецца бездакорнае веданне мастаком натурнага матэрыялу, відавочны высокі прафесіяналізм. Пераканаўчы малюнак, жывы мазок, бездакорнае адчуванне тону і колеру, настрою — вось што характэрна для яго твораў...

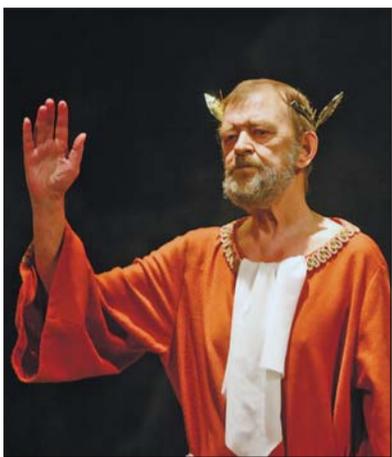
Іосіф Белановіч працаваў у жанрах сюжэтна-тэматычнай карціны, партрэта, пейзажа, нацюрморту. Значную ўвагу надаваў графіцы (малюнак, акварэль). Партрэтны ён быў бліскучы. Выдатнае знешняе падабенства, псіхалагізм вобразаў — адметныя рысы яго лепшых карцін у гэтым жанры: Янка Купала, прафесар С. Секач, М.Багдановіч... Цудоўная галерэя партрэтаў! Пейзажы і нацюрморты, якія мастак пісаў, што называецца, для сябе, для душы, вабяць тонкай гармоніяй, мяккай мілагучнасцю, агульным настроем, тонкім спалучэннем фарбаў: "Раўбічы", "Гурзуф", "Восень", "Бэз", "Кветкі"...

Творы Іосіфа Белановіча знаходзяцца ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі, Дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, у фондах Беларускага саюза мастакоў, у мемарыяльным комплексе "Брэсцкая крэпасць-герой", у сталічным Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва і Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы. А таксама ў некаторых мінскіх школах, у краязнаўчых музеях Пінска, Брэста, Барысава і прыватных калекцыях у Бельгіі, Германіі, ЗША, Ізраіля, Расіі ды інш. Яго рознабаковы талент паспрыяў таму, што ўсё зробленае Іосіфам Белановічам, заняло годнае месца ў сучасным мастацтве.

Галія ФАТЫХАВА
На здымку: карціна І. Белановіча "Хлеб партызанам".

Яго Вялікасьце Акіцёр!

Пра яго вы можаце пачуць і такое: маўляў, народны артыст Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Аўгустін Мілаванаў абьякава да меркавання крытыкаў, не цікавіцца рэцэнзіямі на спектаклі са сваім удзелам, нават не збірае фатаграфіі ў ролях. Праўда гэта ці чарговая тэатральная легенда — ці так ужо важна? Куды важней яго стаўленне да самога тэатра. І да тых, можа, не надта абазнаных у тонкасах акцёрскай прафесіі, людзей, што прыходзяць у залу.

Глядач ідзе ў тэатр па эмоцыі, па веды, па вопыт. Па жывым стасунку чалавека з чалавекам. Глядзець і заўважаць, слухаць і чуць, перажываць і думаць дапамагае яму перадусім той, хто на сцэне: акцёр. У кожным разе, так мусіць быць. Калі на сцэне Аўгустін Мілаванаў — так і ёсць. Артыст-аналітык, з "абсалютным слыхам" на жанр п'есы і стыль рэжысуры, ён заўсёды беспамылкова ладыць кантакт з публікай — і нібы з кожным гледачом пасобку. Талент? Безумоўна. А яшчэ і выдатнае валоданне прафесіяй: у Беларускім дзяржаўным тэатральна-мастацкім інстытуце А. Мілаванаў прайшоў школу самога Дзмітрыя Арлова! "Першымі ўніверсі-

тэтамі" на вялікай сцэне сталася для яго праца ў Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Якуба Коласа. А потым ён прыйшоў да купалаўцаў — і вось ужо 45 гадоў тут. І нядаўна тут, у родным тэатры, урачыста адзначыў свае 70.

Тата ў "Запюканым апостале" А. Макаёнка, Гэлі Гэй у спектаклі "Што той салдат, што гэты" паводле Б. Брэхта, Герастрат — "...Забыць Герастрата!" Р. Горына, цэнтральны персанаж у п'есе "Месьце Амількар, або Чалавек, які плаціць" І. Жаміяка, Архольм у драме "Жанчыне з мора" Г. Юсена... Роляў, сыграных майстрам на сцэне Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, некалькі дзсяткаў. І ўсе яны запамінальныя, нібы лю-

дзі, сустрэча з якімі рабілася незабыўнай, павучальнай. Сярод іх — дзівакі, цынікі, скептыкі. Упэўненыя ў жыцці — і нешчаслівыя. Людзі звычайныя — але абавязкова інтэлектуальна адметныя. Персанажы вострахарактарныя, а часам — страшныя ў сваёй прычэпальнай адмоўнай абаяльнасці. Сярод непаўторных вобразаў, створаных А. Мілаванавым, вылучаюцца Тэўе-малочнік у "Паминальнай малітве" Р. Горына паводле Шалам-Алейхема, Воспін у гоголеўскім "Рэвізоры", Гаспадар у "Святой прастаце" А. Макаёнка. І, вядома ж, Ромул у спектаклі паводле А. Стрындберга "Ромул Вялікі".

Юбілейная вечарына, зладкаваная ў Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы, вядома ж, не абыхлалася без віншаванняў — ад Міністэрства культуры, Беларускага саюза кінемаграфістаў, Беларускага саюза тэатральных дзеячаў, ад калектыву Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Максіма Горкага, ад сяброў і вучняў. Але галоўнай падзеяй стаўся, безумоўна, спектакль "Ромул Вялікі" з Аўгустінам Мілаванавым у галоўнай ролі. Як заўсёды, быў аншлаг...

Я. КАРЛІМА

На здымку: А. Мілаванаў у спектаклі "Ромул Вялікі".

Фота М. Замулевіча

У чэрвені ў сталічнай мастацкай галерэі "Універсітэт культуры" адбылася вельмі незвычайная выстава пад назвай "Чароўныя фарбы". Незвычайная, бо выстава насіла не толькі мастацкі, але і сацыяльны характар.

Палітра жыцця

Свае творчыя здабыткі сталічнай публіцы прадэманстравалі ўдзельнікі рэабілітацыйна-выяўленчай студыі "Палітра", якая працуе ў цэнтры сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва Першамайскага раёна Мінска. Яе наведвае каля 30 чалавек рознага ўзросту, цяжкія хваробы якіх вымагаюць карэкцыі інтэлекту і псіхікі.

Ужо чацвёрты год студыю ўзначальвае Галіна Кучарэнка,

самааддана выконваючы сваю высакародную місію рэабілітацыі і сацыяльнай адаптацыі інвалідаў. Дзякуючы яе намаганням у студыі створаны клімат творчай майстэрні, дзе кожны выхаванец шукае свой асабісты шлях, абапіраючыся на ўласны талент і сваё самабытнае бачанне навакольнага свету. І адным з вынікаў дзейнасці "Палітры" сталі чудаўныя, сапраўды мастацкія творы.

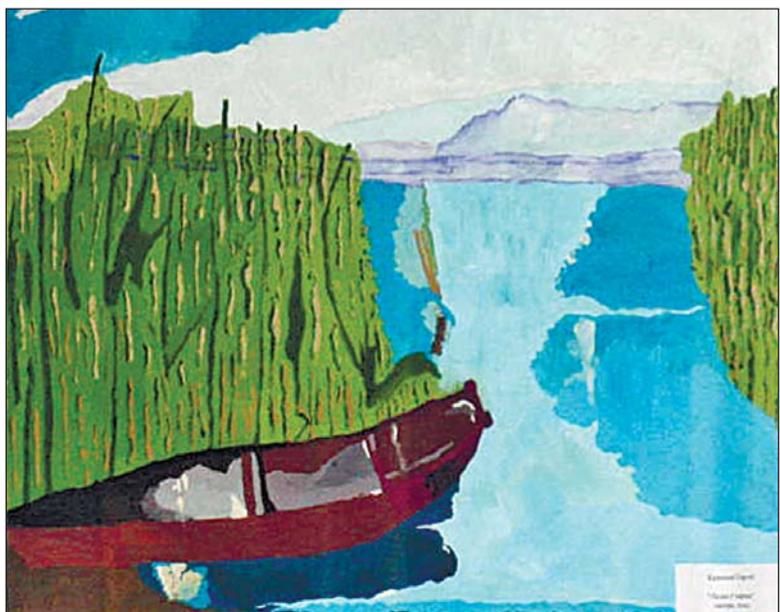
Работы студыйцаў уражваюць сваёй эмацыянальнасцю, насычанасцю колераў, нечаканасцю пластычных вырашэнняў і запамінальнасцю вобразаў. Бачна, што выхаванцы студыі абвострана адчуваюць навакольнае жыццё і вельмі непасрэдна перадаюць свае эмоцыі, а гэта ж такія неабходныя якасці для кожнага творцы.

Другім, таксама вельмі значным вынікам працы рэабілітацыйна-выяўленчай студыі "Палітра" стала паляпшэнне стану здароўя яе ўдзельнікаў. Паводле слоў іх бацькоў, заняткі ў студыі дапамагаюць здымаць цяжка прыявы захворвання лепей за таблеткі. У сітуацыі, калі большасць з палітраўцаў не можа працаваць, галоўнай для іх у студыйных занятках робіцца жыццёвая рэалізацыя, пазнанне сябе як асобы.

Выстава "Чароўныя фарбы" карысталася вялікай цікавасцю наведнікаў галерэі. Але галоўнае тое, што яна сталася сапраўдным святкам для мастакоў студыі "Палітра", святкам, якое будзе натхняць іх на далейшую плённую працу.

Дзяніс БАРСУКОЎ, дырэктар мастацкай галерэі "Універсітэт культуры"

Фота С. Берасцень

З часу нашай першай публікацыі пра новыя айчыныя музычныя альбомы, якімі цікавіцца моладзь (гл. "ЛіМ" за 30.03.2007 г.), рынак напоўніўся дыскамі, вартымі ўвагі аматараў слухаць сваё.

Круціцца дыскі-2

«Любовь — имя твоё...»

Пад такой назвай вядомы беларускі гурт "Харлі" — перамога ў першай намінацыі "Залатога Шлягера-2003" — выпусціў свой другі альбом. Ён адразу прыцягнуў да сябе ўвагу і выклікаў шмат станоўчых водгукаў. "Першай песняй, запісанай для гэтага дыска, стала "Любовь — имя твоё...". Праз некалькі месяцаў з'явілася "Ніоткудо чудо", — расказвае лідэр гурта Яўген Чальшаў. — А пасля было маўчанне. За гэты час нарадзіліся кампазіцыі для іншых выканаўцаў, беларускіх і не толькі. У "Харлі" новых песень не з'яўлялася, і гэта цяжка змяняла. Творчы крызіс удалося перамагчы ў сярэдзіне 2006 года, пачалася праца ў студыі. Матэрыял ствараўся хутка і лёгка, бо да гэтага часу назбіралася шмат музычных ідэй, якія я не мог рэалізаваць раней".

Творчасць гурта "Харлі" ўвабрала ў сябе розныя стылі. Лёгка пачуць поп, рок, фолк і фанк. У некаторых кампазіцыях пераважаюць пэўныя стылі. Асабліва прыемна і ненадакучліва гучаць фанкавыя інтанацыі ў новым дыску — тут "Харлі" можна параўнаць з легендарнымі брытанцамі "Jamiroquai", у прыватнасці, з іх альбомам "A Funk Odyssey". А калі ўлічыць тое, што гэтыя інтанацыі накладваюцца на меладычны, чысты вакал Яўгена Чальшава, то сумесь атрымаецца вельмі цікавая і стыльная. Дарэчы, нават не ведаючы таго, што Яўген Чальшаў вучыўся вакалу ў саліста "Беларускіх песняроў" Валерыя Дайнекі, можна вельмі лёгка заўважыць, што "Песняры", а магчыма, таксама беларуская і савецкая эстрада 1970 — 80-х, значна паўплывалі на творчасць, на спеўную манеру лідэра "Харлі".

У параўнанні з папярэднім альбомам кампазіцыі "Харлі" зрабіліся больш яркімі, экспрэсіўнымі і цэласнымі. "Слапавыя" партыі бас-гітарыста Аляксея Зайцава, скрыпка Карэна Карапечына, выдатныя ўдарныя Міхаіла Пенды — усё гучыць вельмі гарманічна. Ніводны інструмент не адцягвае ўвагу на сябе, ніводны з іх не губляецца ў "пачку". Дарэчы, у запісе дыска ўдзельнічалі такія прафесіяналы, як Вадзім Чайкоў, Аляксандр Каліноўскі, Сяргей Анцішын і іншыя.

Спачатку альбом планавалі назваць "Добрыя людзі". Але пасля таго, як ён быў запісаны, зразумелі, што асноўная тэматыка ў ім — каханне. Дарэчы, у адрозненне ад цалкам беларускамоўнага першага альбома "Родныя мясціны", у альбоме "Любовь — имя твоё..." выкарыстаныя тры мовы: беларуская, руская і ўкраінская.

Новы альбом "Харлі" знайшоў сваіх першых слухачоў. Напрыклад, Валерыя Дайнека сцвярджае, што гук і энергія, з якой граюць музыканты гурта, "б'юць напавал", адчуванне жывога канцэрта не пакідала яго да апошняй кампазіцыі. Прадзюсер Уладзімір Кубышкін лічыць, што Яўген Чальшаў заўсёды самабытны, пазнавальны, і гэта вельмі рэдка з'ява ў наш час. А лідэр "Сяброў" Анатоль Ярмоленка запэўніў, што "Любовь — имя твоё..." заўсёды ляжыць у яго машыне, і слухаць гэты дыск ён будзе часта.

«Кіно»

Мінскі гурт "beZ bileta" зноў апынуўся ў цэнтры ўвагі. Падаграваючы цікавасць да сябе відэакліпамі (з пачатку года — "Песенка Артыста" і "Такие медленные"), напачатку мая "безбілетнікі" выдалі такі новы альбом "Кіно".

На гэтым дыску 11 кампазіцый. Частка з іх аматарам гурта вядомая яшчэ па максі-сінглу "Роравка 22", частка — па экранізацыях. Але тое, што да афіцыйнага рэліза вядомае не было, здзівіла і ўразіла насамрэч. Перадусім адзначу, што ўвесну "beZ bileta" пакінулі гітарыст Сяргей Бакавец і басіст Дзяніс Стурчанка. (Прычына вельмі простая і распаўсюджаная сярод гуртоў: надзішоў той момант, калі кожны павінен вырашыць, ці змога ён цалкам аддаваць сябе музыцы...). На іх месца прыйшлі Іван Барзенка і Аляксандр Мышкевіч.

Магчыма, з-за "новай крыў" у гурце, а, магчыма, і таму, што "beZ bileta", як заўсёды падкрэслівае яго лідэр Віталь Артыст, ніколі не збіраецца стаяць на адным месцы, гучанне гурта паляпшылася. Хаця — некаторыя аматары ўпэўненыя ў тым, што гурт "спакоіўся". Зразумела, калі параўноўваць "Место для тебя" з папярэдняга максі-сінгла і аранжыроўку гэтай жа кампазіцыі ў новым альбоме, то можна падумаць і так. Але ж гэта далёка не папса. У песнях "beZ bileta" засталася тая ж глыбіня, цікавая насычанасць рознымі інструментамі, засталася інтэлектуальнасць музыкі, якая была, напрыклад, у альбоме "Narisovana". Але цяпер — на больш высокакасным, прадуманым узроўні.

Альбом атрымаўся даволі кантрастны. Дзе-нідзе ёсць дэпрэсійна-псіхалагічныя ноткі ("Такие медленные"), ёсць доля "шалалупнасці" ("Good bye"), а напрыканцы змешчана неверагодна рамантычная кампазіцыя "Нас уже двое". Дарэчы, манера складання тэкстаў песень таксама трошкі змянілася. Дыск таму і называецца "Кіно", што кожная з кампазіцый нагадвае сюжэт кінафільма. "Зараз мы самі разумеем, пра што нашыя песні. Раней так было не заўсёды", — кажа Віталь Артыст. Магчыма, такія паляпшэнні выкліканыя сааўтарствам з Таццянай Кушнер, рэжысёрам некаторых кліпаў гурта.

Адразу пасля выхаду альбома гурт выступіў у канцэртнай зале "Мінск". Насуперак сумненням скептыкаў, зала была амаль поўная. Гэта яшчэ адзін паказчык таго, што "beZ bileta" вырас з клубнага фармату. Праўда, гэтага не скажаш пра самога Артыста: ён усё той жа хлопец, якога двойчы выключалі з універсітэта культуры. Тыя самыя жарты з публікай, тыя ж арыгінальныя танцы на сцэне, тыя ж "фірмовыя" праходкі па спінках крэслаў. Дарэчы, у разгар канцэрта публіка ўсё ж не стрывала, устала і пацягнулася да сцэны... Можа, гурт і не вырас з клубнага фармату, проста клубы яшчэ не дараслі да ўзроўню музыкаў "beZ bileta" і колькасці іх аматараў.

Алесь КІРЬКОВІЧ

Як ён і асцерагаўся, пасля выхаду з астрога ўлада маглі «перавучыць» строгім армейскім побытам. Сапраўды, на пачатку 1912-га яму прыходзіць пазва на вайсковую службу. З аднаго боку, яна — свяшчэнны абавязак кожнага грамадзяніна краіны, але, з другога — не кожнаму хочацца агразу пасля турмы зноў быць адарваным ад любімых заняткаў і трапіць пад строгія наглядныя ўмовы, пры якіх «тот прав, кто имеет больше прав». Гэта выклікала цяжкія прадчуванні ў песняра вольнасці — пазва (ды ва ўсім свеце, бывала, нават тых з вайсковага люду, хто свядома прысвячаў сябе роднай арміі і быў пазтам, у рэшце рэшт, не маглі сумясціць несумешчальнае і гінулі).

Коласавы нягоды і надзеі

1912 год. Па-ранейшаму для Коласа паратунак ад розных трывог і нуды — у творчасці (новыя вершы, апавяданне «Нёманаў дар», што ў наступным годзе выйдзе асобным выданнем ў Пецярбургу). Які ўжо раз ён зноў едзе ў Вільню, каб зноў пашукаць там, у асяродку беларускай культуры, выратавання ад усіх злыбед. Часамі наўмысна прыдуманых, зневажальных для яго светлых ідэалаў, са штуршкамі да пагібелі: за гэтым камусці хіжаму і нелітасціваму бачылася і далейшае заміранне беларускасці, гвалтоўнага знішчэння беларускага народа як этнаса і нацыі. Ды Колас ёсць колас, ён бярэ сілы ад зямлі і неба — разам з вершамі і апавяданнямі піша і друкуе ў «Нашай Ніве» карэспандэнцыі, невядзікі рэцэнзіі (пра пастаноўку п'есы М. Крапіўніцкага «Пашыліся ў дурні»), падкрэслівае, што «трэба шырэйшае ідэю тэатра, несці яго ў сёлы і мястэчкі, у самыя нізіны, а беларус, як мне здаецца, мае вялікую здольнасць да тэатра».

Ды і цяпер яму, нядаўнаму зняволенаму, застацца ў Вільні не ўдалося. Адпаведна, тады ж (у сакавіку—маі) Колас мусіць звяртацца да ўладных знаёмых з просьбай памагчы атрымаць «пасведчанне аб палітычнай добранадзейнасці», каб запыніць да сябе насцярогі розных чыноўнікаў і пачаць сур'ёзна працаваць. Некаторыя з іх раіць яму падаць такую просьбу ў дырэктарыю народных школ у Пінску. Знаёмы інспектар спрыяе зацікавіцца за Купаліцы, вёрст 12 ад горада — без працы, «абы прызначыць, каб потым можна было «перавесці» ў іншае месца» (М. Лужанін). Каб «хоць крыху забыць усякую нэндзу, едзе да знаёмых на Міншчыну, і там да яго прыходзяць дзве навіны — новая пазва ў армію і пасведчанне аб добранадзейнасці. Апошняе дазваляе яму вярнуцца ў Пінск і знайсці там працу. У прыходскім двухкласным вучылішчы.

Летам, як вядома, у Смольні, у сваякоў, адбываецца яго першая радасная сустрэча з Янкам Купалам. У пазнейшых лістах да рускіх даследчыкаў беларускай літаратуры ён з захапленнем падкрэсліваў, што «на всю жыццё запамніў образ Янкі Купалы, тогда молодого тридцатилетнего человека в полном расцвете жизненных и творческих сил».

Паволі наступаюць для Коласа і іншыя жыццёвыя палёгі: у прыватнасці, па словах М. Лужаніна, за зборнік апавяданняў, што выйдзе ў 1914-ым, аўтар атрымаў першы ганарар — лепш сказаць, першую частку яго. У жніўні ў кіеўскім польскім часопісе «Пшэглэнд краёвы» пачынае друкавацца артыкул «Песняры маладой Беларусі», дзе дадзена высокая ацэнка творчасці як Купалы, так і Коласа, хоць апошняму былі і закіды, што ён творыць не столькі ў сілу свайго таленту, колькі пазычана («папулярны народныя ідэі»). З 1 верасня Колас пачынае настаўнічаць у Пінскім 3-ім прыходскім вучылішчы (будзе працаваць там да канца ліпеня 1914 года). Паколькі плата была невя-

лікая, то мусіў шукаць падзарабак да яе. А гэта адбірае шмат часу, тым больш, што «трапілі мне дзеці паліцэйскіх, акцызных чыноўнікаў, паповічы. Тупыя раздураныя, мамчыны сынкі... Зморваўся я страшэнна. Стараўся падагнаць адну лепей, каб паступілі мае выхаванцы ў рэальнае вучылішча» (М. Лужанін).

1913 год. У студзені скардзіцца знаёмым: «Работаю очень много. Не знаю, выдержу ли. Без передышки занимаюсь 12 часов». Тым не менш, шмат чаму навучыўшыся ў турэмных умовах, можна трымаецца. Калі меркаваць па «Нашай Ніве», у 1913-ым Колас таксама напісаў нямала вершаў, апавяданняў, а таксама лістоў даследчыкам ягонай творчасці. Тут важна падкрэсліць адну дэталю: у той час ён прысвяціў нямала вершаў маладой жаночай асобе, «хоць у друк, вядома, нічога не падаваў... Я дзівіўся, не дабіраў ладу, як гэта можна адважыцца

і арганізатарам будаўніцтва» яго). Гэта значыць, у цяперашнім парку імя М. Горкага, там, дзе цяпер розныя атракцыёны, менавіта Коласаў швагер Аляксандр Каменскі завозіў бярвёны і спрыяў узводзіць першы Коласаў дом, які будзе разбураны ў час вайны і канчаткова знішчаны пасля яе.

Яшчэ слова Данілу Канстанцінавічу: «Аляксандра Дзмітрыевіча Каменскага арыштавалі ў ноч з 5 на 6 лютага 1938 года... Арышт... стаў невыпадковым... Каменскага вымушалі даць паказанні на пазта Якуба Коласа... У той час органы НКУС рыхтавалі новую «справу», гэты раз на Коласа, Купалу, Бядулю, Броўку, Глебку, Багатырова... Бацька хацеў дамагчыся прыёму ў Цанавы, але яму там сказалі: «Товарищ Цанавя Вас сезодна не примет и вообще не примет никогда... А тут пачалася вайна, і ўсе надзеі зніклі. Загінуў наш дзядзька Саша невядома дзе і калі, як і многія мільёны людзей — ахвяраў ГУЛАГаў».

Які ўжо раз ён зноў едзе ў Вільню, каб яшчэ раз пашукаць там, у асяродку беларускай культуры, выратавання ад усіх злыбед. Часамі наўмысна прыдуманых, зневажальных для яго светлых ідэалаў, са штуршкамі да пагібелі: за гэтым камусці хіжаму і нелітасціваму бачылася і далейшае заміранне беларускасці, гвалтоўнага знішчэння беларускага народа як этнаса і нацыі. Ды Колас ёсць колас, ён бярэ сілы ад зямлі і неба...

друкаваць вершы пра каханне? Калі ты яго выдумляеш, дык не варта публікаваць няпраўду. А калі пішаць аб тым, што ёсць ці было, — як тады, вывернуўшы наверх усё вядомае аднаму табе і твайму дарагому чалавеку, паглядзець яму ў вочы?» (М. Лужанін).

Колас загахаўся і 3 чэрвеня ажаніўся з настаўніцай пінскай чыгуначнай школы Марыяй Дзмітрыеўнай Каменскай.

Як прызначана ва ўспамінах іхняга старэйшага сына Данілы (1914—1996), у яго пасмяротнай кнізе «Любіць і помніць», «мама нарадзілася 8 (7) лютага 1891 года ў Ашмянах у сям'і святара... Прыслаў псаломшчыка з Яраслаўскай губерні Расіі, як і многіх другіх дзейчаў царквы, накіраваных для ўмацавання праваслаўя на Беларусі і ў Польшчы пасля паўстання 1863 года». Колас пасябраваў з жончынымі роднымі, якія «былі людзьмі працавітымі, поўнымі дабрыві і спагадлівасці да іншых» (адзін з іх, Коласаў швагер, былы святар і выпускнік гісторыка-філалагічнага факультэта Казанскага ўніверсітэта Аляксандр Дзмітрыевіч, звыш 20 гадоў, да арышту, жыў у Коласавым доме, а перад гэтым быў «душой

Ваш кружок это — солнце Белоруссии, откуда будет разливаться свет во все углы ее...».

1914 год. У першай палове яго амаль у кожным нумары «Нашай Нівы» друкуюцца новыя Коласавы вершы і апавяданні, а да 1 жніўня ў славутой друкарні Марціна Кухты выходзіць зборнік апавяданняў «Родныя з'явы». Але пачатак новага месяца прыносіць Коласу новую глыбокую трывогу: у сувязі з тым, што Германія абвясціла вайну Расійскай імперыі, яго прызваюць у армію, ды хутка адпускаюць, а пасля зноў спрабуюць уабраць яго ў вайсковую форму, але і на гэты раз вызваляюць (у кожным — з-за чыноўніцкай блытаніны ў адносінах да настаўнікаў).

1915 год. Колас працягвае жыць напружаным працоўным і творчым жыццём, але ў сувязі з тым, што германскія войскі захапілі Брэст і наблізіліся да Гродна, эвакуіруецца з сям'ёй у Маскоўскую губерню. У сяле Старыкава Дзмітрыеўскага павета паспеў некалькі дзён панастаўнічаць. 6 верасня яго далучылі да арміі, дзе ён павінен быў засвойваць зусім новую прафесію. Да канца года служыць у 55-м пяхотным запасным батальёне ў Маскве, дзе праходзіць палывыя заняткі і выконвае пісарскія функцыі. Апошнія дазваляе яму і ў арміі ў вольную часіну напісаць некалькі твораў, якія, зразумела, ужо не маглі пабачыць свет у «Нашай Ніве»: да таго часу яна была ўжо зачыненая — з-за фінансавых цяжкасцей, і новай хвалі антынацыянальнай палітыкі царскага ўрада.

1916 год. 16 студзеня «юнкер рядового звания» К. М. Міцкевіч у Аляксандраўскім ваенным вучылішчы прымае прысягу на вернасць цару і Айчыне, а ў маі «выпусцілі, раба божжа, прапаршчыкам. У новенькім шынялі, з рамянямі. І чамадан далі. Служыў ён мне аж да той пары, пакуль не ўкраў з Сымонам-музыкам» (М. Лужанін). Адным з ніжэйшых афіцэрскіх чыноў царскай арміі трапіла ў 5-ю роту 162-га запаснага палка ў Пярмі, у распараджэнне «начальника команды выздоравливающих»; туды ўдаецца выклікаць і Марыю Дзмітрыеўну з першыняцам Данілам. Як вядома, армейскія будні — ды яшчэ ў ваенны час — няпростыя, але Колас і тут знаходзіць магчымасць пісаць вершы. Аднадумцы з Пецярбурга (тады ён з-за патрыятычных меркаванняў — Петраград) спрыяюць пабачыць свет яго п'есы «Чарка ўсё на свеце робіць. Трагедыя з нядаўніх год (з вясковага жыцця)».

1917 год. Коласа вызначаюць па вайскавай службе: у лютым яму надаюць чын падпаручніка,

а ў сакавіку прызначаюць камандзірам 13-й роты. Ды больш-менш ціхамірнае ягонае тылавое жыццё заканчваецца: пасля знакамітых Нарачанскай аперацыі, а таксама Брусілаўскага прарыву на Паўднёва-Заходнім фронце (25 ліпеня) Колас прызначаецца начальнікам аднаго з эшалонаў, які накіроўваецца на Румынскі фронт «с командой дезертиров № 6». Спачатку з ім падалася і Марыя Дзмітрыеўна з двума дзецьмі (другі сын, Юрка, нарадзіўся 1 мая 1917 года), потым яна збочыла ў Абаяні Курскай губерні, да маці і цёткі, каб пры дапамозе тых перажыць ліхалецце. У Румыніі Колас залічаны ў 70-ю дывізію, у 282-гі Александрыйскі пяхотны полк. Быў у горадзе Бакео, потым у сяле Карадул (М. Лужанін). Забягаючы наперад, варта сказаць, што Колас напіша нататкі «З Румынскага фронту», дзе апіша свае ўражанні «пад стук вагонных калёс» вайсковага цягніка, «асобнае жыццё, сваё харавство» чужога яму краю, а побач з гэтым падкрэсліць і «грознае і жудаснае» ў «людскім забойстве», «усясветную калатню і трасяніну». Гэта было не зусім бяспечна: яго маглі асудзіць за антыпатрыятызм. Тым не менш ён не ўхваліў усветнай бойні, у тым ліку і ўдзелу ў ёй царскай Расіі.

Што да першай паловы лёснаснага для ўсёй Расійскай імперыі 1917 года, то маем не шмат дакументальных сведчанняў, як Колас сустрэў Лютаўскую рэвалюцыю, што прывяла да падзення царскай улады і востра паставіла перад дзяржавай пытанні велізарнага маштабу. Некалі звышдэійныя савецкія літаратуразнаўцы пісалі, што Купала і Колас былі далёкі ад палітыкі, асабліва маючы на ўвазе 1917—1918 гады (першы легальны беларускі з'езд у сакавіку і Усябеларускі снежанскі з'езд у 1917-м, утварэнне БНР у 1918-м), праўда, падкрэсліваючы, што класікі не зусім прыхільна сустрэлі кастрычніцкі пераварот (Вялікі Кастрычнік).

Сапраўды, здаецца, Купала і Колас не былі тады ў якой-небудзь палітычнай партыі, не бралі ўдзел у шматлікіх тагачасных палітыка-грамадскіх сходах і кангрэсах, але да беларускай палітыкі ды справы не былі староннімі і абыякавымі. Як і на іншых франтах, на Румынскім таксама было шмат нашых землякоў-вайскоўцаў, яны мелі пэўныя звесткі з Украіны і Расіі, а праз Адэсу, Кіеў — і з Мінска, які пасля Лютаўскай рэвалюцыі з зацішнага правінцыйнага горада (тут быў штаб Заходняга фронту) пераўтварыўся ў бурлівы цэнтр барацьбы розных партый, прыхільнікаў старога і новага ладу, а таксама розных правакатараў і авантурыстаў. Хіба, скажам, зусім выпадкова Колас з пачатку жніўня 1917-га пачынае друкавацца ў газеце «Вольная Беларусь» (раздзелы з «Сымона-музыка»), што пачала выходзіць па волі Беларускага нацыянальнага камітэта (утвораны ў сакавіку) і на чале з Я. Лёсікам (Коласаў дзядзька) толькі з канца мая?! Значыць, уведаў, што ёсць такое выданне, якое ставіць для Беларусі не толькі культурна-асветніцкія задачы, але і пытанні дзяржаўнай аўтаноміі. Да канца года ён яшчэ надрукуе ў «Вольнай Беларусі» не адзін свой твор (новыя раздзелы з «Сымона-музыка»), алегарычныя апавяданні, акты з п'есы «Антось Лата», названыя вышэй нататкі «З Румынскага фронту».

У верасні з воінскім эшалонам вяртаецца з Румыніі, а 20-га атрымае адпачынак па хваробе (жаўтачка, пацяпненне лёгкіх) і едзе ў Абаян да сям'і. І ўжо там даведваецца, што ў Петраградзе адбылася новая рэвалюцыя, якая зусім хутка не менш за Лютаўскую глабальна страсяне былою царскую Расію. Вынікі яе і для Коласа будуць самыя розныя, у тым ліку і цяжкія.

Віталь ЖУРАЎСКІ

Гумарэска

Прадаўцы салона моднага адзення разбегліся ў момант. Хто не паспеў збегчы з залы, прысеў за прылавак, ці схаваўся ў прымерачную. Збіваючы манекены, па магазіне гойсаў раз'юшаны мужчына. Ён адной рукою цягнуў за сабой сваю п'ятнаццацігадовую дачку, якая ледзь паспявала за ім, а другой трос перад яе вачыма джынсамі:

— Пакажы мне таго, хто прадаў табе гэтае страхоце і я з ім зраблю тое самае!

Са службовага ўваходу вынырнуў дырэктар магазіна: лысаваты малады чалавек у прыгожым гарнітуры бурачковага колеру.

— Мужчына, перастаньце лямантаваць! Вы распужаеце ўсіх пакупнікоў. Што здарылася?

Голас кіраўніка надаў смеласці прадаўцам і яны выглянулі з-за сваіх хованак.

— І ён яшчэ пытаецца! Ды я, ды я... Ідзі сюды!...

Прадаўцы зноў схаваліся, а дырэктар пасунуўся назад да сваіх дзвярэй.

— Прадалі маёй дачке старыя штаны, да таго ж дзіравыя. Гэта што за барахло?

Дырэктар, калі справа тычылася моды, гатоў быў стаяць за яе насмерць. Таму ён, сабраўшы ў кулак усю сваю сілу волі, стаў і рашуча заявіў:

— Вы нічога не разумееце! Гэта мода такая, так трэба!

— Морду біць вам трэба! — не ўнімаўся пакупнік.

— Дайце мне, — дырэктар забраў у мужчыны джынсы. — Глядзіце ўважліва: тут прысутнічае штучнае старэнне, дарэчы, дзве дзіркі на каленях дужа пасуюць сюды. Апошні піск моды.

— Я табе зараз дзве дзіркі ў галаве зраблю і гэта будзе твой апошні піск!

— Так, канструктыўны дыялог у нас не атрымаўся, — вывеў дырэктар, будзем лічыць, што джынсы не падышлі дзяўчыне па фасоне. Прапаную кампраміс: вы пакадаеце тавар, мы вяртаем вам яго кошт.

Ужо на касе, хаваючы ў кішэню грошы, мужчына лагодна зазначыў:

— Вам, між іншым, пашанцавала, што гэтых джынсаў мая цешча не бачыла! Вы, нават, уявіць сабе не можаце, што б тут было!

(Малюнак з архіва рэдакцыі)

Мікола ВЯРШЫНІН

ГЕОРГІЮ ЮРЧАНКУ

Навуковец быў агметны,
На рабоце шчыраваў.
Сам на выгляд непрыкметны —
Шэльмам спуску не даваў.

Мае талент вельмі рэдкі:
Ён — прыродны парадыст.
Слоўцам трапным, ды не едкім
Судзіць нас, хоць не юрист.

Дапускае хто агрэхі
У творчай справе —
не гуляць!
Атрымае на арэхі
Так, што зубы
забалаць.

Чысціню літаратуры
Беражы, раз ты — мастак.
Каб не дапускаць халтуры,
Не рабіць у творах брак.

Прывучае да таго.
Хто былі б мы без яго?

Валеры Кухарчук

Рану сваю сваім языком,
Схаваўшыся, моўчкі залівай
І заставайся Дранько-Майсюком,
Вольным ад лялі капрызнай...

Раптоўна згадаўшы спадарыню Эл
на Феліцыянскай 3 студзеня 2005 г.
Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

А быў жа калісьці і я байструком
паззі, лялі капрызнай.
І хоць не якішаўся
з Дранько-Майсюком —
раны, як ён, залівай.

Зацыкліўся, бач, на спадарыне Эл.
Мая ж, ну, не ў тым замарока.
Як Лёня гаспеў ужо да "ЖэЗээЛ" —
то мне яшчэ ой як далёка.

А можа, знайсці сваю ПэрэСэТэ
і вершыкі ціснуць паволі?
Ды не, атрымаецца нешта не "тэ".
Куды мне да Лёнінай Лёлі!

Міхаіл ШУЛЬГА

***
Век жыві — век вучыся. А калі паказваць
свае здольнасці і талент?!
***

Часта бывае, што гучныя справы абмяр-
коўваюць... шэптам!

Мікола СІСКЕВІЧ-НАРАЧАНСКИ

ВЫХВАЛЯКА

Трухлявы пень карчу хваліўся:
— Браток, я ж губам
нарадзіўся.
Скажы, сусед, няўжо ахвота
Табе ляжаць сярод балота?
З якога ты паходзіш роду,
Ніхто не аградае з ходу.

— Хто я такі, —
грыгва падкажа,
Як ля мяне ты побач ляжаш.
Пень да карча ўраз павярнуўся,
Балотнай тхлінай захлынуўся.
Дрыгва наўкол забулькатала,
Як з Пня паветра выпускала.

Пятро РАДЗЕЧКА

НУ ЧАГО НАМ ЕХАЦЬ НА ГАВАІ?

Нікогда я не был на Босфоре,
Ты меня не спрашивай о нем.
Я в твоих глазах увидел море...
Сяргей Ясенін

Мора хопіць у вачах тваіх...
Я не быў ніколі на Гаваях.
Не пытайся ты ў мяне пра іх.
Алег Салтук

Мы з табой сядзелі над Дзвіною
І былі, як кажуць, на мазі...
Жартавала ты ўсё нада мною:
"Эй, паэт, —
на мора агвязі!"

А за што? Не гандляваў я шоўкам
У Багдадзе здору, як і хной,
Не пужаў багатых губальтоўкай —
Не такі зусім характар мой.
"У мяне ў душы п'яе тальянка,
Бачу месяц — чую мілы брэх".
Хіба, дарагая віцяблянка,
Надакучыў выгляд
родных стрэх?

Віктар ЛОЎГАЧ

Гусь — прыманка

Яўген Шклянка і Адаш Тапоркін не зайшлі, а ўварваліся да мяне на кватэру. "Што, дружа, не чакаў? Вунь колькі не бачыліся! А калі разам пілі? Мо, тады, як ты рысь трапным стрэлам узяў?!" — першым з парога пачаў Шклянка.

— Ды ты не хвалойся, — уключыўся ў размову Тапоркін. — Магчыма, з закуссю не лады, — то у нас свая. Дзікі гусь смажаны — пальчыкі абліжаш. Васіль Саўчук на Прыпяці ўцікаваў.

І не паспеў я нат векам маргнуць, як той гусь з'явіўся ў мяне на стала. Такі ладны, з карычневай скарынкай.

Я ажно прыцмокнуў і сам пачаў увіхацца. Салёных агуркоў і марынаваных памідораў прынёс. Нарэзаў каўбас дамашніх. З коўбіка мясца дастаў. Паклаў засмажанага карпа. І пра смятану не забыў. І глечык з мёдам паставіў на стол.

Якаў Шклянка з пузатага свайго партфеля дастаў бутэльку. Аднак, убачыўшы маю, сказаў:

— Лепей тваю апрыходуюем, ад нашай можна ангіну прыхапіць. З двара яна.

Выпілі па шклянцы, другой, трэцяй. Я не скупіўся на пітво. І па чарзе хвалілі:

— Агуркі — толькі ў цябе такія, Яўхімка. Водар сонечнай восені.

— Памідоры! Ды ў горадзе нават у сне такіх не ўбачыш.

— А каўбаса! Гадоў дваццаць як не каштавалі.

— А карп, карп ужо! Вязі за мяжу і грабі долары.

І яшчэ пілі. І яшчэ хвалілі мае кулінарныя здольнасці. Мясца з коўбіка — проста лекі. Мёд — сама маладосць. А смятанка — чараўніца. Кубак выпіў — на год памаладзеў.

А гусь так і ляжаў на стала некранутым. Ну, думаў, няхай ужо жонка адведае. Праз колькі часу ўжо там у яе вячэрняя змена кончыцца. Ды сам паспрабую. Паляўнічы, а дзікіх гусей упалаваць не даўлося.

Урэшце сябры падняліся.

— Ты ўжо прабач, Яўхім, ехаць трэба. Яшчэ па дарозе ў Салігорск мяркуюем заскочыць.

— Што ж, калі ласка...

Але што гэта? Шклянка раскрывае пузаты партфель, Тапоркін хутка суче туды... гуся... Ладнага, с тоўстай духмянай скарынкай.

— Яшчэ даўдзецца гасціць, — кажа, — то ведаеш, гаспадара пачастуем. Гусь — пальчыкі абліжаш.

І я аблізаўся... Сёмы па ліку на шляху маіх сяброў з Жыткавіч на Мінск.

Генадзь АЎЛАСЕНКА

РЭЦЭПТ НАПІСАНИЯ ТЭРЦЭТАЎ

— Дудка, цымбалы, жалейка...
Што яшчэ?
Вілейка!

— Пуня, паветка, студня...
Што яшчэ?
Рудня!

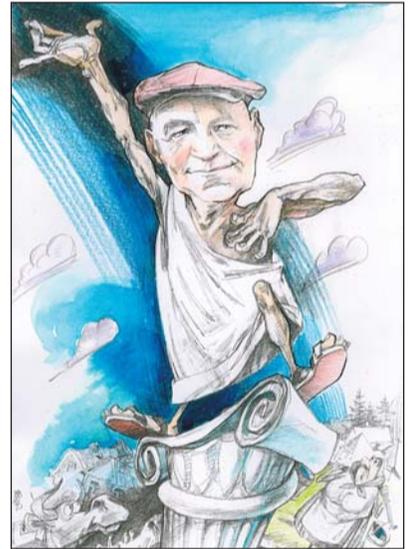
Вячаслаў ДАШКЕВІЧ

— Думкі, папера, аловак...
Што яшчэ?
— Загалавак!

— Яблыня, лаўка, сажок...
Што яшчэ?
— Першы ражок!

— Мухі, свярбенне нагі...
Што яшчэ?
— Вось і другі!

— Жонка, суседка, тлума...
Што яшчэ?
— Рыфмы няма!

— Сварка, Хутчэй бы з двара...
Што яшчэ?
— Рыфма! Ура!

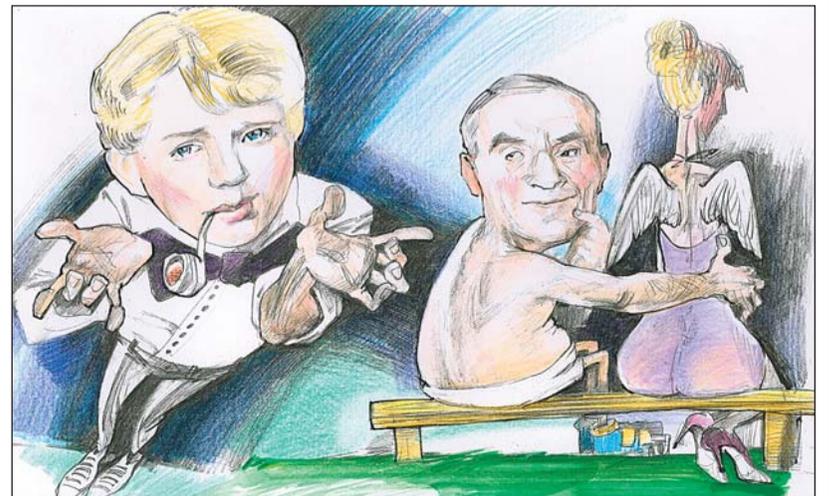
— Рагасць, натхтненне,
тэрацэпт...
Што яшчэ?
— Новы рэцэпт!

Я свае пачуцці не хаваю.
Згодай адкажы таксама мне —
Ну чаго нам ехаць на Гаваі?
Калі ты мне лепш
за Шаганэ?!!

Дай руку. Пайшлі са мной
на пляжы.
Паспрыяй —
я вершы напішу.

Так, што і Ясенін не дакажа!
Бо ўкладу у іх усю душу!

Хоць у нас экзотыка не тая,
З'ездзім лепш з табой
на рэчку Друць,
Там пабачыш тое,
што й Гаваі
З памяці ніколі
не сатруць!

Шаржы
А. КАРПОВІЧА

Творчы конкурс на лепшыя артыкулы пра выкладчыкаў беларускай мовы і літаратуры

Хоць мінула трыццаць тры...

роўным тэмбрам голасу, быццам у хлопчыка-падлетка. У манеры гаворкі: спакойных інтанацыях, уважлівых адносінах да суб'екта, уменні слухаць, гаварыць, — ва ўсім адчувалася далікатнасць і інтэлігентнасць. Я вырашыла, што ў гэтага ёсць свая прычына: ён жа да нас са сталіцы прыехаў, з Мінска. Толькі потым даведалася: Мікалай Георгіевіч родам з вёскі Акунёва, што на Міёршчыне нашай Віцебскай вобласці. І ўсяму добраму ён навучыўся ад сваёй маці, якая таксама працавала настаўніцай.

Калі на ўроку беларускай літаратуры новы педагог пачаў дэкламаваць вершы, ды так, быццам ён не ў звычайным класе звычайнай школы знаходзіцца, а, як мінімум, на сцэне Вялікага тэатра, мы, агаломшаныя, слухалі яго, не ведаючы, як жа нам рэагаваць. Ці то смяцца: да таго дзіўным і нязвычайным нам падалася акцёрскае выкананне вершаў школьнай праграмы, ці то ў захапленні апладзіраваць... Мы — маўчалі... А Мікалай Георгіевіч чытаў верш П. Броўкі "Пахне чабор". Яго блакітныя вочы зіхацелі, і беларуская мова з яго вуснаў гучала мякка, светла і пяшчотна.

Не ведаю, што адчувалі ў гэтыя імгненні мае аднакласнікі, але я маладога настаўніка запавяжала. А ён паабяцаў арганізаваць гурток мастацкага чытання. З гэтага дня ўрокі беларускай мовы і літаратуры сталі для мяне самымі цікавымі, нечаканымі, дзівоснымі.

Трэба заўважыць, што, маючы глыбокія беларускія карані (бацькі мае, дзяды і прадзеды былі беларусамі), сама я падоўгу жыла ў Расіі, бо бацька быў афіцэрам. Заканчыўшы сярэдняю школу вярнулася да бабулі ў горад Гарадок з Мурманскай вобласці. І па правілах тых часоў не атставалася па беларускай мове і не здавала экзамен. Гэта мяне здзіўляла, бо, нягледзячы на перапынкі ў вывучэнні дадзенага прадмета, ён здаваўся мне зусім нескладаным. Увогуле пазіцыя дарослых у адносінах да вывучэння беларускай мовы была для мяне незразумелай з ранняга школьнага дзяцінства. Памятаю, як у першым, а магчыма, у другім класе прыйшла ў школьную бібліятэку і выбрала сабе некалькі кніжак.

— Они же на белорусском языке! Разве ты поймёшь? — не задаволенна запытала бібліятэкар.

— Конечно, пойму, — здзівілася ў сваю чаргу.

— Но ведь вы же еще не учили белорусский, — працягвала жанчына, імкнучыся пераканаць мяне не браць гэтых кніг, — ты же и читать, наверно, их не сможешь.

— Смогу, — адказала я, і, адгарнуўшы першую старонку, пра-

чытала ўслых некалькі радкоў.

— Ну и что? Ты поняла, что прочтала?

— Поняла.

Бібліятэкар раздражнёна паціснула плячыма і стала запісваць выбраныя мною кнігі ў абанементную картку. А я з недаўменнем раздумвала над тым, чаму не павінна разумець таго, што напісана па-беларуску. Тым больш, што акрамя рознага напісання "і" і "ў" не заўважала абсалютна ніякай розніцы. Сэнс рускіх і беларускіх слоў, якія гучалі і ў гаворцы дарослых, і па радыё быў зразумелым, а мовы тады ўспрымаліся мною як адна...

У дзевятым класе мне, дзякуючы новаму педагогу, захацелася вывучаць беларускую мову і мець па гэтым прадмеце высокія адзнакі.

Урокі Яленскага заўсёды былі дынамічнымі, напоўненымі новымі, цікавым зместам. Ён здзіўляў мяне сваім уменнем хутка і даходліва растлумачыць тэму, апягавіць палову класа і выстаўіць адзнакі, а потым абавязкова пазнаёміць нас з якім-небудзь дадатковым матэрыялам. Гэта маглі быць навінкі літаратуры, мастацтва, рэпрадукцыі карцін сусветна вядомых і беларускіх майстроў.

...У лістападзе «класны» павёз нас у Віцебскі драматычны тэатр імя Якуба Коласа. Ішоў спектакль "А зоры тут ціхія", цяпер шырока вядомы па кінафільме. Для многіх маіх аднакласнікаў гэта было першае знаёмства з тэатрам, з іграй "жывых" актёраў, ды яшчэ на беларускай мове. Уражання перапаўнялі нас, мы вярталіся радасныя, духоўна ўзвышаныя. Але калі на класнай гадзіне Мікалай Георгіевіч прапанаваў усім падзяліцца сваімі думкамі пра спектакль, мы маўчалі. Я таксама тады нічога не сказала, проста не ведала, што гаварыць. Самастойна аналізаваць ігру актёраў, тэатральны твор мы яшчэ не ўмелі. Ды і Мікалай Георгіевіч, будучы маладым настаўнікам, відаць, не прадбачыў гэтага.

"Класны" расстроіўся і, махнуўшы рукой, адпусціў усіх да хаты, а сам падняўся на другі паверх, зайшоў у пусты клас, сеў за стол і ў адзіноце задумаўся. Ён не мог зразумець таго, што адбылося. Яму здалася, што мы знарком маўчалі, спецыяльна сарвалі абмеркаванне, каб паспець дамоў да пачатку серыі тэлефільма "Шчыт і меч".

Праз некалькі гадоў я пісала, прасіўшы ў настаўніка прабачэння за тую няўдалую класную гадзіну: "Дарагі Мікалай Георгіевіч! За гады вучобы ў Ленінградзе мне пашчасліва пабываць на спектаклях ва ўсіх тэатрах горада, бачыць на сцэне ігру такіх выдатных артыстаў, як Таццяна Пельцэр, Яў-

ген Лявонаў, Міхаіл Баярскі, Аліса Фрэйндліх, Кірыл Лаўроў, Аляксандр Абдулаў і многіх іншых. А з якой радасцю і гордасцю за беларусаў я назірала аншлаг на гастрольным спектаклі "Макбет" Рускага драматычнага тэатра з Мінска з Расціславам Янкоўскім у галоўнай ролі!.. Вось калі б зараз Вы з намі рашылі пагаварыць пра тэатр, то, думаю, размова ў нас адбылася б доўгай і зацікаўленай..."

А тады, шмат гадоў таму, мы з аднакласнікамі, каб неяк залячыць нанесеныя любімаму настаўніку "раны", рашылі самі стаць артыстамі. Мікалай Георгіевіч параіў арганізаваць "Дзень казкі". Я напісала сцэнарый — папурны паводле вядомых твораў. Хлопцы і дзяўчаты самі зрабілі касцюмы і дэкарацыі. І пачалося наша гастрольнае шэсць па ўсіх класах школы. "Класны" шчыра радаваўся поспеху спектакля, а мы знутры спасцігалі азы творчай тэатральнай працы.

Мікалай Георгіевіч стрымаў сваё абяцанне, дадзенае ў першыя дні верасня: гурток мастацкага чытання "Жамчужніца" сабраў усіх жадаючых адчуць асалоду чудаўнай мелодыі роднай мовы. Я чытала прозу беларускіх аўтараў і вершы М. Багдановіча. Проза мне давалася лягчэй — Яленскі хваліў.

18 снежня, у суботу, нашы гурткоўцы давалі канцэрт на школьным вечары, прысвечаным паэзіі Максіма Багдановіча. "Сёння глядачы ўчынілі нам трыумф! — пісала я ў дзённіку. — Наша "Жамчужніца" выступіла чудаўна. Выклаікалі нават на "біс"!"

Яшчэ "класны" папрасіў мяне запісваць ход нашых заняткаў у гуртку і свае ўражання ад іх, каб выкарыстаць гэты матэрыял, як потым мы зразумелі, у сваёй будучай навуковай працы, бо збіраўся паступаць у аспірантуру. Я наступным чынам адукавала на гэту просьбу: "...дабавілася яшчэ адна нагрузка — выдзненне дзённіка "класнага". Гэта не вельмі ўзрадавала мяне. Але хто ж падтрымае нашага дарагога Мікалая Георгіевіча? Усё ж ён мне падабаецца: такі цікавы чалавек! А яшчэ разумее ён нас і падтрымлівае ва ўсім. Вось я і думаю: гэта нашы погляды на многія рэчы так супадаюць ці ён умее нам свой пункт гледжання такім чынам давесці, што мы пачынаем лічыць чужую думку сваёй? Але ён ніколі не цісне на нас. Побач з ім хочацца ўсё ведаць і быць лепшым..."

...У 2006 годзе ў інтэрв'ю газеце "Советская Белоруссия" доктар педагогічных навук, прафесар Яленскі М. Г. скажа: "Для мяне адукацыя — гэта працэс спасціжэння чалавекам культуры, навакольнага свету ў мінулым, цяперашнім і будучым вымярэннях. Яна фіксуецца як у выніках дзейнасці, так і ў здольнасцях, ведах, уменнях, светапоглядзе, творчым развіцці, формах узаемін і паводзін. Такім чынам, адукаваны чалавек — гэта чалавек культурны, які валодае не толькі прафесійнай кампетэнтнасцю, але і ўсімі формамі культуры..."

Па-сапраўднаму адукаваны чалавек выхоўваецца ў сістэме культуры годнасці, дзе вядучай каштоўнасцю з'яўляецца асоба, арыентаваная на несупыннае самаразвіццё, ініцыятыву, самастойнасць, творчасць..."

...Усю восень "класны" наведваў сваіх вучняў па хатах. Аказалася, што пра кожнага з нас ён гаварыў бацькам нешта добрае, быццам вучыў і ведаў нас не дзв'ю тры месяцы, а некалькі гадоў. І

мне Мікалай Георгіевіч дапамог развясці сумненні і набыць веру ў свае сілы.

Неяк у гэты час у рэспубліцы быў аб'яўлены конкурс сачыненняў, прысвечаных юбілею Купалы і Коласа.

— Да гэтага часу ты, Наташа, пісала добрыя конкурсныя работы па рускай мове, — звярнуўся Мікалай Георгіевіч да мяне. — Надыйшоў час паспрабаваць свае сілы і на беларускай мове. Як ты глядзіш на такую прапанову?

Я крыху разгубілася. Але настаўнік падбадзёрыў:

— Хочаш, тэму падару? — і ён раскажаў мне ад некага пачутую цікавую гісторыю ваеннага часу, звязаную з томікам твораў Якуба Коласа.

Маё сачыненне стала прызёрам рэспубліканскага конкурсу, а ў школе мяне ўзнагародзілі за гэта паездкай у Маскву...

У чэрвені пачалася вытворчая практыка. Нашы хлопцы працавалі на будаўніцтве будынка РДК, а з дзяўчат стварылі брыгаду, якую накіравалі на працу ў вёску Верамеёўка, дзе будавалася новая ферма. "Класны" кіраваў нашым дзівочым калектывам. За адпачынкам ён смяшыў нас рознымі гісторыямі са студэнцкага жыцця, расказваў пра мастацтва, тэатр, літаратуру. Мы збіралі лекавыя травы і слухалі пра іх дзіўныя паданні...

Тым летам мы разам з Яленскім планавалі на будучае: марылі пра паходы па Пушкінскіх мясцінах, паездкі ў мінскія тэатры і музы, але...

У дзевятым класе да нас прыйшла новая маладая настаўніца беларускай мовы і літаратуры. Мікалая Георгіевіча прызвалі ў войска, а ўсё далейшае яго жыццё прайшло ў Мінску.

Праз трыццаць тры гады на цэнтральнай плошчы ў Гарадку ў вызначаны час сабраліся святочна апранутыя людзі. Яны ўважліва прыглядаліся адзін да аднаго. Воклічы здзіўлення раз-пораз гучалі з розных бакоў. Салідныя мужчыны і жанчыны радасна абдымаліся, пляскалі адзін другога па плячах, паціскалі рукі. Гэта былі мае аднакласнікі і настаўнікі.

Дзіўна, але Мікалай Георгіевіч Яленскі называў нас па імянах, хоць мінула ўжо дзесяці гадоў. Для яго мы засталіся тымі ж хлопцамі і дзяўчатамі, а ён — самым любімым класным кіраўніком і настаўнікам, які здолеў усю гэтую адзін год увайсці ў наша жыццё назавсёды. Гэты феномен цяжка зразумець! Цяпер М. Г. Яленскі — намеснік дырэктара па навукова-метадычнай рабоце Нацыянальнага інстытута адукацыі, аўтар больш чым 120 навуковых работ.

Настаўнік слаўны вучнямі. А мае аднакласнікі — чудаўныя людзі: сярод іх ёсць вучоныя — дактары навук, медыкі, педагогі, інжынеры, псіхолагі, прафесійныя кіраўнікі розных узроўняў, пісьменнікі, добрыя мамы, таты, бабулі і дзядулі...

— Мікалай Георгіевіч, добры дзень! Вы атрымалі маё апошняе апавяданне, якое я адправіла вам па электроннай пошце? Разуменне, што часу мала, але мне так важна ведаць вашу думку.

— Атрымаў, не перажывай. Абавазкова прачытай і адкажы. У цябе ўсё добра? Ты сямейнікам сваім і агульным знаёмым нашым абвазкова перадай ад мяне прывітанне...

Ён працаваў з намі ўсяго год. А застаўся на ўсё жыццё сваім: шчырым, блізім, дарагім чалавекам...

Наталля САВЕТНАЯ,
дырэктар "Псіхалагічнага
рэабілітацыйнага цэнтру
"МІРВЧ", псіхолаг

На здымку: Мікалай Георгіевіч Яленскі.

Летапісец з вёскі Сасновіца

Імя Леаніда Лабаноўскага праславіла Краснапольшчыну на ўсю нашу краіну. Настаўнік, аматар самадзейнага народнага мастацтва, краязнаўца, літаратар. А галоўнае — сціплы і просты Яго Вялікасць чалавек. Слыны летапісец пайшоў ад нас 25 красавіка 2005 года, на 76-м годзе жыцця.

Людміла Пузанкова, настаўніца Краснапольскай сярэдняй школы № 2, любіміца як вучняў, так і настаўніцкага калектыву, умелы майстар паэтычнага радка, прысвяціла светлай памяці Леаніда Васільевіча вершаваныя радкі:

*Окончен путь.
Земной отмерен век.
Но сколько дел
еще не состоялось!
Ушел из жизни человек...
А сколько планов
на листе осталось!
Горело сердце,
излучая свет.
Чтоб знали корни
и ценили время,
Чтоб и через толщу
тысяч новых лет
Смогли потомки говорить
со всеми.
Чтоб не было
не помнящих родства,
Чтобы гордились
той землей родной,
Чтоб крылья
для полета нам дала.
И жили наши кровью
напшала.
Отмерен век.
Но не окончен путь —
Горит звездой о людях
добрых слава.
Ее не затоптать,
не зачеркнуть —
Она дается избранным
по праву.*

Л. Лабаноўскі нарадзіўся ў 1930 годзе ў вёсцы Сасновіца (у адным сельсавеце, дзе пачаў свой жыццёвы шлях Аляксей Пысін. На маю думку, нараджэнне такіх майстроў слова зыходзіць ад прыгажосці роднай зямлі).

Вышэйшую адукацыю атрымаў на гістарычным факультэце Магілёўскага педінстытута. Працаваў дырэктарам сярэдняй школы на Брэстчыне і Магілёўшчыне. Чатыры гады жыцця аддаў кіраўніцтву Краснапольскага дома піянераў і школьнікаў.

Працуючы кіраўніком народнага гісторыка-краязнаўчага музея, Л. Лабаноўскі на працягу многіх гадоў даследаваў тэму "Настаўнікі і вучні Краснапольшчыны ў час Вялікай Айчыннай вайны". Гэта дало падставу для напісання кнігі "У бой ішлі настаўнікі".

У 1966 годзе закончыў рэжысёрскае аддзяленне пры Цэнтральным Доме народнай творчасці ў Маскве. Кіраваў тэатрам Краснапольскай СШ "Арляня" і самадзейным тэатрам пры Краснапольскім РДК. Ён на праве прадоўжыў, так бы мовіць, жыццёвы шлях народнага тэатра, заснаваны нашымі славутымі землякамі: скульптарам Аляксандрам Грубэ, пісьменнікам Васілём і Андрэем Пашалевічамі. Пад кіраўніцтвам Лабаноўскага драматычнаму калектыву Краснапольскага раённага Дома культуры нададзена званне "Народны самадзейны калектыв". Народны тэатр быў пераможцам аглядаў сярод тэатральных калектываў вобласці. Калектыв тэатра і яго рэжысёр Л. Лабаноўскі былі адзначаны Граматамі Вярхоўнага Савета БССР. З 1977 года Леанід Васільевіч дэталёва займаецца вывучэннем гісторыі Краснапольшчыны. Па гэтай тэматыцы мае больш як 400 публікацый у газетах і часопісах.

У 1985 годзе пры Краснапольскай СШ № 2 Лабаноўскі адкрыў гісторыка-краязнаўчы музей, якому ў 1991 годзе нададзена высокае званне народнага. У 1980 годзе Л. Лабаноўскі стаў лаўрэатам прэміі Ленінскага камсамола Беларусі ў галіне літаратуры і мастацтва.

Плённа працаваў ён над стварэннем кнігі "Памяць. Краснапольскі раён". Меў непасрэднае дачыненне да кнігі "Памяць. Афганістан", "Побач з бацькамі", "Апошнія пісьмы з фронту", а таксама да зборнікаў "Магілёўшчына", "Магілёўская даўніна".

Л. Лабаноўскі стаў лаўрэатам спецыяльнай прэміі Магілёўскага абласнога выканаўчага камітэта "Чалавек года-2003".

На маю думку, асаблівым творчым рыўком Леаніда Васільевіча сталася выданне ім за 6 гадоў 14 кніг. Першай кнігай было выданне ў 1998 годзе "Краснапольскай хронікі" — даведчна-інфармацыйнага дапаможніка па гісторыі Краснапольшчыны. У ім знайшлі сваё адлюстраванне падзеі розных эпох, якія закраналі нашу гісторыю ад сёвай даўніны да 1991 года.

У тым жа годзе выходзіць "Краснапольскі народны музей" — даведнік па гісторыка-краязнаўчым музеі СШ № 2. Гэта глыбокі роздум і аўтара пра гісторыю роднага краю.

І трэція кнігай таго года выходзіць "Краснаполле: тэатр і час". У ёй паслядоўна-храналагічна распавядаецца пра Краснапольскі народны тэатр, старэйшы самадзейны мастацкі калектыв рэспублікі, які быў створаны ў далёкім 1918 годзе.

Наступнымі ў 1999 годзе выдаюцца зноў тры кнігі. Першая "На афганскай вайне". Гэта праўдзівыя апавед пра воінаў-інтэрнацыяналістаў Краснапольшчыны, што ваявалі на афганскай зямлі ў 70—80-я гады.

Другая — "Пісьмы з фронту". Трохвугольнікі-вестуны з фронту — жывая памяць векапомных гадоў Вялікай Айчыннай.

І трэцяе выданне "Званы памяці". У кнізе ідзе размова аб трагічным часе, неабгрунтаваных рэпрэсіях на Краснапольшчыне ў 20—50-х гадах.

А ў 2000 годзе выдаецца кніга "Вайна і дзеці". У ёй распавядаецца пра юных змагароў, якія побач з дарослымі абаранялі Радзіму ад фашысцкага нашэсця.

У гэтым жа годзе выходзіць з друку новая кніга "Краснапольская сярэдняя школа № 2 — 55 гадоў". Аўтар выдання нібыта назірае з боку за важкімі падзеямі са школьнага жыцця.

У 2001 годзе Л. Лабаноўскі выдае "Бацькаўшчыну" — своеасаблівы дапаможнік па краязнаўстве.

Працуючы кіраўніком народнага гісторыка-краязнаўчага музея, Л. Лабаноўскі на працягу многіх гадоў даследаваў тэму "Настаўнікі і вучні Краснапольшчыны ў час Вялікай Айчыннай вайны". Гэта дало падставу для напісання кнігі "У бой ішлі настаўнікі". Яна складаецца з нарысаў пра іх подзвіг у імя Радзімы і разлічана на шырокае кола чытачоў, вучняў, настаўнікаў, выхаванцаў, яна можа выкарыстоўвацца пры вывучэнні Радзімазнаўства.

Выдадзена ў 2002 годзе кніга "Вайна народная" апавядае аб Краснапольшчыне і яе жыхарах у час Вялікай Айчыннай. Складзена з трох частак.

У гэтым жа годзе выходзіць з друку "Краснаполле: тэатр і час"

Не маю права абысці ўвагай і тое, што імя Л. Лабаноўскага — патрыёта роднага краю, свайго Бацькаўшчыны спалучана са стварэннем ім у 1985 годзе гісторыка-краязнаўчага музея ў СШ № 2, які ў 1995 годзе атрымаў званне народнага. Яго экспазіцыя размешчана ў 5-ці залах, налічвае тысячы экспанатаў. Музей наведвае дзесяткі тысяч экскурсантаў.

другое выданне, перапрацаванае і дапоўненае.

Праз год свет убачыла новае выданне "Землякі. Гісторыя Краснапольшчыны ў асобах". Кніга складзена з нарысаў пра землякоў-рэвалюцыянераў, перадавікоў працы, слынных вучоных. Аўтар сабраў імёны сваіх землякоў, якія пакінулі заўважны след не толькі ў межах роднага краю.

У 2005 годзе ўбачыла свет кніга "Краснаполле: у промнях Чарнобыля". Аўтар на прыкладзе аднаго Краснапольскага раёна паказвае тры складаныя працэсы, якія адбываліся і адбываюцца з людзьмі пасля катастрофы на Чарнобыльскай АЭС. Спрадвеку людзі свята верылі ў бясконцасць працігу роду чалавечага. Але зарыва чарнобыльскага выбуху пахіснула гэтую веру. А для тых, хто застаўся на знявечанай зямлі, вось ужо два дзесяткі гадоў ідзе вайна з нябач-

ным ворагам без колеру і паху. Да гэтага часу хварэюць і паміраюць людзі, што не вытрымалі выкрутасаў «мірнага» атама. Колькасць вядомых і невядомых хвороб павялічваецца, у тым ліку ў дзяцей. Мы не маем права забыць пра катастрофу, нават калі камусьці вельмі хочацца. 18 красавіка 2005 года атрымаў гэтую кнігу ў падарунак ад аўтара за тыздзень да яго адыходу ў свет іншы з надпісам "Фёдару Фёдаравічу Ганчарову, каб доўга жыў наперакор Чарнобылю" і мабыць Леанід Васільевіч меў падставу. Бо мне даводзіцца нязменна ўзначальваць "Беларускую асацыяцыю журналістаў-чарнобыльцаў", а таксама журы творчага конкурсу "Жыць наперакор Чарнобылю".

І апошняя кніга Лабаноўскага "Вязні вайны" выйшла з друку да гадавіны з дня яго смерці.

Аўтар на прыкладзе Краснапольскага раёна паказаў адну з самых драматычных старонак нашай гісторыі — Вялікую Айчынную вайну. Яна пра лёсы тых, хто апынуўся на захопленай тэрыторыі, лёсы вязняў гітлераўскіх канцлагераў, турмаў, гета, ваеннапалонных.

Мушу зазначыць і пра сваё пэўнае дачыненне да творчага ўзлёту Леаніда Васільевіча. Сведчаннем гэтаму ўсе 15 літаратурных здабыткаў аўтара з яго аўтографамі, якія займаюць пачаснае месца ў маёй бібліятэцы. Асабліва хваляючы з іх: "Ганчарову Фёдару Фёдаравічу. Няхай бясконца доўжыцца наша творчая праца і

прыносіць плён людзям", датавана 1.07.2001 года.

І яна доўжыцца...

Варта зазначыць, што першая з кніг "Краснапольская хроніка" пачыналася са шматлікіх публікацый гісторыка на старонках раённай газеты "Чырвоны сцяг", якую я рэдагаваў 21 год. Адноўчы падчас сустрэчы ў рэдакцыі Леаніда Васільевіча, Анатоля Ярохіна — нашага земляка-журналіста, пісьменніка і выдаўца нарадзілася добрая задума аб тым, што надышоў час здатнаму краязнаўцу Лабаноўскаму больш акрылена ўзяцца за справу. Падрыхтаваць да выдання кнігу. Штосьці незвычайнае адбылося ў душы Леаніда Васільевіча, творчым імкненнем засвяціліся ягоныя вочы. Анатолю Ярохіну абяцаў дапамогу ў такой нялёгкай справе. Вядома і я не застаўся без справы.

І ў 1999 годзе, быццам ластаўка, вылецела першая кніга з пад'яра Леаніда Васільевіча. Гэта даведчна-інфармацыйны дапаможнік па гісторыі Краснапольшчыны. Выданне Леанід Васільевіч прысвяціў Анатолю Ярохіну.

Не маю права абысці ўвагай і тое, што імя Л. Лабаноўскага — патрыёта роднага краю, свайго Бацькаўшчыны спалучана са стварэннем ім у 1985 годзе гісторыка-краязнаўчага музея ў СШ № 2, які ў 1995 годзе атрымаў званне народнага. Яго экспазіцыя размешчана ў 5-ці залах, налічвае тысячы экспанатаў. Музей наведвае дзесяткі тысяч экскурсантаў.

Чалавек кіпухай энергіі і незвычайнай працаздольнасці Л. Лабановскі і метадыст раённага аддзела адукацыі Л. Казлова распрацавалі праграму факультатывнага курса "Бацькаўшчына" для вучняў 8—9 класаў, які і цяпер паспяхова выкладаецца ў школах раёна.

Леанід Васільевіч выступіў ініцыятарам першых краязнаўчых чытаных малых мястэчак Магілёўшчыны, якія адбыліся пры канцы сакавіка 2005 года на базе яго народнага музея. Як ні сумна, але гэта была апошняя сустрэча летапісца Краснапольшчыны з краязнаўцамі вобласці.

Светлы вобраз нашага славутага земляка Леаніда Лабаноўскага — жыве сярод яго паплечнікаў, сяброў, вучняў. Бо творцы не паміраюць!

Фёдар ГАНЧАРОВ, заслужаны журналіст Беларускага саюза журналістаў

На здымку: было аб чым пагутарыць Л. Лабаноўскаму (злева) з краснапольскім мастаком А. Палыкам.

Фота Івана ТКАЧОВА

Хрышчоная няхітрай песняй...

Калі ўзнікае тэма, звязаная з тваёй роднай краінай, з Бацькаўшчынай, ды калі ты пры гэтым не звязаны нейкімі жанравымі ўмоўнасцямі, то палёт філалагічнай фантазіі можа занесці цябе куды заўгодна... Але зараз я прыслухоўваюся да сваіх уражанняў не вельмі далёкіх і спрабую пабудаваць сваё эсэ менавіта на іх! Зусім нядаўна да мяне ў рукі патрапіў зборнік вершаў Рыгора Барадуліна "Руны Перуновы".

Пачынаючы чытаць яго зборнік, я ведала вельмі няшмат пра біяграфію пісьменніка. І тут мне на вочы трапляецца верш, які называецца "Феліцыя"... Ведаецца, гэта вельмі дзіўнае адчуванне, калі перад тваімі вачыма паўстаюць вобразы амаль забытыя... Я спрабую неяк справіцца з эмоцыямі... Чаму гэты верш мяне так узрушыў?

У гэтым вершы распавядаецца пра вушацкую хросную маці... Вушацкую... Дык вось яно што!

Менавіта адгуль мае карані... Там нарадзілася мая бабуля і там гадалася ўлетку, калі была зусім маленькая! Гэта край, у якім хага можа стаяць на ўзгорку, і з аднаго акна будзе бачна адно возера, а з процілеглага — другое... І азёраў гэтых немагчыма нават злічыць. А якія назвы: Чырвонае, Жоўтае, Блакітнае... як на мальберце ў мастака, усё яркае, рознакаляровае. А ваду можна піць проста з самога возера. У дваццаць першым стагоддзі гэта гучыць неверагодна, але гэта сапраўды так! Вушацчына — край не толькі азёраў, але і найпрыгажэйшых лясоў, і лясы багатыя на грыбы і ягады. Таму для людзей лес — гэта Бацька. Калісьці нават лічылася непрыстойным пайсці ў ягады раней вызначанага часу, пакуль яны яшчэ не саспелі. Во як тады паважалі лес!

А яшчэ гэта край вялікіх супярэчлівасцяў, дзе і сёння

некаторыя праявы паганства жывуць побач з хрысціянствам. Напрыклад, мая прабабка, калі ішла ў лес, брала з сабою кіш. Справа ў тым, што яна верыла: калі ў лесе патрапіцца гадзюка і ты яе заб'еш, то Бог спіша табе на тым свеце дзесяць грахоў... Мне здаецца, што мая прабабуля зараз на Нябёсах, бо за сваё доўгае жыццё яна не адзін дзесятак няшчасных рэптылій да іх прашчураў адправіла. І пры ўсім пры гэтым на ёй заўсёды быў крыжык, і ў Бога яна верыла вельмі шчыра.

І яшчэ край гэты ў мяне асацыяруецца з вельмі мужнымі, трывальмі, зацятымі людзьмі! Яны больш маўклівыя і ўважлівыя, чым іншыя. Калі заводзіш з імі гамонку, то складаецца ўражанне, быццам іх позіркі скіраваныя ў тваю душу. Людзі з Вушацчыны больш любяць слухаць, чым гаварыць. Яны разважлівыя, іх твары прыгожыя, светлыя — і ў той жа час ёсць у іх нейкая суровасць. Але гэта не ад таго, што яны не гэцінныя альбо непрыветныя, а таму што ў іх ёсць нязломны і вельмі моцны стрыжань.

Ганна ПЛАЎСКАЯ

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

ГА "Саюз пісьменнікаў
Беларусі"

РВУ "Літаратура
і Мастацтва"

**ГАЛОЎНЫ
РЭДАКТАР**
Анатоль
КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная рада:

Святлана **БЕРАСЦЕНЬ**
Леанід **ГАЛУБОВІЧ**
Віктар **КАВАЛЁЎ**
Янка **ЛАЙКОЎ**
Валерый **ПІНЧУК**
(адказны сакратар)
Мікола **СТАНКЕВІЧ**
(намеснік
галоўнага рэдактара)
Ірына **ШАУЛЯКОВА**

Адрас рэдакцыі:
220034, Мінск,
вул. Захарава, 19

Тэлефоны:

галоўны
рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73

Адрэсы:

публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-66-71
літаратурнага жыцця,
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прызы і паэзіі — 284-44-04
музыкі, тэатра, кіно
і выяўленчага
мастацтва — 284-66-71
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

E-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пра перадачку просьба
спасылацца на "ЛіМ"
Рукпісы рэдакцыя
не вяртае і не рэзюэе
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый
Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і Мастацтва"

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 79

Індэкс 63856
Наклад 3464
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
25.07.2007 у 11.00

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 3974

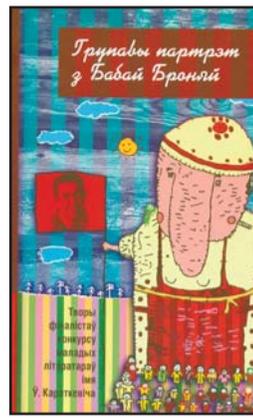
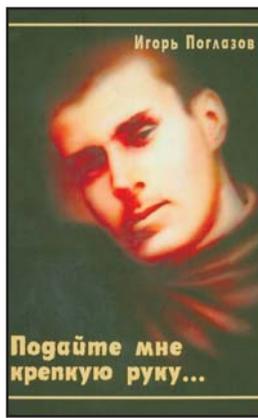
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ISSN 0024-4686

9 770024 486005

ЛеГАЛ

Сквозь гоненья людской
срамоты.
Проступали глобально
и броско
Обнажённаго чувства
черты.

І ўсё ж казаць пра І. Паглазава, як пра творчую асобу, што адбылася і цэльна выявілася ў паэзіі усёй сваёй натурай, не зусім выпадае — нафта ж рана ён адшоў з жыцця. Я сказаў бы так: ён пакінуў нам тое слоўнае (душэўна-духоўнае) крэсіва, ад якога, мажліва, успыхнуў ці яшчэ успыхне не адзін Агмені... Хто ведае, як гэта здараецца, і ці перадаецца ў спадчынасць наогул. Як пісаў рускі лірык У. Сокалаў:

Что такое поэзия? Что вы!
Разве можно о том
говорить.
Это — палец к губам.
И ни слова.
Не маячить, не льстить,
не сорить.

Ва ўсе часы ў літаратуры былі свае паяцы і скамарохі, але ўсе яны з цягам часу знежывалі і заставаліся пахаванымі пад абалонкамі гэтых агульных найменняў, а імёны сапраўдных паэтаў паасобна выяўляліся скрозь цёмныя негатыўны зямнога часу на вокладках яго векавых вех...

Гэта я ўжо пра кнігу, пад вокладкай якой сабраліся людзі, якія ведаюць, чаго хочучы ад жыцця. (...) Неабходнасць барацьбы Сапраўднасці супраць Сімуляцыі — вось існы месыдж гэтай кнігі". Так піша пра яе Ганна Кісліцына ў сваёй дысціпна-спягадлівай прадмове, назоў якой, на мой погляд, найбольш аб'ектыўна вызначае сутнасць і ўзровень мастацкасці зборніка — "Бог сплятае цыбулю ў вянкi..." (радок з верша Марыі Мартысевіч).

А.Пятровіч, А.Курдзя, М.Мартысевіч, А.Ф.Брыль, С.Прылуцкі, Ц.Чарнякевіч, Т.Нядбай, Т.Пузенка, Я.Манцэвіч... У кожнага (ай) з гэтых паэтаў (ак) ёсць добрыя вершы, адметныя строфы і выдатныя радкі. Іх літаратурным тэкстам — разумным (падчас напоўненым іскрамётнай інтэлектуальнай гульні, часцей за ўсё відавочна хрэстаматычнай), іранічным, абсурдным — як гэта ні дзіўна, нярэдка бракуе высокадухоўнасці. Той яе таемнай тонкасці, якую не назапасіш ні ў бібліятэках, ні на багемных тусоўках, ні тым больш на літаратурных інтэрнет-сайтах. Напершапачатку цікава чыталіся творы М. Мартысевіч, але аўтарка, адкрыта пераняўшы стылістыку Бродскага, кожным сваім новым радком, як накінутай удаўкай, засільвала ўласны мастацкі вопыт жыцця добраведомым творчым метадам мэтра. І ўвогуле, вершы Нядбай, Пузенкі, Курдзі, Пятровіч, Башарымавай, Марозавай, Прылуцкага і Манцэвіч настолькі фармальна і стылістычна блізкія, што калі б іх выдукаваць адной нізкай, то для выбару аўтара можна было б цягнуць жэрабя. Ёсць, безумоўна, і іншыя хібы. Каб не быць галаслоўным прывяду прыклады з Антаніны Курдзі.

Мяккае, плогка пухнатае,
па-за скарынкай шкла,
сэрца сваё калматае
на гарышчы знайшла.

Дзіўна знайсці сваё сэрца та-
кім у юначым узросце.

Мярзотнік-гождж
нахабна лезе
ў маю кватэру
цераз шкло.

Пішу тваё імя на снезе...
Ці ёсць што-небудзь?
Не. Прайшло.

Ну як можна, схаваўшыся ў
кватэры ад дажджу, тут жа пі-
саць нечае імя на снезе?

Чатырма радкамі той жа
Курдзі кажучы:

Людзі выходзілі з дому
Людзі гадом беглі
Нехта нам невядомы
Ў жыцці гуляў бы ў кеглі

Памятаеце пра вышэй мной сказаную гульні з жыццём (па-пастэрнакаўскім рахунку, вядома) і ў гульні са словам. Вось, як кажучы, фармальнае (а мо і дакументальнае) пацвярджэнне таму. Праўда, паважаны мной крытык Г. Кісліцына, піша, што многія тэксты гэтага зборніка выклікаюць у яе "зайздрасць сваёй лёгкасцю і нязмушанасцю пісьма. І мне вельмі хацелася, каб чытачы зразу-мелі і прынялі гэтую лёгкасць. Каб яны зразумелі яе не як адсутнасць жыццёвых цяжкасцяў і гарослых перажыванняў, а як вызваленасць ад няіснага для паэзіі".

Застаецца толькі здагадацца, што маецца на ўвазе пад "няісным"? Няўжо гэта тая самая сярмяжная проза жыцця, над няволяй якой уздымаўся міфалагічны Ікар на штучных крылах склееных яго бацькам Дзедалам? Аднак, памятаем, як толькі ён намысліў узняцца вышэй, не раўнуючы як птушка, то адрозна абынуўся ўніз...

На мой погляд, чатырнаццацігадовы Ігар Паглазаў прагнуў паўнаты ўнутранай свабоды, а дваццацігадовыя аўтары "Групаваго партрэта з Бабай Броняй" найчасцей дамагаюцца свабоды знешняй, а бадай, можна сказаць, і проста абсалютнай волі дзеянняў і пацясцяў. Адсюль — узнясенне і пагібель аднаго і зманстра-тыўнага экзальтацыя астатніх...

Не, не, у зборніку сустракаецца не толькі адмыслова версіфікацыя, але сям-там трапляецца і выбітная паэзія, не кажучы ўжо пра "лёгкасць і нязмушанасць пісьма", чаго я таксама не мог не заўважыць. Але гэтага мала. Бо ўсё ж хочацца натуральных палётаў і жывога непадробнага паэтычнага агню (калі дазволіце: самазгарання). Як там у рускага класіка А. Фета:

Не жизни жаль
с томительным дыханьем,
Что жизнь и смерть?
А жаль того огня,
Что просиял над целым
мирозданьем,
И в ночь угёл,
и плачет уходя.

Ну няўжо я адзін такі паэтычны гурман? Калі так, то справы нашай паэзіі паранейшаму застаюцца зямнымі, а не паднебнымі...

Ігар ПАГЛАЗАЎ. Нарадзіўся ў Мінску ў 1966 годзе. Вучыўся ў школе. 14 снежня 1980 года самахоць пайшоў з жыцця. Пасмяротна, у 1991 годзе ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" выйшла кніга яго вершаў "Закрываю дзвері, которые не открыл", а ў 1994 годзе сябры па літаб'яднанні выдалі яго зборнік "Стихотворения".

І вось — новая кніжка "ПОДАЙТЕ МНЕ КРЕПКУЮ РУКУ..." (Мінск, выд-ва "Чатыры чвэрці", 2006, 160 стар., 1000 экз.).

Таксама не так даўно пабачыў свет калектыўны зборнік **Твораў фіналістаў конкурсу маладых літаратараў імя У. Караткевіча "ГРУПАВЫ ПАРТ-РЭТ З БАБАЙ БРОНЯЙ"**, (выдавец І. Логвінаў, 2007, укладальнік А. Хадановіч, прадмова Г. Кісліцынай, 20 аўтараў, 185 стар., 500 экз.).

"Агулам, калі мова робіцца "працай", становіцца зразумела, што "у дацкім каралеўстве не ўсё так добра". Значыць, жыццё перастала быць жыццём і стала "жанрам". Ці — што тое ж самае — слова напрасіла славалюбства. "Я" стала вышэй рэальнасці, зажадала вызвалення ад нафта ўладнага жыцця."

Валянцін КУРБАТАЎ

Неймавернае супадзенне: у той момант калі я ўзяўся пісаць пра кніжку Ігара Паглазава, па АНТ паказалі тэлеперадачу "Три полёта Ники Турбиной" (30 чэрвеня 2007). Пра шырокавядомую ў свой час юную паэтку, якая, пачаўшы "творчы шлях" з васьмігадовага ўзросту, у рэшце рэшт, скончыла жыццё самагубствам не дажыўшы і да трыццаці (2002). Большасць людзей, якія мелі дачыненне да адкрыцця і ўзнясення ялінскага вундэркінда і былі запытаны да ўдзелу ў гэтай перадачы (у тым ліку, мама і бабуля, адмовіўся толькі найбольш размашысты пратэжэ Нікі "паэт большы, чым паэт" Я. Еўтушэнка) так і не зразумелі прычыны ўчыненай імі трагедыі. І таму ў канцы тэлеперадачы рэжысёр змушаны быў агучыць словы аднаго "ацверазеўшага" сярод іх чалавека, які ўрэшце прызнаў: "Мы ўсе вінаваты ў яе гібелі..."

Магчыма, падумалася мне тады, ва ўсёй гэтай мітульзе забыліся яны і пра асноўнага віноўніка — самую Паэзію. Так, на жаль, часцей за ўсё і бывае.

Адрозна заўважу, што параўноўваць, а тым больш супастаўляць Турбіну і Паглазава (як творца так і лёсава) было б няправільна і, бадай, абсурдна. У адрозненне ад Нікі, Ігар, хоць і ён таксама абганяў час у сваім духоўным развіцці, усё ж стараўся не выпадаць з яго да самага апошняга імгнення, і, як паэт, развіваўся і ўзносіўся (але "не заносіўся") да ўласных мастацкіх праяў паступова, па меры таго як крэплі яго паэтычныя крылы (без бацькоўскай шуміхі і мэтраўскай падпоркі; толькі пасля гібелі маладога паэта адгукнуліся на яго творчасць Я. Янішчыц і Д. Самойлаў, а сам зборнік выйшаў ажно праз дзесяць гадоў пасля смерці)...

Д. Самойлаў напісаў пра І. Паглазава ў кароткай прадмове да кніжкі: "...внутри него происходила работа ума, воли и характера, сокрытая даже для близких. Он быстро накапливал поэтическое умение и зрелую способность четко формулировать поэтическую мысль. Это значит, что он хорошо понимал себя и всё окружающее. К себе был строг. Стихи чаще всего его не удовлетворяли. Он комкал и бросал написанное. Из разглаженных листков, найденных в его комнате (а многие из них безвозвратно пропали), родители и сложили книжку, при чтении которой не иссякает удивление..."

Скажам, напісаны ў двух рознастылёвых частках верш "Данте", які, уласна для мяне, з'яўляецца ўзорам ўзаемаадносін (праз стагоддзі) настаўніка і вучня (гэта вам не ўзаемна-выгадная звязка Еўтушэнка — Турбіна). Цытую ўрываек з яго першай часткі.

К тебе, Данте Алигьери, звы-
вает голос мой. Я зову тебя.

Я, мечтающий об острове
счастья среди холодного моря
Безразличия.

Ты был первым! Твой Аг поды-
мает дыбом волосы, выворачивает
руки, втыкает толстые
неуклюжие иглы марбургских
сапожников под ногти!

К тебе зываю Я!

Сквозь пыль на стене про-
ступите черты Данте Алигь-
ери! Верь мне! Я — сын твой
и ученик. Я первый после тебя
сломаю врата Рая и выведу
оттуда грешников. Невинно
страждущих из Ада в Рай во-
дворю. Только Ты можешь мне
помочь.

Нават цяжка ўявіць, як мог трынаццацігадовы хлапчук на-смеліцца выбудаваць гэткую паралель, а не тое што па-ма-стацку ўвасобіць яе. Відаць, і напярэду не абышлося без Боскай ласкі як пра падобнае заўважае паэт у філасафічным вершы "Наскальные рисунки":

Он Бог или человек —
мне это всё едино.
Художники равны перед
своей картиной.

Раней паэты гуляліся з жыццём ("до полной гибели всерьёз"), а цяпер гуляюцца са словам. Правільна, на маю думку, піша сучасны расійскі крытык В. Курбатаў (чытай эпіграф да Кулуараў). Маладыя людзі з творчымі задаткамі сёння ўсё менш адчуваюць супраціў рэчаіснасці — мала "труднуюць", як фізічна так і духоўна, рэдка апынаюцца перад драматычным выбарам: альбо сумленны ўчынак альбо ганьба, альбо жыццё альбо смерць... Бо каб, да прыкладу, напісаць такое, то трэба перажыць натуральны **Апакаліпсіс гушы:**

Мне не простит Господь
Моих святых грехов.
Его я проклял плоть,
Его я пролил кровь.
Я не боюсь Тебя,
Услышь мой глас земной.
Я вышел из огня
Чтоб умереть с Тобой.

Падобныя вершы невытлумачальныя. Разумеючы іх лагічную небяспрэчнасць (грахоўнасць), тым не менш не адважваешся замахнуцца на іх нерукотворную мастацкую праву ("несказанность"). На такім "пісанні" стаіць знак Найвышэйшага. Між іншым і самакрытычнасці ў І. Паглазава, як у кожнага таленавітага чалавека, было дастаткова:

Неуверенно, косо и дрябло
Мои первые строчки легли.
Но жила в них, стонала
и зябла
Обнаженная сила любви.
Она шла сквозь пороги
и сосны,